

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Císař Claudius v beletrii a filmu
Caesar Claudius in Fiction and Film

Bc. David Král

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Kepartová, CSc.
Studijní program: Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy a střední školy dějepis — německý jazyk

Odevzdáním této diplomové práce na téma Císař Claudius v beletrii a filmu potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 8. července 2019

Poděkování

Touto cestou bych rád poděkoval vedoucí své práce doc. PhDr. Janě Keparťové, CSc. za její cenné rady, čas a trpělivost při vedení mé diplomové práce.

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá dvěma romány z pera Roberta Gravesa *Já, Claudius* a *Claudius bůh* a jejich seriálovou adaptací z produkce britské stanice BBC, která vznikla v roce 1976. Na úplném začátku této práce jsou krátce popsány životy a díla starověkých autorů (jmenovitě Suetonius, Tacitus, Velleius Paterculus, Cassius Dio a Josephus Flavius). Na začátku jsou také popsány principové (císařové) Římské říše, kteří Římu vládli v období, do kterého jsou oba zkoumané romány zasazeni (jde tedy o Augusta, Tiberia, Caligulu a samozřejmě Claudia). Tato část diplomové práce je založena na dílech moderních badatelů. Ti se kupříkladu dnes nedomnívají, že Livia byla úkladná vražedkyně nebo že Tiberius byl zabit Caligulou nebo Macronem. V diplomové práci jsou srovnávány oba romány s historickými prameny (Suetonius, Tacitus, Cassius Dio, Josephus Flavius aj.), z nichž Robert Graves při psaní svého díla čerpal, což je vlastně důvodem, proč je mezi antickými prameny a romány tolik podobností. Robert Graves kromě toho převzal i úhel pohledu těchto autorů. To znamená, že převzal i různé jejich názory a domněnky, což je důvodem, proč je kupříkladu románový Tiberius celkem zápornou postavou. Dále se práce zabývá využitím filmu ve výuce obecně a obsahuje také návrh hodiny, ve které by mohl být zkoumaný seriál využit.

Klíčová slova

Claudius, literatura, film, Robert Graves, didaktika

Abstract

The main interest of this master's thesis are novels by Robert Graves *I, Claudius* and *Claudius the God* and an adaptation of the novels in a TV series *I, Claudius* produced by BBC in 1976. At the beginning of this master's thesis are described lives of the ancient authors (Suetonius, Tacitus, Velleius Paterculus, Cassius Dio and Josephus Flavius) and their works. At the beginning are also described princeps (emperors) of the Roman Empire, who ruled during the time period of the plot (Augustus, Tiberius, Caligula and of course Claudius). This part is based on the modern researches. The master's thesis compares the novels to ancient historic sources (Suetonius, Tacitus, Cassius Dio, Josephus Flavius et al.), that Robert Graves used during the writing of his novels. That's why there are many similarities between Graves' novels and ancient sources. Robert Graves took point of view of ancient authors. It means that in the novels are their opinions and theories. For example, Tiberius in the novel is a negative person, because Tacitus and Cassius Dio thought bad of him. The second interest of this master's thesis is to describe use of a film in the education. There is a scheme of a lesson in that could be *I, Claudius* used.

Keywords

Claudius, Fiction, Film, Robert Graves, Didactics

Obsah

Úvod	8
1 Zhodnocení pramenů.....	10
2 Období děje románu.....	16
2.1 Augustus.....	17
2.2 Tiberius.....	21
2.3 Caligula.....	25
2.4 Claudius.....	28
3 Já, Claudius.....	31
3.1 Srovnání díla s prameny	35
3.1.1 Claudiův život před vládou.....	38
3.1.1 Claudius a ženy	46
3.1.2 Claudiovi předchůdci	52
3.1.2.1 Románový Augustus	53
3.1.2.2 Románový Tiberius	61
3.1.2.3 Románový Caligula.....	74
3.1.2.4 Vláda románového Claudia	82
4 Využití seriálu <i>Já, Claudius</i> ve výuce	89
4.1 Ke smyslu výuky dějepisu obecně	89
4.2 Film ve výuce dějepisu.....	91
4.3 Návrh hodiny.....	96
4.4 Obsah použitých ukázek	101
4.4.1 Ukázka č. 1	101
4.4.2 Ukázka č. 2	103
4.4.3 Ukázka č. 3	104
Závěr	107
Seznam použitých informačních zdrojů	109
<i>Zkoumané filmové zpracování.....</i>	<i>109</i>
<i>Zkoumané literární zpracování</i>	<i>109</i>
<i>Elektronické zdroje</i>	<i>109</i>

<i>Starověké prameny</i>	<i>110</i>
<i>Sekundární literatura</i>	<i>111</i>
<i>Učebnice použité při výuce</i>	<i>113</i>
<i>Zdroje obrazů použitých v pracovním listě</i>	<i>113</i>

Úvod

Tato práce je věnována románu *Já, Claudius* anglického klasického filologa a spisovatele Roberta Gravesa a jeho pokračování *Claudius bůh*, které byly v 70. letech zadaptovány britskou stanicí BBC.

V první části úvodu této práce se věnuji starověkým pramenům, které jsem následně porovnával se seriálem a románem, neboť Robert Graves se o ně ve svém díle opřel. Zabývám se i tím, čím starověcí autoři byli mimo svou spisovatelskou činnost, poněvadž tím jsou jejich díla ovlivněna. Nečerpal jsem z originálního znění, nýbrž z českých překladů, a nejen z nich, poněvadž ne všechna díla starověká díla byla přeložena do češtiny. V případě Cassia Diona jsem využil anglický překlad jeho *Římských dějin*. A totéž platí i o *Starožitnostech židovských*¹ Josepha Flavia, které na rozdíl od jeho *Války židovské* nebo *O starobylosti Židů* (se lze setkat s názvy *Proti Apiónovi* nebo *Odpověď Apiónovi*) rovněž nebyly přeloženy, a proto jsem použil dostupný německý překlad tohoto díla.

Ve druhé části podávám informace o tom, jak je období vlády od Augusta po Claudia vnímáno dnešními historiky. V této části jsem využil knihy *Římští císařové* a *Dějiny antického Říma* Michaela Granta, které poskytují spíše jen stručný popis. Mnohem více podrobností obsahuje kniha *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, kterou zpracoval kolektiv renomovaných zahraničních specialistů. Obsáhlá je sbírka několika podrobných životopisů z per různých autorů, která u nás vyšla pod názvem *Životy císařů*. Obrazem Caliguly v různých filmech a tím, že to s ním nemuselo být tak, jak pravili starověcí autoři, se zabývá Jana Keparťová v příspěvku *Filmový Caligula aneb kde business přemohl historii* z knihy *Pop History*. Využil jsem i *Encyklopedii antiky* vytvořenou kolektivem pod vedením Ludvíka Svobody, která mi sloužila při objasňování různých pojmů. Tato encyklopedie mi sloužila i jako vzor pravopisu a skloňování starověkých jmen a pojmů. Výjimku jsem dělal u počátečního I, místo něhož píše J. Avšak při přímých citacích jsem zachovával tvary uvedené v citovaných textech, přestože se od *Encyklopedie antiky* odchylují. Kromě této encyklopedie jsem vyžil i encyklopedii starověku *Der neue Pauly*.

Třetí část práce je věnována seriálu a románům. Nejdříve se věnuji tomu, jak jsou obě díla vyprávěna a následně objasňuji souvislost mezi Gravesovými romány a starověkými

¹ Takto je název tohoto díla přeložen autory *Encyklopedie antiky*, naproti tomu Stiebitz název tohoto díla překládá jako *Starověk židovský*.

prameny. Nejvíce se v této části věnuji porovnáním seriálu/románu se starověkými autory. Důraz kladu především na to, co se objevilo v seriálu, poněvadž ten bych využil při výuce. Tato část je dělena podle jednotlivých císařů. Věnuji se líčením jejich osobností v seriálu a románu. Claudiovi je samozřejmě věnována zvláštní pozornost, jelikož on je vypravěčem, proto se nejdříve věnuji jeho seriálovému a románovému osobnímu životu, ale jeho vládou se zabývám na konci této části.

Poslední část je věnována dějepisu jakožto vyučovacímú předmětu obecně a následně se věnuji filmu ve výuce dějepisu. Zde věnuji svou pozornost hlavně úvaze, proč film ve výuce využívat a jak jej využívat. Souvisí to s tím, že dnešní doba je orientovaná na obraz a zvuk, skrze něž dnešní člověk získává informace. Proto shledávám, že využití seriálu ve výuce má naději žáky v hodině zaujmout. Takovýmto využitím tohoto konkrétního díla se u nás ještě nikdo nezabýval. V poslední části navrhuji hodinu, ve které by seriál byl využit.

1 Zhodnocení pramenů

Gaius Suetonius Tranquillus se narodil někdy kolem roku 70 a zemřel někdy kolem roku 140.² Během svého života zastával několikero úřednických funkcí, díky čemuž získal přístup do císařských archivů, a proto měl při tvorbě svých *Životopisů dvanácti císařů* k dispozici tento nesmírně důležitý zdroj informací. Kromě toho měl na starosti i správu římských knihoven.³ Z jeho díla se do dnešních dnů téměř celé dochovaly ony již zmíněné *Životopisy dvanácti císařů*, ve kterých schematicky vypráví o římských císařích,⁴ počínaje Gaiem Juliem Caesarem a konče Domitianem. Suetonius ve svých *Životopisech* omezil chronologické líčení událostí a zaměřil se hlavně na charakter jednotlivých císařů, který líčí na základě vyprávění rozličných událostí a příhod z jejich života, a to jak z života veřejného, a tak i z toho soukromého.⁵ Protože místy téměř doslovně píše totéž, co jeho o několik let starší současník Tacitus, soudí se, že oba měli přístup ke stejným pramenům. Avšak oba se liší svým přístupem k různým klepům, anekdotám a pověstem, kterým se Suetonius nebránil, aby mohl co nejlépe vystihnout osobnost daného císaře. Tyto různé povídky často přebíral nekriticky⁶ a často jde o pro historika naprosto nepodstatné podrobnosti.⁷

Suetonius ve svém díle nedává znát své politické smýšlení, jako jej dává znát třeba Tacitus.⁸ Podle G. B. Conta Suetonius upustil od letopisného přístupu, jelikož si uvědomoval, „že republikánské úřady, ač formálně zachovány, jsou již jen zdáním moci a sled jednotlivých údobí je napříště určován délkou vlády každého z dalších císařů.“⁹ Suetonius se nevěnuje jen charakteru, nýbrž popisuje i vzhled císařů, avšak tyto popisy nebývají skutečné a často se dokonce rozcházejí se zachovalými portréty a zobrazeními na dobových mincích. Suetonius totiž pochopitelně většinu císařů v životě neviděl¹⁰ a jím zachycené podoby císařů vychází

² SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 592.

³ MOUCHOVÁ, B. *Gajus Suetonius Tranquillus* in *Životopisy dvanácti císařů*, str. 9-10.

⁴ Slova císař, car nebo německé Kaiser vznikla od jména Caesar, které všichni římscí císaři (kromě Vitellia) používali jako jméno a později jako titul. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 109.

Důvodem, proč v Suetoniově díle je i Gaius Julius Caesar je ta skutečnost, že psal o Caesarech. Latinsky se Suetoniovo dílo jmenuje *De vita Caesarum* doslova tedy *O životě Caesarů*.

⁵ CONTE, G. B., *Dějiny římské literatury*, str. 482.

⁶ STIEBITZ, F. *Dějiny římské literatury*, str. 339-340.

⁷ ŠUBRT, J., *Římská literatura*, str. 320.

⁸ MOUCHOVÁ, B. *Gajus Suetonius Tranquillus* in *Životopisy dvanácti císařů*, str. 15.

⁹ CONTE, G. B., *Dějiny římské literatury*, str. 483.

¹⁰ Z císařů, jimž napsal životopis, mohl na vlastní oči spatřit nanejvýš císaře z flaviovské dynastie.

většinou jen z dobových představ, podle kterých se osobnost člověka projevuje i na jeho vzhledu a vzhledovým rysům byly tehdy přisuzovány určité vlastnosti.¹¹

Publius¹² Cornelius Tacitus se narodil kolem roku 55 a zemřel kolem roku 120.¹³ Byl úředníkem a na tuto dráhu nastoupil za vlády císaře Vespasiana. V 90. letech byl nejspíš ve správě některé provincie (v úvahu připadá Belgická Gálie), kde se nejspíš začal zajímat o Germány. Roku 97 se stal dokonce konsulem a mezi léty 112-114 byl prokonsulem v provincii Asia, což byl jeden z nejčestnějších úřadů, jaký tehdy římský senát mohl někomu ve správní oblasti udělit.¹⁴ Ví se, že měl přístup k úředním dokumentům (kupříkladu k zápisům ze zasedání senátu nebo k sebraným projevům některých císařů) a některé ze svých pramenů dokonce přímo uvádí (například Plinia Staršího).¹⁵

Tacitus sice na začátku svých *Letopisů* deklaroval, že chce psát „*sine ira et studio*“, avšak kýžené objektivitě nedosáhl. Byl totiž příznivcem republikánského zřízení a monarchii vnímal pouze jako nutnost. Kvůli své náklonosti k republice ukazuje Tiberia ve špatném světle a přehlíží kupříkladu rozkvět v provinciích za jeho panování.¹⁶ Tacitus se snaží ukazovat zkaženost, ke které vede touha po moci, avšak zároveň s tím si uvědomuje, že republikánské zřízení vedlo k občanským válkám. Jeho ideálem by tedy nespíš bylo takové zřízení, ve kterém císař nemá neomezenou moc a respektuje mínění senátu.¹⁷ Podle J. Šubrta jsou Tacitovy *Letopisy* vystaveny na podobných principech jako Senekovy tragédie (to znamená, že používá patetické monology, graduje dramatické napětí, líčí kruté detaily, píše o neblahých znameních, a to vše je zakončeno katastrofou), což dokládá tím, že například zkáza Germanikovy rodiny, poprava Messaliny nebo zavraždění Claudia by se daly inscenovat. Tento fakt vede některé badatele k názoru, že *Letopisy* jsou spíše sledem uzavřených tragédií a jsou to tyto principy tragédie, které měly Tacita vést k tomu, aby nebyl vždy objektivní a přizpůsoboval vyprávění tomu, aby mu vyšla tragédie.¹⁸

¹¹ ŠUBRT, J., *Římská literatura*, str. 321-322.

¹² Tacitovo praenomen dnes není s určitostí známo, obvykle se uvádí Publius, ale je možné setkat se též se jménem Gaius. BURIAN, J. *Cornelius Tacitus a jeho Letopisy in Letopisy*, str. 7.

¹³ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 601.

¹⁴ BURIAN, J. *Cornelius Tacitus a jeho Letopisy in Letopisy*, str. 8-12.

¹⁵ CONTE, G. B., *Dějiny římské literatury*, str. 479.

¹⁶ STIEBITZ, F. *Dějiny římské literatury*, str. 320.

¹⁷ BURIAN, J. *Cornelius Tacitus a jeho Letopisy in Letopisy*, str. 11-12.

¹⁸ ŠUBRT, J., *Římská literatura*, str. 317-318.

Tacitus měl také negativní vztah k ženám juliovsko-claudiovské dynastie,¹⁹ což se mimochodem promítlo i do Gravesových románů, ve kterých jsou ženy spíše postavami zápornými: Livia je mocichtivá vražedkyně; Livilla otráвила svého manžela, kterému byla nevěrná; Claudiova manželka Agripinna je mocichtivá vražedkyně a navíc krvesmilnice; Messalina je mocichtivá nevěrnice. Naopak za kladné ženské postavy v románu se dají považovat jen některé ženy. Například Claudiova matka Antonia (počestná Římanka, nicméně i ta by se dala považovat za špatnou matku ve vztahu ke Claudiovi), Germanikova žena Agrippina (počestná Římanka, která se stala Tiberiovou obětí, protože chtěla zjistit, proč zemřel její manžel) nebo Augustova dcera Julia (ta byla sice vyhnána, protože příliš hýřila, avšak podle románu za to mohla Livia, která jí podala nějaké afrodisiakum. Je proto spíše její obětí. Dle románu byla Julia jednou z mála osob, které se ke Claudiovi chovaly mile). Tato skutečnost je nejspíš dána tím, že ani Antonii, ani Julii Tacitus příliš nezmiňuje.

Velleius Paterculus se narodil někdy kolem roku 19 př. n. l. a zemřel někdy po roce 31.²⁰ Zúčastnil se několika válečných tažení jako důstojník a sloužil pod budoucím císařem Tiberiem, byl rétozem a historikem, který napsal dílo *Římské dějiny*.²¹ Toto jeho dílo není dochováno celé, z první knihy se dodnes dochoval jen zlomek a není ani známo, od které dějinné události začal psát. Naproti tomu druhá kniha dochována je a začíná po dobytí Kartága a končí rokem 29 n. l.,²² z čehož tedy vyplývá, že část svého díla napsal z pohledu současníka. Jeho dílo je významné kvůli tomu, že znal Tiberia osobně a zpravuje o jeho povaze naprosto odlišně než jeho mladší současník Tacitus a opravuje tedy Tiberiův obraz.²³ Tiberius byl pro Velleia Paterculla idolem, což bylo nejspíše dáno tím, že pod jeho velením prožil šťastné mládí. Odlišný obraz poskytuje i o veliteli prétoriánské gardy Seianovi, kterého chválí jako Tiberiovu oporu.²⁴ Velleius Paterculus je obecně příznivcem nově nastoleného císařství, které zemi vyvedlo ze série občanských válek.²⁵

¹⁹ KEPARTOVÁ, J., *Filmový Caligula aneb kde business přemohl historii* in *Pop History*, str. 110.

²⁰ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 66.

²¹ STIEBITZ, F., *Dějiny římské literatury*, str. 314.

²² MUCHOVÁ, B., *Dvoji pohled na římské dějiny* in *Dvoji pohled na římské dějiny*, str. 7.

²³ STIEBITZ, F., *Dějiny římské literatury*, str. 313-314.

²⁴ MUCHOVÁ, B., *Dvoji pohled na římské dějiny* in *Dvoji pohled na římské dějiny*, str. 19-22.

²⁵ ŠUBRT, J., *Římská literatura*, str. 311.

Cassius Dio Cocceianus²⁶ se narodil asi roku 155 a zemřel roku 235.²⁷ Byl římským řecky píšícím historikem a senátorem, který se roku 229 stal dokonce konsulem a kolegou v úřadě mu byl císař Alexander Severus. Byl ale vůči armádě přísný, a proto tak musel z města prchnout do Bithýnie, kde se ve městě Nikaia narodil.²⁸ Nejdůležitějším jeho dílem jsou *Římské dějiny*, v jejichž 80 knihách zpracoval v řeckém jazyce římské dějiny od mýtických počátků až do své současnosti.²⁹ Svě dílo tvořil analisticky po vzoru Tacita a Livie, ovšem jazykově je založeno na Thukýdidovi a Démosthénovi. Dionovy *Římské dějiny* nejsou bohužel dochovány celé, téměř celé jsou dochovány knihy 36-60 (léta 68 př. n. l. – 46 n. l.), což se do značné míry kryje s obdobím, do kterého zasadil Robert Graves své dílo, ostatní knihy se dochovaly buď zkrácené nebo ve zlomcích.³⁰

Cassius Dio nabyl přesvědčení, že tisíc let římských dějin může rozdělit na tři období. Prvním obdobím je období republiky, kdy fakta byla veřejně známa a dostupná, a proto pokusy o jejich zkreslení bylo snadné odhalit díky přítomnosti ostatních veřejně dostupných zdrojů. Druhým obdobím je období monarchie, kdy nejsou informace tak dobře dostupné jako dřív a na informace, které byly zveřejněny, je třeba dívat se s podezřením. Při psaní o tomto období přidává někdy svůj názor na věc nebo doplňuje to, co „někde slyšel“ nebo „někde četl“. A třetím obdobím je Dionova současnost, kdy má možnost podávat informace z první ruky. Právě v této části svého díla podává nejvíce podrobností, avšak zrovna tato část jeho díla je málo dochována do dnešních dnů.³¹

²⁶ Je možné se setkat i s rozličnými způsoby psaní jeho jména. Použitý anglický překlad jeho díla je na titulní stránce sice uváděn jako „*Dio Cassius*“, jenže v předmluvě je pro změnu uveden jako „*Cassius Dio*“ s poukazem na to, že v angličtině je rozšířené obrácené pořadí vycházející z toho, a že řecký způsob psaní jeho jména je „*Dion Cassios*“, zatímco římský způsob je „*Cassius Dio*.“ CARY, E., *Introduction in Roman history. Books 1-11*, str. VII.

V českém překladu knihy *Dějiny řecké literatury* od Luciana Canfora je uveden jako „*Dión Kassio Kokkéianos z Nikaie (lat. Dio Cassius Cocceianus)*.“ CANFORA, L. *Dějiny řecké literatury*, str. 613.

V *Encyklopedii antiky* je k nalezení pod heslem „*Dio (Dión) Cassius Cocceianus*“. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 146.

²⁷ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 146.

²⁸ CANFORA, L., *Dějiny řecké literatury*, str. 612-614.

²⁹ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 146.

³⁰ Canfora jím použitý jazyk hodnotí jako umělý. CANFORA, L., *Dějiny řecké literatury*, str. 614.

³¹ CARY, E., *Introduction in Roman history. Books 1-11*, str. XI-XII. Luciano Canfora se domnívá, že skutečnost, že zrovna tato část je tak špatně dochovaná souvisí s tím, že byla příliš obšrná a špatně sloužila jako „příručka“, a proto se příliš nepoužívala, a tudíž neopisovala. CANFORA, L., *Dějiny řecké literatury*, str. 614.

Cassius Dio se snažil vytvořit dílo vážně pojednávající o historii a různé anekdoty používal k tomu, aby mu pomohly podtrhnout význam té nebo oné události. Jenže Cassius Dio byl i rétořem, a proto se nebál přikrašlovat nebo dokonce upravovat některé události, aby výsledné dílo bylo čtivější. Kvůli tomu také opomíjí některá jména nebo čísla a nevěnuje se tolik zeměpisným podrobnostem. Při práci na svém díle Cassius Dio bezpochyby použil Livia a Polybia, pro císařské období mu byl zdrojem Tacitus, ale i vzpomínky některých císařů například, Augusta. Na rozdíl od Tacita byl Cassius Dio zastáncem monarchie (proto je například nepřátelský vůči Ciceronovi), avšak zároveň věřil v to, že císař by měl spolupracovat se senátem. Dále je pro jeho dílo charakteristické to, že nemá příliš valné mínění o prostém lidu a neschvaluje moc a vliv v rukou prétoriánské gardy.³²

Josephus Flavius, který se narodil v roce 37 nebo 38 př. n. l. a zemřel někdy po roce 100, byl židovským farizejským knězem, vojevůdcem a řecky píšícím historikem.³³ Josephus byl účastníkem židovského povstání v letech 66-70, ačkoliv dle vlastních slov původně patřil k umírněncům, protože si uvědomoval sílu Římské říše. I přesto se stal velitelem jednoho oddílu. Později byl ovšem zajat budoucím císařem Vespasianem, kterému měl prorokovat vládu.³⁴ O zajatci Josephovi, který bez ustání Vespasianovi tvrdil, že ho propustí, ale až se z něj stane císař, se zmiňuje Suetonius.³⁵ Po svém propuštění přijal Josephus jakožto propuštěnec Vespasianovo nomen gentile Flavius³⁶ a stal se dokonce příznivcem flaviovské dynastie. Kvůli své přízni k Římanům byl svými krajany považován za zrádce.

Později se Josephus Flavius stal i římským občanem a získal majetek v Judeji. Díky tomu se stal bohatým a mohl se v klidu věnovat studiu, potažmo i své spisovatelské činnosti.³⁷ Josephus Flavius věřil, že nemá cenu stavět se Římanům na odpor, protože štěstěna byla v jeho údobí na jejich straně. Josephus se snaží stejně jako Polybios vysvětlit smysl toho, co se děje v jeho současnosti, to jest podrobení vlastního národa Římány. Ve svých *Židovských starožitnostech* vylíčil ve 20 knihách židovské dějiny od počátku, tedy již od starozákonních

³² CARY, E., *Introduction in Roman history. Books 1-11*, str. XIII-XVII.

³³ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 281.

³⁴ L. Canfora toto proroctví považuje za možný důkaz Josephovi dobré politické intuice. CANFORA, L., *Dějiny řecké literatury*, str. 569-571.

³⁵ SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 304.

³⁶ CANFORA, L., *Dějiny řecké literatury*, str. 571. Původním jménem byl Joseph, syn Mattatjáhův. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 281.

³⁷ CLEMENTZ, H., *Einleitung in Jüdische Altertümer. I. Band Buch I bis X*, str. 4-5.

dob, až po židovskou válku, kterou už do tohoto díla nestačil zpracovat. Této válce se nicméně už předtím věnoval ve svém taktéž do dnešních dnů dochovaném díle *Válka židovská*. V jeho *Starožitnostech* se vyskytují také dvě zmínky o Ježíši Kristovi, což byl jeden z důvodů, proč bylo křesťany uchráněno,³⁸ nicméně je nutné podotknout, že Josefovo autorství u pasáží o Ježíšovi, Janu Křtiteli a dalších je předmětem sporů!³⁹

³⁸ CANFORA, L., *Dějiny řecké literatury*, str. 571-572.

³⁹ CLEMENTZ, H., *Einleitung in Jüdische Altertümer. I. Band Buch I bis X*, str. 8.

2 Období děje románu

Děj románu je zasazen do začátku období římských dějin, které je dnes nazýváno principátem. Na začátku tohoto období se Octavianus (později Augustus) ujal samostatné vlády nad celou Římskou říší. Octavianus si původně říši rozdělil s Markem Antoniem, ale později mezi nimi vypukly spory, což vyústilo ve válku mezi nimi.⁴⁰ Antonius byl nakonec společně se svou milenkou Kleopatrou, královnou egyptskou, poražen Markem Vipsaním Agrippou roku 31 př. n. l v námořní bitvě u Aktia, po které se oba poražení milenci stáhli do Egypta, který Octavianus příštího roku napadl, protože Antonius a Kleopatra spáchali sebevraždu.⁴¹ Právě rok bitvy u Aktia může být považován za počátek principátu, avšak uvádí se i letopočty jiné.⁴²

Během principátu nedošlo k oficiálnímu zrušení republiky, ta zůstala zdánlivě zachována, ačkoliv se jednalo de facto o monarchii. Princeps měl moc ve státě díky úřadům, které zastával, a pravomocem, které mu byly uděleny senátem.⁴³ Formálně ani nestál nad ostatními římskými občany, byl považován za prvního mezi rovnými (*primus inter pares*).⁴⁴ Je nutné podotknout, že označení *princeps* bylo neformální, zároveň však naznačovalo, že nositel je vůdčí osobou.⁴⁵ Dále je třeba zmínit i to, že slovo *princeps* existovalo již v době před Augustem, avšak původně nešlo o nic víc než jen o čestné označení senátora, který byl censory na seznamu senátorů (*album senatorium*) zapsán jako první.⁴⁶ Důležité pro principa bylo to, že měl schválené *maius imperium*, to znamená, že principovo *imperium* stálo nad

⁴⁰ Octavianus nevyhlásil válku Antoniovi, nýbrž jeho milence Kleopatře VII., nechtěl totiž, aby to vypadalo, že rozpoutal další občanskou válku. GRANT, M., *Římští císařové*, str. 25-27.

⁴¹ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 225-226.

⁴² GRANT, M., *Římští císařové*, str. 25. Počátek principátu datují historici různě: Augustus se snažil budovat zánik republiky, proto je možné setkat se i s jinými léty počátku jeho skutečné samovlády. *Encyklopedie antiky* považuje za začátek principátu bez bližšího vysvětlení rok 30 př. n. l. Toto datum se však shoduje s dobytím Egypta a jeho připojením k Římské říši jako provincie se zvláštním postavením (de facto osobní država císaře). Octavianus však pokládá za císaře až od roku 27 př. n. l., kdy mu byl senátem udělen titul Augustus a byl oficiálně uznán za prvního muže Říma. Naproti tomu Grant považuje Octavianus za císaře již od roku 31 př. n. l., tedy od vítězné bitvy u Aktia, která o dalším vývoji říše rozhodla. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 93 a 503.

⁴³ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 503.

⁴⁴ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 344.

⁴⁵ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 313.

⁴⁶ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 503.

imperii všech ostatních, což z principa vlastně činilo vrchního velitele všech římských vojsk.⁴⁷ Později docházelo k postupnému oslabování moci republikových úřadů na úkor úřadů císařských, které si princeps mohl obsazovat dle své libosti.⁴⁸

2.1 Augustus

Narodil se roku 63 př. n. l. jako Gaius Octavius, z matčiny strany byl prasnynovcem Gaia Julia Caesara, jenž jej v závěti adoptoval a odkázal mu část svého majetku. K zděděnému majetku se nedostal ihned, jelikož Caesarův stoupenec Marcus Antonius mu odmítl dědictví po Caesarovi vydat.⁴⁹ Octavianus, jak se od chvíle adopce jmenoval, se proto zpočátku postavil na stranu senátu a Cicerona a společně porazili Antonia v bitvě u Mutiny roku 43 př. n. l.,⁵⁰ v této bitvě našli smrt oba tehdy úřadující konsulové a senát byl vojskem přinucen obsadit jedno z uvolněných míst Octavianem. V té době také došlo k oficiálnímu uznání Octavianovy adopce Caesarem, a tím se z Gaia Octavia stal, jak je zmíněno výše, Gaius Julius Caesar Octavianus.⁵¹ Poražený Marcus Antonius se stáhl do Galie, kde se spojil Lepidem. Ještě téhož roku se Octavianus kvůli sporům se senátem spojil s Antoniem a Lepidem a spolu vytvořili tzv. druhý triumvirát, který na rozdíl od prvního triumvirátu vyhlásili veřejně. Triumvirát byl i schválen zákonem,⁵² všichni tři tak byli vybaveni konsulskou mocí a mohli se vypořádat s Caesarovými vrahy.⁵³

Poté si tito muži rozdělili říši: Antonius získal východ říše, Augustovi připadl západ včetně Itálie a Lepidus měl volnou ruku v Africe.⁵⁴ Lepidus se v roce 36 pokusil odstavit Octaviana od moci, ale nezískal pro sebe podporu vojsk, pročež byl přinucen vzdát se všech svých funkcí, vyjma úřadu pontifika maxima, kterým byl až do své smrti,⁵⁵ tedy do roku 12 př. n. l.⁵⁶ V následujících letech se spory mezi Antoniem a Octavianem neustále stupňovaly,

⁴⁷ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 344.

⁴⁸ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 655.

⁴⁹ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 24-25.

⁵⁰ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 93.

⁵¹ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 25-26.

⁵² GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 223.

⁵³ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 632.

⁵⁴ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 25-26.

⁵⁵ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 225.

⁵⁶ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 338.

což vyústilo ve výše zmíněnou válku, ve které byli Antonius a Kleopatra poraženi a krátce nato spáchali sebevraždu. To umožnilo Octavianovi připojit k říši Egypt, který od té doby spravoval jím dosazený správce,⁵⁷ který byl nazýván *praefectus Alexandriae et Aegypti*.⁵⁸

Antoniova porážka umožnila Augustovi začít budovat systém, který se sice tvářil být republikou, ale konečné slovo měl on. Za každou cenu se chtěl vyvarovat osudu svého prastrýce a adoptivního otce Gaia Julia Caesara, který si proti sobě poštval římskou aristokracii.⁵⁹ Věděl, že klíčem k úspěchu je podpora senátu a okázalým projevováním moci by svou moc neposiloval, nýbrž jen proti sobě poštval lidi. A proto svou moc stavěl na neformálním vlivu, své „*auctoritas*“, zároveň si byl vědom toho, že může náznakem zamezit, či povolit přijetí zákona. Dále mohl skrze své přátele nechávat prosazovat zákony a díky tomu nebyl při schvalovacím procesu přinejmenším formálně angažován. Octavianus ani nezasahoval do všech kroků senátu, a dával mu najevo, že ne vše je zapotřebí s ním projednávat.⁶⁰

Dal také snížit počet legií na takový počet, který byl schopen ufinancovat a zároveň je umístil mimo Itálii, aby jejich přítomnost nelákala jeho protivníky k jejich ovládnutí a využití proti němu. Octavianus dal převážnou část římských vojsk umístit do strategicky důležitých provincií. S tím souvisí i rozdělení provincií na senátorské (pod správou senátu) a císařské (spravované císařskými legáty), ve kterých byla většina armády.⁶¹ V době Augustovy smrti byla dokonce pouze jedna jediná legie umístěna v senátorské provincii, a to konkrétně v Africe.⁶²

V lednu 27 př. n. l. zinscenoval zasedání senátu, při kterém odevzdal své dosavadní pravomoci do rukou senátu a lidu, což senátory „vydělilo“, a proto se Octavianus „uvolil“, že převezme vedení provincií, kde hrozí povstání. Formálně tak obnovil republiku a v říši zavládl mír,⁶³ zároveň přijal od senátu titul Augustus, čímž byla naznačena jeho nadřazenost

⁵⁷ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 27.

⁵⁸ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 164.

⁵⁹ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 227.

⁶⁰ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 313-315.

⁶¹ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 28.

⁶² BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 324.

⁶³ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 312-313.

nad ostatními, ale vyhýbal se diktátorství nebo dokonce božství. Pouze v provinciích umožnil vznik svého kultu, avšak pouze ve spojení s bohyní Romou.⁶⁴ V Augustově době také vznikla víra, že člověk se může projevat jako bůh, ačkoliv zůstává člověkem. To bylo možné díky *numenu*, tedy boží moci, které byly připisovány nadpřirozené úkazy, které byly považovány za projev vůle bohů. A právě Augustovi bylo *numen* přisuzováno (*numen Augusti*).⁶⁵

Augustus byl mezi léty 31-23 př. n. l. neustále konsulem,⁶⁶ 1. července 23 se konsulátu vzdal, poněvadž si uvědomoval, že každoroční zastávání tohoto úřadu nebudí zdání republiky.⁶⁷ Zároveň se v témže roce stal tribunem lidu a nechával se jím od toho roku každoročně volit, čímž si získal popularitu u lidu, protože tato funkce měla za úkol lid bránit.⁶⁸ Jako tribun lidu měl pochopitelně i právo „*veto*“, kterým mohl zmařit jakékoliv jednání senátu.⁶⁹ Spolu s ním získal další pravomoci spjaté s tímto úřadem, z nichž dvě získal již předtím. Už v roce 36 totiž získal osobní nedotknutelnost a od roku 30 měl právo poskytovat pomoc potřebným, nově však nabyl práva svolávat senát a lidové shromáždění.⁷⁰ Po Lepidově smrti roku 12 př. n. l. byl uvolněn post pontifika maxima, do něhož se Augustus nechal okamžitě zvolit. Díky tomuto úřadu mohl provádět své náboženské reformy, například obnovil funkci Jovova kněze-obětníka, který nechtěl po dlouhá léta žádný ze senátorů zastávat pro přísná pravidla s ním spjatá. Reformy v oblasti náboženství Augustus provedl, jelikož nechtěl, aby jím „obnovená republika“ zapomínala na své bohy.⁷¹

Augustovi se po celou dobu své vlády dařilo zachovávat si oblíbenost u prostého lidu a byl přijímán i římskou aristokracií, ačkoliv občas někdo proti němu spiknutí zosnoval. To se mu dařilo hlavně kvůli tomu, že obyvatelé říše byli vyčerpani ze sérií občanských válek, které Augustus ukončil. Stavěl tedy na tom, že dal Římu vytoužený mír. V roce 2 př. n. l. přijal titul

⁶⁴ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 228-229. Na východě bylo zakořeněno, že panovník je i bohem. Na západě říše se nechával považovat za syna božského Julia. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 93.

⁶⁵ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 422.

⁶⁶ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 28.

⁶⁷ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 316.

⁶⁸ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 229.

⁶⁹ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 630.

⁷⁰ ECK, W., *Augustus in Životy císařů*, str. 33-34.

⁷¹ ECK, W., *Augustus in Životy císařů*, str. 35. Post Jovova kněze-obětníka nebyl obsazen mezi léty 87-11 př. n. l. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 203.

pater patriae, a tím vlastně naznačil, že Římané a Italikové jsou vůči němu v klientském vztahu, neboť podle římského zvyku klienti nazývali své patrony otci.⁷²

Augustus se zasloužil i o výstavbu města, podle Suetonia se Augustus mohl oprávněně chlubit následujícími slovy: “Převzal jsem město cihlové a zanechávám po sobě [město] mramorové.”⁷³ Za jeho vlády došlo k výstavbě a rekonstrukci velkého množství veřejných budov, dal vybudovat nové fórum a také po asi sto letech nechal postavit nový akvadukt a ne jeden, nýbrž hned tři (od stavby posledního ve 2. století př. n. l. se počet obyvatel města značně rozrostl) a zavedl soustavný dohled nad nimi.⁷⁴

Za Augustova panování došlo také k postupnému pronikání římských a italských způsobů administrativy do provincií.⁷⁵ Během Augustovy vlády došlo k zefektivnění státní správy poté, co Augustus založil orgán *consilium principis*, které mu připravovalo podklady pro práci senátu, čímž si uvolnil ruce a zároveň položil základ státní správě. Díky tomu, že za Augustovy vlády panoval vnitřní mír, mohl v říši kvést obchod, což vedlo k rozšíření římské měny v různých koutech říše.⁷⁶ Obchodu také napomáhala i nízká celní sazba odhadovaná na 2 - 2,5 procenta, nicméně i přesto se obchod nestal hospodářskou základnou říše, tou zůstalo i nadále zemědělství. Většímu objemu obchodu bránil hlavně nízký objem výroby, protože velkovýroba neexistovala, což bylo zapříčiněno otroctvím, které způsobovalo, že bylo zbytečné usnadňovat si práci. Dálkový obchod byl i nadále problematický, jelikož námořní přeprava byla nebezpečná a nespolehlivá a pozemní pomalá a nákladná.⁷⁷

Augustus rozšířil říši, ačkoliv osobně vedl zahraniční válku všehovšudy dvakrát, jak říká Suetonius, a velení vojsk raději přenechával jiným.⁷⁸ Mezi ty jiné patřili kupříkladu oba Liviini synové budoucí císař Tiberius a Nero Drusus. Oba mezi léty 16 a 15 př. n. l. podnikli tažení za Alpy a dobyli pro říši další oblasti, na jejichž území vznikly dvě nové provincie – Noricum a Raetie. V roce 12 př. n. l. vytáhl Tiberius z Illyrie, a tuto provincii rozšířil na sever a dostal se až ke střednímu Dunaji, kde vznikla nová provincie Pannonie. Do konce

⁷² GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 235.

⁷³ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 79.

⁷⁴ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 336-337.

⁷⁵ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 229.

⁷⁶ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 30

⁷⁷ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 237-239.

⁷⁸ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 73.

Augustovy vlády se říše rozšířila až k ústí Dunaje, kde vznikla provincie Moesia.⁷⁹ Augustus plánoval posunout hranice říše až k Labi, v roce 6 n. l. bylo tažení dokonce započato, ale kvůli povstání v Illyrii a Pannonii musela být vojska stažena, tento plán byl navždy opuštěn po roce 9 n. l., kdy došlo k porážce vojsk Publia Quinctilia Vara v Teutoburském lese.⁸⁰ Ač tedy sám říši rozšířil, Tiberiovi nakonec poradil, aby říši po jeho smrti víc nerozšiřoval.⁸¹ Augustus si totiž pravděpodobně uvědomoval, že říše je stále vnitřně nejednotná a některé oblasti ještě nejsou úplně bezpečné, navíc říše na konci jeho vlády už měla přírodní hranice, které byly tvořeny moři, pouštěmi a třemi velkými řekami – Dunajem, Rýnem a Eufratem.⁸²

Augustus chtěl, aby po jeho smrti zůstala moc v jeho rodině, sám ale neměl žádného syna. Tuto situaci řešil adopcemi (nejdříve adoptoval svého synovce Marcella, později své vnuky Gaia, Lucia a poté i Postuma, a nakonec syna své manželky Tiberia). I když se Augustus usilovně snažil, aby jeho následovník byl jeho krve, nepovedlo se mu to. Donutil proto alespoň Tiberia, aby adoptoval Germanika, syna Augustovy neteře. Zároveň s tím si ale uvědomoval, že nemůže svou moc jen tak někomu odkázat, nicméně bylo jasné, že ten, kdo zdědí jeho majetek, získá spolu s ním i značný vliv. Dále se snažil, aby se jeho potenciální nástupci prosazovali v římské politice.⁸³ Po nahlédnutí do rodokmenu juliovsko-claudiovské dynastie se dá zjistit, že Augustovi se jeho přání nakonec splnilo, neboť všichni císařové juliovsko-claudiovské dynastie, vyjma Tiberia, byli s Augustem nějak pokrevně spjati. Caligula byl Augustův pravnuček, Claudius byl Germanikův bratr, a tedy vnukem Augustovy sestry Octavie, a poslední z nich, Nero, byl Augustův praprávnuček.⁸⁴

2.2 Tiberius

Tiberius nastoupil na Augustovo místo v roce 14 n. l. a byl již v pokročilém věku (podobně jako později Claudius), bylo mu 54 let.⁸⁵ Tou dobou měl za sebou poměrně úspěšnou vojenskou kariéru.⁸⁶ Avšak ta byla nejspíš i důvodem jeho pozdějších sporů se

⁷⁹ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 230-232.

⁸⁰ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 233.

⁸¹ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 234.

⁸² BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 329-336.

⁸³ ECK, W., *Augustus in Životy císařů*, str. 44-48.

⁸⁴ TACITUS, *Letopisy, příloha Rodokmen rodu Julsko-Klaudijského*.

⁸⁵ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 619.

⁸⁶ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 73.

senátem, poněvadž kvůli skutečnosti, že přibližně třicet let svého života trávil převážně mimo věčné město, neměl příliš mnoho možností navazovat přátelství nebo přinejmenším neformální vztahy s místní elitou, jak mohl činit Augustus, což později Tiberiovi ztížilo vládu.⁸⁷ Pro jeho vládu byly charakteristické jeho spory se senátem, přestože zdůrazňoval, že s ním chce spolupracovat. Jeho spory byly pravděpodobně dány i tím, že neuměl jednat s lidmi tak dobře jako Augustus,⁸⁸ svou roli v tom ale mohlo opět hrát i to, že převážnou část své dospělosti trávil mimo Řím a vlastně ani samotní senátoři nevěděli, jak s ním jednat, což vedlo k tomu, že někteří jej dostatečně nerespektovali a jiní mu naopak podlézali až moc.⁸⁹ Suetonius píše, že Tiberius měl snahu vše projednávat se senátem a dokonce senátory oslovoval až s přehnanou zdvořilostí, což dává do protikladu s tím, že on sám k pochlebování vůči své osobě měl vyloženě odpor a dokonce si vymínil, že jej nikdo nesmí oslovovat „pane“, protože je to pro něj samotného potupné oslovení. Také odmítl přejmenování měsíců září a říjen na Tiberius a Livius. Dále odmítl i *imperator* jako praenomen a *pater patriae* jako cognomen a jméno *Augustus* používal jen při jednání s králi.⁹⁰ Cassius Dio navíc dodává, že Tiberius měl často prohlašovat: „Jsem pánem otroků, *imperator*⁹¹ vojáků a princeps všech ostatních,“⁹² čímž chtěl Tiberius určitě vyjádřit to, že jen otrok, a tedy nikoli svobodný římský občan, může mít nějakého pána a jen voják může mít svého velitele, tedy *imperatora*, ale ve vztahu k Římanům je jen první mezi rovnými.

Hned na začátku vlády musel čelit vzpouře legií v Germánii a Pannonii, jejíž příčinou bylo nesplnění slibů, které vojákům dal už Augustus. Osobně se se vzpourami nevypořádával, to za něj udělali jeho dva synové – biologický syn Drusus v Pannonii a adoptivní Germanicus (syn Tiberiova vlastního bratra Drusa, tedy synovec) v Germánii.⁹³ Podle Cassia Diona požadovaly pannonské legie zkrácení služby na 16 let a zvýšení žoldu na jeden denarius

⁸⁷ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 346-347.

⁸⁸ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 249.

⁸⁹ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 347.

⁹⁰ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 141. Čímž byl mezi římskými císaři výjimka, tituly *imperator* a *Patris patriae* jako jména později používala valná většina císařů. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 264 a 457.

⁹¹ *Imperator* bylo původně jen označení pro vojevůdce. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 264.

⁹² „I am master of the slaves, imperator of the soldiers, and chief of the rest.“ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 131. Překlad vlastní.

⁹³ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 34.

denně, a to co nejdřív. Drusovi se vzpouru podařilo potlačit i s pomocí náhody. Došlo totiž k zatmění měsíce, což si vojáci začali vykládat jako nepříznivé znamení pro jejich vzpouru, takže se uklidnili a Drusus mohl potrestat podněcovatele vzpoury.⁹⁴ Germanicus se se vzpourami vypořádal jinak. Vojska v Germánii mu dokonce nabízela, že se za něj postaví, kdyby chtěl vládnout, což odmítl s tím, že by raději zemřel, přičemž držel meč, jako kdyby se jím chtěl proklát. Poté dal sestavit falešný dopis, kterým měl Tiberius legiím slíbit vyplacení dvojnásobku částky slíbené Augustem a propuštění všech, kteří přesluhovali. Avšak ke Germanikově smůle byla lest později prohlédnuta, proto se nakonec rozhodl napadnout nepřátelská území, aby vojáky nějak zaměstnal a aby získali nějakou kořist.⁹⁵ Cassius Dio se v obou vyprávěních podobá Tacitovi, od kterého je pravděpodobně převzal, Tacitus navíc dodává, že vojáci poté, co Germanikovu lest prohlédli, požadovali výplatu peněz a propuštění ihned, a proto jim musel Germanicus peníze vyplatit z vlastní kapsy.⁹⁶

Nepřátelství senátu způsoboval Tiberius i obžalobami z velezrady. K těm mohlo dojít „na základě podezření ze spiknutí proti císaři, kvůli jeho urážce či šíření pomluv o jeho osobě nebo pro cizoložení se členem císařské rodiny“, zároveň ale nikdy nebyl tento druh velezrady uzákoněn.⁹⁷ Je ale třeba podotknout, že ne všechna taková obvinění byla z Tiberiova podnětu. Obvinění z velezrady využívali někdy i samotní senátoři jako prostředek pro vyřizování si účtů mezi sebou, podle Grega Rowa byl Tiberius spíš do takovýchto procesů zatáhnut. Obvinění z velezrady ani nebyla novinkou, která by přišla s Tiberiem, senát velezradu soudil již za Augusta, během Tiberiovy vlády došlo pouze k nárůstu počtu případů.⁹⁸

Později se Tiberius začal velmi spoléhat na prefekta prétoriánské gardy Seiana (a vlastně na gardu samotnou). Seianus v něm podněcoval strach, což vedlo k tomu, že se procesy pro velezradu začaly množit ještě víc. Seianus se tímto způsobem snažil postupně se zbavovat svých vlastních nepřátel. Seianus roku 23 n. l. posílil svou moc ve městě tím, že nechal Tiberia schválit umístění devíti prétoriánských kohort přímo do města (předtím byly

⁹⁴ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 121-123.

⁹⁵ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 123-127.

⁹⁶ TACITUS, *Letopisy*, str. 37-46.

⁹⁷ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 347.

⁹⁸ ROWE, G., *Tiberius in Životy císařů*, str. 68.

umístěny v jeho okolí).⁹⁹ Na vrcholu moci se Seianus octl po roce 26, kdy Tiberius trvale přesídlil na ostrov Capri a mezi léty 29-30 se mu dokonce podařilo přimět Tiberia k vyhnání Germanikovy manželky Agrippiny a jednoho jejich syna a k uvěznění syna druhého (třetí syn Gaius, známý jako Caligula, se osudu svých nejbližších příbuzných vyhnul).¹⁰⁰ Seianův pád se udál roku 31, kdy byl jako prefekt v tichosti nahrazen Macronem, který zařídil Seianovo zatčení v senátu a ten jej bezodkladně odsoudil k smrti.¹⁰¹ Příčinou Seianova pádu bylo to, že Seianus pravděpodobně usiloval o to, aby se dostal se po Tiberiově smrti k moci a asi kul pikle proti Caligulovi, který připadal v úvahu jako dědic,¹⁰² a chtěl jej nahradit Gemellem, Tiberiovým vnukem, který byl mladý a tudíž poddajnější.¹⁰³ Podle Tiberiovy nedochované autobiografie se chtěl Seianovi pomstít za to, co provedl Germanikovým dětem.¹⁰⁴

Bez ohledu na otřesy v hlavním městě byla Tiberiova vláda z pohledu provincií klidná a jejich správa fungovala poměrně dobře.¹⁰⁵ Jediným problémem bylo to, že Tiberius měl ve zvyku prodlužovat místodržícím funkční období nad rámec obvyklého jednoho roku, což vedlo k tomu, že někteří se cítili býti ochuzeni o úřad,¹⁰⁶ patrně z toho pramení Suetoniova zmínka, že byl Tiberius ke správě provincií lhostejný a Hispánii a Sýrii dokonce ponechal několik let bez legátů a nevíšal si ani vpádů ze strany Germánů nebo Parthů.¹⁰⁷

Během své vlády nebyl stavebně činný jako Augustus, nechal postavit jen Augustův chrám, kasárna prétoriánům a novou scénu Pompeiova divadla. Pravděpodobně tušil, že kdyby byl v této oblasti činný podobně jako Augustus, přivedl by brzy pokladnu na mizinu. Ještě roku 37 dal 100 milionů sesterciů na obnovu domů poškozených požárem na pahorku

⁹⁹ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 38. Kohorta čítala 500 mužů. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 502.

¹⁰⁰ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 250.

¹⁰¹ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 39.

¹⁰² GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 250.

¹⁰³ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 39.

¹⁰⁴ ROWE, G., *Tiberius in Životy císařů*, str. 76.

¹⁰⁵ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 251.

¹⁰⁶ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 350.

¹⁰⁷ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 147.

Aventinu.¹⁰⁸ Také se málokdy účastnil her a nepřijímal od plebejů novoroční dary, Tiberius se na rozdíl od Augusta nesnažil působit lidově, proto nebyl u lidu tolik oblíben.¹⁰⁹

2.3 Caligula

Sice je známý jako Caligula, ale jde pouze přezdívku,¹¹⁰ ve skutečnosti se jmenoval Gaius Julius Caesar Germanicus¹¹¹ a známou přezdívku Caligula dostal již jako malý chlapec od vojáků svého otce Germanika, protože nosil malé vojenské boty (*caligae*)¹¹² a kromě nich nosil i zmenšeninu zbytku výstroje řadového vojáka.¹¹³ Otce ztratil již v sedmi letech a během dospívání postupně přišel o matku a oba bratry, které nechal Tiberius vyhostit anebo uvěznit. V osmnácti letech jej Tiberius povolal k sobě na Capri¹¹⁴ a až v devatenácti letech byl přijat mezi muže,¹¹⁵ což bylo poměrně pozdě, poněvadž se tak obyčejně dělo už kolem čtrnáctého roku života.¹¹⁶

Caligula se stal vládcem po Tiberiově smrti roku 37. V době nástupu byl poměrně oblíben, což bylo zásluhou oblíbenosti jeho otce Germanika a jedním z jeho prvních činů bylo to, že očistil památku své matky a svých starších bratrů. Kromě toho začal stavbu několika budov a poměrně často se ukazoval na závodech, čímž dával najevo svou přístupnost.¹¹⁷ Caligulovo následovnictví ale nebylo úplně jasné. Tiberius učinil svým dědicem kromě něj i svého vlastního vnuka Tiberia Gemella, jenže nijak nenaznačil, který z nich by měl vládnout. Pro Caligulu však hrála ona již zmíněná popularita jeho otce, ale i to, že za ním stál Macro, prefekt prétoriánské gardy. Macro navíc pochopil, jakou politickou váhu Tiberiova závěť má, a proto ji nechal anulovat, aby mohl vyloučit Gemella jako dědice, tím zároveň vytvořil

¹⁰⁸ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejrannějších časů po Konstantina velkého*, str. 348.

¹⁰⁹ ROWE, G., *Tiberius in Životy císařů*, str. 69.

¹¹⁰ Kterou podle antických autorů ani neměl rád. KEPARTOVÁ, J., *Filmový Caligula aneb kde business přemohl historii in Pop History*, str. 115.

¹¹¹ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 41.

¹¹² TACITUS, *Letopisy*, str. 47-48.

¹¹³ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 170.

¹¹⁴ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejrannějších časů po Konstantina velkého*, str. 351.

¹¹⁵ KEPARTOVÁ, J., *Filmový Caligula aneb kde business přemohl historii in Pop History*, str. 113-114.

¹¹⁶ BARRETT, A., *Životy císařů*, str. 10.

¹¹⁷ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejrannějších časů po Konstantina velkého*, str. 351.

precedens, že principův majetek nepatří jemu jakožto soukromé osobě, nýbrž principovi z jeho titulu. Kdyby totiž Tiberius neměl platnou poslední vůli, zdědil by podle občanského dědického práva vše Gemellus jakožto vnuk zesnulého, jenže právě to po zneplatnění Tiberiova testamentu nenásledovalo!¹¹⁸ Caligula byl přijat lidem i senátem a získal neomezené právo na řízení státu, tedy veškeré kompetence svých předchůdců najednou. To je hlavní rozdíl oproti Tiberiovi a Augustovi, kteří své kompetence nabývali postupně.¹¹⁹

V říjnu roku 37 Caligula vážně onemocněl, pročež prý nastal mezi obyvatelstvem říše smutek. Po zotavení se Caligulův charakter změnil.¹²⁰ Dal popravit Tiberiova vnuka Tiberia Gemella a dokonce i prefekta prétoriánů Macrona,¹²¹ který se mu pravděpodobně snažil příliš zasahovat do řízení státu. Po Macronově smrti už nezbyl nikdo, kdo by Caligulu usměrňoval.¹²²

Kvůli svému odporu ke každodenní správě říše pověřoval své propuštěnce vykonáváním rutinních činností při správě země, v čemž později pokračoval i jeho strýc Claudius během své vlastní vlády.¹²³ Caligula se začal cítit býti bohem a převlékal se za ně. Svou zesnulou sestru Drusillu, se kterou se dle starověkých autorů dopouštěl incestu, dal jako vůbec první Římanku zbožštit.¹²⁴ Caligula si zřídil i vlastní kult a byl uctíván, dokonce nařídil, aby jeho sochy byly umístěny ve všech chrámech říše, a to včetně těch židovských, což mu nakonec rozmluvil jeho přítel Herodes Agrippa, čímž patrně zabránil rozsáhlému židovskému povstání.¹²⁵ K formálnímu zrušení tohoto příkazu došlo až po

¹¹⁸ BARRET, A., *Caligula in Životy císařů*, str. 81-85.

¹¹⁹ BARRET, A., *Caligula in Životy císařů*, str. 85-86.

¹²⁰ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 42.

¹²¹ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velikého*, str. 351.

¹²² BARRET, A., *Caligula in Životy císařů*, str. 90.

¹²³ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 251-252.

¹²⁴ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velikého*, str. 351-354. Caligulovo obviňování z krvesmilstva se možná nezakládá na pravdě, současník Filón z Alexandrie neuvádí incest jako jeden z jeho prohřešků a Tacitus, který z incestu obviňuje jeho sestru Agrippinu neuvádí ve výčtu jejích krvesmilných vztahů Caligulu, nicméně část Tacitových *Letopisů* zahrnující Caligulovu vládu není dochována. BARRET, A., *Caligula in Životy císařů*, str. 90-91.

¹²⁵ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 44.

Caligulově smrti a tento incident pravděpodobně přispěl k tomu, že roku 66 Židé opravdu povstali a vypukla židovská válka.¹²⁶

Caligula se na rozdíl od Tiberia a Augusta snažil prolomit pseudorepublikovou fasádu, začal se chovat okázale a začal vládnout despoticky ve stylu východních králů.¹²⁷ K tomu možná našel inspiraci na východě říše, který již v raném dětství poznal, když v dětství pobýval se svým otcem Germanikem v Antiochii. K východní kultuře měla kladný vztah i jeho babička Antonia (matka Claudia), dcera Marka Antonia, v jejímž domě žil od svých 16 let. Caligula byl také přítelem Heroda Agrippy, který z východu dokonce pocházel.¹²⁸

V roce 39 podnikl tažení do Germánie s cílem potlačit spiknutí a následně připojit část Germánie k říši, během tohoto tažení dal zabít vojenského velitele v Horní Germánii Gaetulika a svého švagra Lepida, Gaetulicus se pravděpodobně snažil Caligulu zavraždit. Následně dal Caligula zabavit jejich majetek. V Germánii a Galii strávil zimu a zamýšlel podniknout výpad do Británie, k němuž nakonec nedošlo.¹²⁹ Podle Suetonia nechal Caligula své vojáky posbírat škeble na břehu moře a poté je vydával za kořist a dožadoval se triumfu za toto vítězství a na znamení svého úspěchu dal postavit na maják po vzoru toho na ostrově Faru.¹³⁰ Caligulův maják sice dokončil asi až jeho strýc Claudius, ale stál tam asi až do poloviny 16. století. Tímto svým pokusem o dobytí ostrova chtěl Caligula ukázat svou sílu.¹³¹

Po Caligulově návratu do Říma byla odhalena přinejmenším tři spiknutí proti němu, úspěšné bylo nakonec až to, které proti němu podnikli prefekti prétoriánů. Caligula byl 24. ledna roku 41 zabit a císařem byl vojáky zvolán jeho strýc Claudius.¹³² Caligula si prétoriány pravděpodobně proti sobě počítal svou vojenskou neschopností, ale i tím, že je poměrně často ponižoval.¹³³

¹²⁶ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 352.

¹²⁷ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 43-44.

¹²⁸ KEPARTOVÁ, J., *Filmový Caligula aneb kde business přemohl historii* in *Pop History*, str. 116.

¹²⁹ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 42-43.

¹³⁰ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 193.

¹³¹ KEPARTOVÁ, J., *Filmový Caligula aneb kde business přemohl historii* in *Pop History*, str. 111.

¹³² GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 253.

¹³³ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 354.

2.4 Claudius

Předtím, než se Claudius dostal k moci, se zabýval vědami (zajímal se například o etruštinu), a proto žil spíše v ústraní,¹³⁴ což pravděpodobně souviselo s jeho tělesnou a domnělou, či skutečnou částečnou duševní nedostatečností.¹³⁵ Předtím zastával pouze úřad augura a společně s Caligulou byl konsulem, ale skutečnou moc nikdy ve svých rukou neměl.¹³⁶ Podle Cassia Diona se během Tiberiovy a Caligulovy vlády držel v ústraní úmyslně a záměrně předstíral blázna, což měl říci v několika řečech.¹³⁷ Ernestine F. Leon se domnívá, že Claudiovy nedostatky souvisely s tím, že jeho matka Antonia měla problémy s rozením dětí vůbec, což dokládá tím, že ostatní její potomci, kromě Livilly, Germanika a samozřejmě Claudia, zemřeli velmi záhy.¹³⁸ A také tím, že Claudius pravděpodobně trpěl mozkovou obrnou, která způsobila, že společensky vyzrál později, nežli bylo obvyklé.¹³⁹

Claudia císařem povolali prétoriáni po Caligulově zavraždění,¹⁴⁰ jak bylo řečeno výše. Senát po jeho svolání chtěl opět vyhlásit republiku, ale i přesto byl Claudius uznán, protože senátoři se na ničem nedokázali shodnout. Senát navíc ztratil podporu vigilů, kterým zkrátka došlo, že proti prétoriánům by v boji neměli moc šancí na úspěch.¹⁴¹ Následující rok čelil Claudius spiknutí vedené správcem Horní Illyrie, které v něm vyvolalo strach, a proto provedl opatření proti možným nepřátelům, což vedlo k dalším procesům za velezradu.¹⁴² Zpočátku své vlády se tedy opíral o prétoriány, nicméně později jejich vliv omezil.¹⁴³ Claudius byl také prvním císařem, který si ke svému jménu cognomen *Caesar* přidal až po

¹³⁴ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 619.

¹³⁵ SUTONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 203.

¹³⁶ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 355.

¹³⁷ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 369.

¹³⁸ LEON, E. F., *The Imbecillitas of the Emperor Claudius in Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, str. 79.

¹³⁹ LEON, E. F., *The Imbecillitas of the Emperor Claudius in Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, str. 82-83.

¹⁴⁰ Donna Hurleyová dokonce naznačuje, že existuje možnost, že sehrál ve spiknutí proti Caligulovi určitou roli, protože se ní zdá nepravděpodobné, že by si řadový voják troufl jej provolat císařem poté, co jej náhodou našel, ale i to, že by si prétoriáni našli ve víru událostí čas na to, aby podnikli poradu, při které se shodli na Claudiovi jakožto císaři. HURLEYOVÁ, D. W., *Claudius in Životy císařů*, str. 109-111.

¹⁴¹ HURLEYOVÁ, D. W., *Claudius in Životy císařů*, str. 111.

¹⁴² GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 253.

¹⁴³ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 355.

začátku vlády, ostatní císaři před ním totiž byli členy rodu Juliů (*gens Julia*) už v době uchopení se moci, zatímco Claudius byl v době nástupu člen rodu Claudiů (*gens Claudia*).¹⁴⁴

Patrně největším Claudiovým úspěchem bylo jeho dobytí jihu Británie, které uskutečnil roku 43.¹⁴⁵ Na památku tohoto vítězství byl Claudiovu dvouletému synovi propůjčen titul Britannicus. Claudius připojil i další území, konkrétně Mauretánii téhož roku a Thrákii roku 46.¹⁴⁶

Claudius vedl i úspěšnou domácí politiku. Nechal například přebudovat přístav v Ostii, čímž zlepšil zásobování Říma obilím,¹⁴⁷ dokončení prací se ale nedočkal, k tomu došlo až za Nerona.¹⁴⁸ Kromě toho dal postavit i další stavby. Suetonius jeho stavební činnost hodnotí vcelku kladně: „Veřejné stavby, jež podnikl Klaudius, nevyznačovaly se tak počtem, jako spíše velkolepostí a obecnou prospěšností.“¹⁴⁹

Claudius pokračoval v Caligulově praxi přenechávat část vlády propuštěncům, pročež byl později považován za člověka, který byl pod jejich vlivem, to samé platí i o jeho manželkách Messalině a Agrippině, Suetonius napsal, že „[...] propuštěncům [...] a svým manželkám jsa oddán nezastával úlohu vladaře, nýbrž služebníka.“¹⁵⁰ Zároveň se ale snažil vycházet se senátem, kterému projevoval úctu, radil se s ním a zapojoval jej do správy země. Senát si ale proti sobě poštvoval například tím, že velmi aktivně soudcoval, což senát bral jako vměšování do svých pravomocí, navíc začal do senátu přibírat i bohaté občany z území mimo vlastní Itálii, které senátoři považovali za sobě nerovné.¹⁵¹ Na druhou stranu se snažil se senátem hrát stejnou hru, jakou s ním hrál Augustus a na rozdíl od Caliguly se snažil vládnout společně s ním. Proto dával senátu ke schválení zákony, které by mohl klidně prosadit i bez něj, snažil se chovat zdvořile a skromně, i přesto však v něj neměl senát důvěru

¹⁴⁴ Tiberius byl samozřejmě také původem také z rodu Claudiů, ale byl Augustem adoptován, čímž se stal Juliem, Caligula se zase narodil už jako Julius, neb se narodil v době, kdy jeho otec byl již adoptován adoptovaným Tiberiem. HURLEYOVÁ, D. W., *Claudius in Životy císařů*, str. 117.

¹⁴⁵ Grant o něm píše, že šlo „patrně o nejlépe naplánovanou římskou invazi ze všech.“ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 251-253.

¹⁴⁶ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 358.

¹⁴⁷ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 253.

¹⁴⁸ HURLEYOVÁ, D. W., *Claudius in Životy císařů*, str. 125.

¹⁴⁹ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 215. Pravopis zachován.

¹⁵⁰ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 222-223.

¹⁵¹ BOATWRIGHT, M. T., GARGOLA, D. J., TALBERT, R. J. A., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*, str. 356.

pravděpodobně kvůli způsobu, jakým se stal principem.¹⁵² Ve své snaze zachovat tradici obnovil censorský úřad roku 47 a stal se censorem, aniž by musel, poněvadž pravomoce censora, byly beztak v rukou principa. Během předepsaných 18 měsíců provedl Claudius se svým kolegou Vitelliem census a provedl obměnu senátorského a jezdeckého stavu.¹⁵³

Claudius zemřel v říjnu roku 54, objevují se sice tvrzení ze strany starověkých autorů, že byl svou ženou Agrippinou úmyslně otráven, ale například Michael Grant tvrdí, že v Itálii je jednoduché splést si jedovatou houbu s houbou jedlou, zároveň nemůže ale vyloučit, že jeho smrt nezavinila úmyslně.¹⁵⁴

¹⁵² HURLEYOVÁ, D. W., *Claudius* in *Životy císařů*, str. 122.

¹⁵³ HURLEYOVÁ, D. W., *Claudius* in *Životy císařů*, str. 123-124.

¹⁵⁴ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 49-50.

3 Já, Claudius

Vypravěčem filmového seriálu i obou knih je císař Claudius, který se rozhodl sepsat svůj životní příběh. Učinil tak na základě proroctví jemu sdělené věstkyní Sibylou (podle knihy *Já, Claudius* mu jej sdělila přibližně v roce 33 n. l.), která mu prorokovala, že jednou bude vládnout a „až zmlkne, odván v jiný svět, - tak za devatenáct set let, - lidé mu budou rozumět.“¹⁵⁵ Časové zařazení této věštby poukazuje na rok vydání knihy, tedy na rok 1934. Tak se R. Graves pokusil zvýšit důvěryhodnost svého díla a zároveň jde o snahu spojit děj se čtenářovou přítomností. V románu hraje roli několik dalších věsteb, které se zpravidla vyplní, a tato je jednou z nich. Avšak na rozdíl od jiných není naplnění této věštby přímou součástí děje.

Seriál i oba romány jsou vyprávěny téměř chronologicky, vyjma několika Claudiových vstupů, které se odehrávají v době, kdy tuto autobiografii píše, několika retrospektiv a několika případů, kdy bylo zkrátka lepší odvyprávět jednu dějovou linku a potom se vrátit v čase nazpět. Velkou výjimkou z chronologického vyprávění děje je několik kapitol dlouhé vyprávění o životě Heroda Agrippy, který je poprvé zmíněn až ke konci knihy *Já, Claudius*, popisující Claudiův život před začátkem jeho vlády. Teprve v knize *Claudius bůh*, popisující období jeho vlády, je celý Herodův dosavadní život vylíčen naráz až do roku 41 (je tak učiněno ještě před líčením Claudiovy vlády). Tento návrat Claudius odůvodňuje následovně: “Ovšem chtít vylíčit jeho dobrodružství, která stojí za přečtení sama o sobě, bylo by znamenalo vykázat mu ve vyprávěném příběhu příliš významné místo, a já jsem potřeboval položit důraz na něco jiného. [...] protože v dalším vyprávění bude Herodes Agrippa hrát nesmírně důležitou roli. Mohu se rovnou pustit do vylíčení jeho života až do okamžiků kolem zavraždění Caliguly, bez obav, že budu odbočovat k věcem nepodstatným, až dojdou k jeho smrti. Takto neoslabím dramatickou jednotu děje tolik, jako kdybych byl jeho historii roztáhl přes obě knihy.”¹⁵⁶ Je možné, že Robert Graves původně s Herodem Agrippou jako s jednou z postav románu nepočítal a poté, co se jej rozhodl přidat do děje, potřeboval odůvodnit, proč jsou Claudius a Herodes dobrými přáteli, přestože doposud o něm téměř nepadlo ani slovo. Samozřejmě je možné, že Claudiem (tedy Gravesem) podané vysvětlení je pravdivé, poněvadž velká část životního osudu Heroda Agrippy se odehrává na východě Římské říše, a proto není přímo spojena s osudem ostatních postav žijících v Římě. Jednotlivé

¹⁵⁵ GRAVES, R., *Já, Claudius*, str. 11.

¹⁵⁶ GRAVES, R., *Claudius bůh a jeho žena Messalina*, str. 7.

vstupy s Herodem Agrippou by mohly rozvolnit celistvost románu, a možná proto se Gravesovi zdálo lepší počkat a později se mu věnovat najednou. V seriálu je postava Heroda Agrippy přítomna od Claudiova raného dětství. To znamená, že při psaní scénáře bylo přihlédnuto k tomuto Gravesovu doplnění, avšak je třeba podotknout, že v seriálu není moc skutečností z Herodova života na východě říše zmíněno. Divák se vlastně jen dozví, že Herodes se nakonec stal králem a že později zemřel zapleten do plánování nakonec nepodniknutého povstání proti Claudiovi.

Zatímco v seriálu není přesně řečeno, kdy Claudius svůj životní příběh sepisuje, a lze se pouze domnívat, že tak učinil v posledních letech jeho vlády (možná až na sklonku života), tak z obou částí románu se dá vyčíst, kdy asi obě části psal. Problémem je nicméně skutečnost, že je možné narazit na protichůdné informace. Jisté je jen to, že první díl (*Já, Claudius*) je celý retrospektivní a byl napsán za Claudiovy vlády, zatímco druhý díl (*Claudius bůh*) je částečně psán z pohledu současníka. V každém případě jde o fiktivní biografii nebo fiktivní paměti.

Za zajímavé považuji to, do jaké role vůči románu se Robert Graves staví. Na několika místech se vyskytují poznámky pod čarou vysvětlující dané okolnosti (kupříkladu vysvětluje, že Licinus byl neoblíbený správce za Augustovy vlády),¹⁵⁷ které vypravěč a současník Claudius zkrátka neměl potřebu vysvětlovat, jenže Robert Graves, člověk 20. století, je svým současníkům vysvětlit musí. Toto samotné by nebylo ničím zvláštním, kdyby se Graves k těmto poznámkám nepodepisoval monogramem „R. G.“ (v českém překladu je na rozdíl od originálu uvedeno jen neosobní „pozn. autora“). Robert Graves v knize tedy nemá funkci autora (spisovatele), nýbrž vystupuje jen jako editor „opravdového“ Claudiova díla. To si vysvětlují snahou autora, aby dílo působilo spíš jako kritická edice autentického antického pramene.

V románu Claudius zmiňuje, že tuto autobiografii píše „řecky“, „protože řečtina zůstane nesporně vždycky hlavním literárním jazykem světa, a jestliže Řím shnije, jak to naznačila Sibyla, což neshnije s ním i jeho jazyk?“¹⁵⁸ Z toho důvodu se v románu vyskytuje několik vysvětlení latinských slov (poněvadž jsou vlastně v „řeckém“ textu, a proto je třeba je vysvětlit do „řečtiny“) a několik citátů v latině, ke kterým je přidán překlad do „řečtiny“. Naopak citáty z Homéra jsou vždy uváděny v jazyce knihy na rozdíl od latinských citátů.

¹⁵⁷ GRAVES, R., *Claudius bůh a jeho žena Messalina*, str. 592.

¹⁵⁸ GRAVES, R., *Já, Claudius*, str. 12.

„Řečtinou“ je tedy jazyk knihy, to znamená angličtina (popřípadě jazyk překladu, v tomto případě jde o češtinu).

Oba romány jsou členěny do kapitol, přičemž každá kapitola pravděpodobně představuje jeden svitek, což je naznačeno ke konci čtvrté kapitoly knihy *Já, Claudius*: „Claudie, ty starý mluvko, už jen malý kousek a jsi u konce čtvrtého svitku svého životopisu, a ještě ses nedostal ani k svému rodišti.“¹⁵⁹

V seriálu je zachycena i Claudiova smrt. Jak již bylo řečeno, kniha končí přibližně měsíc před Claudiovou smrtí, a proto ji Graves logicky nezahrnul do Claudiova vyprávění. Jen těžko by Claudius psal o své vlastní smrti. Claudiova smrt je proto v knize vyličeena jen připojením tří zpráv o jeho smrti, které byly napsány třemi antickými autory, jmenovitě se jedná o Suetonia, Tacita a Diona Cassia. Autoři seriálu pak z těchto tří popisů udělali popis jeden, který se nejvíce podobá podání Diona Cassia.

Ve své době byl román poměrně dobře přijat. Americká klasická filoložka Dorothea Clinton Woodworthová ocenila Gravesovu práci s prameny a jejich převedení do moderního jazyka. Naopak esejistka D. W. Harding vytknul Gravesovi neživost románu.¹⁶⁰ Já osobně souhlasím s Dorotheou Clinton Woodworthovou. Oceňuji hlavně to, že Gravesovi se podařilo spojit různé zmínky v pramenech a vytvořit z nich čtivý příběh. Při tom zapracoval do románu i celkem nepodstatné zmínky, aniž by to působilo dojmem, že musí za každou cenu použít vše, o čem psali starověcí autoři. Ba naopak, Robert Graves se jich nepřidržel za každou cenu a klidně psal i v rozporu s nimi, aby byl příběh čtivější. Z románů je i patrná Gravesova znalost římských reálií, které místy krátce vysvětluje, když se domnívá, že ne každý čtenář bude vědět, o č jde. Na jednom místě například Claudius krátce vysvětluje, jak v Římě probíhal rozvod. Jde o jeden z prvků zvyšujících autenticitu, poněvadž Claudius tak vlastně předpokládá, že za prorokovaných devatenáct set let nepůjde o obecně známé věci, obzvláště když podle proroctví Římská říše v té době nebude existovat. I tak je možné nalézt vysvětlivky, které Graves připisuje sobě, jak bylo řečeno výše.

V románu se promítá i doba, ve které vznikl. Graves si byl vědom zhoršující se mezinárodní situace na začátku 30. let, a proto mezi hlavní témata románu patří moc a postavení absolutního vládce. To si uvědomoval i Benito Mussolini, který se pokoušel vzkřísit

¹⁵⁹ GRAVES, R., *Já, Claudius*, str. 49.

¹⁶⁰ BENNETT, A., *It's readable all right, but it's not history in Robert Graves & the Classical Tradition*, str. 21-23.

myšlenku Římské říše, a proto nechal román v Itálii zakázat s odůvodněním, že jde o nevhodné znázornění Římské říše. Není bez zajímavosti, že Graves byl údajně pobaven tím, že by někdo mohl vidět v nabubřelém diktátorovi císařovu chlípou manželku, přestože Mussolini a románová Messalina mají pramálo společného, jedině snad tu skutečnost, že jejich jména se čirou náhodou shodují v souhláskách, a to jak počtem, tak i umístěním a liší se pouze odlišnými samohláskami.¹⁶¹ Robert Graves si také uvědomoval nebezpečí ze strany Německa po převzetí moci Adolfem Hitlerem a uvědomoval si tamější vzrůstající militarismus. Němci jsou připodobněni k románovým Germánům, kteří jsou stateční a bojektiví, a proto je třeba je porážet a ukázat jim jejich místo, tady se odráží nedávná I. světová válka. Zároveň nedokáží vytvořit stabilní stát, což je připodobnění k Výmarské republice. Podobně smýšlí i Belisarius v jiném Gravesově díle *Hrabě Belisarius* o Vandalech v severní Africe a italských Gótech. V tomto díle se objevuje myšlenka, že Germáni ani po obsazení římských území nedokázali převzít místní kulturu a povznést se.¹⁶²

Seriálové zpracování románu vzniklo v roce 1976 v produkci BBC. Scénář napsal Jack Pulman a režisérem byl Herbert Wise. Je dvanáctidílné, přičemž první díl má dvojnásobnou délku oproti dílům ostatním. Je třeba zmínit, že zkoumaný seriál BBC nebyl prvním pokusem o zfilmování Gravesova románu. Už v roce 1935 (tedy rok po vydání prvního dílu a v roce vydání dílu druhého) se producent Alexander Korda rozhodl, že jej zfilmuje. Scénář k filmu napsal Carl Zuckmayer, jenže poté, co se Graves s jeho scénářem seznámil, se ho rozhodl zcela předělat, protože dle jeho názoru, šlo o „naprosto laciný nesmysl, který přesvědčoval o historických nesmyslech.“¹⁶³ Režisérem filmu se stal Josef von Sternberg. Filmové natáčení nebylo bohužel dokončeno, protože představitelka Messaliny Merle Oberon utrpěla v březnu roku 1937 zranění při automobilové nehodě, pročež bylo natáčení pozastaveno a v květnu téhož roku bylo natáčení filmu zrušeno úplně.¹⁶⁴

¹⁶¹ BURTON, Philip., *Satirical Elements in Robert Graves's Claudius Novels* in *The Review of English Studies*, str. 199.

¹⁶² BURTON, Philip., *Satirical Elements in Robert Graves's Claudius Novels* in *The Review of English Studies*, str. 200-201.

¹⁶³ "Absolutely cheap nonsense strung on historical absurdities." Překlad vlastní. PRESLEY, J. W., *Claudius, The Script*, in *Literature Film Quarterly*, str. 167.

¹⁶⁴ PRESLEY, J. W., *Claudius, The Script*, in *Literature Film Quarterly*, str. 169.

3.1 Srovnání díla s prameny

Při porovnání románů se starověkými prameny je nesporné, že Robert Graves použil při psaní informace z nich. Román se tak snaží budít zdání autenticity, protože mnohé informace jsou popsány ve shodě třeba se Suetoniem nebo Tacitem. Graves v románu domýšlí okolnosti, motivaci osob, rozšiřuje výroky a řeči, které někým podle starověkých autorů byly proneseny atd. O použití antických pramenů svědčí samozřejmě i ona tři připojená líčení Claudiovy smrti.

Informace o Claudiově osobním životě čerpal Graves z Claudiova životopisu, který sepsal Suetonius. Tím, že Graves vymýšlí, proč tak se osoby v románu chovaly tak, jak to zaznamenali antičtí autoři, vzniká někdy i ospravedlnění těchto činů, nejvíce je to znát samozřejmě u Claudia. Dalo by se říci, že Robert Graves se snaží vytvořit Claudiov pohled na věci popsané Suetoniem a dalšími. Dílo je proto možné vnímat jako jakousi Claudiovou obranou vůči Suetoniovi a ostatním antickým autorům (nebo přinejmenším zpřesněním jejich děl), přestože Claudius samozřejmě nemohl Suetoniovo dílo (a díla dalších) znát vzhledem k tomu, že Suetonius se narodil až několik let po jeho smrti.¹⁶⁵ Příkladem takového vysvětlení může situace, kdy Graves vysvětluje Suetoniovu zmínku o tom, že Claudius jednou plul do Ostie, a jelikož mu ostijští neposlali vstříc čluny, tak jim vyčinił, ale později jim náhle odpustil, až se málem doprošoval.¹⁶⁶ To je v románu vysvětleno tím, že Claudius dal do Ostie předem vědět, že přijede, ale dorazil neznámo proč ještě před zprávou, což v danou chvíli nevěděl, a proto mu později bylo stydno, že ostijským tak vyčinił. Čerpání ze Suetonia je v tomto případě více než zřejmé, poněvadž před touto ostijskou příhodou Graves i Suetonius bezprostředně zmiňují to, že Claudius si byl vědom toho, že často propadá svému hněvu.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Claudius mohl teoreticky znát dílo o asi 10 let staršího Velleia Patercula, který zemřel někdy po roce 31 n. l., Velleius Paterculus ale Claudia snad vůbec nezmiňuje. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 592 a 666.

¹⁶⁶ SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 227.

¹⁶⁷ Pro srovnání uvedu Gravesovo podání: „Uvědomuji si jistý svůj nedostatek, který mě trápí možná víc než vás, neboť člověka mrzí víc nepříjemnosti, jež zavíní sám, [...]. Mám na mysli své náhlé výbuchy hněvu.“ A podání Suetoniovo: „Jsa si vědom svých sklonů k hněvu a hněvivosti, obojí omluvil v ediktu a rozšířil, že hněv bude krátký a neškodný, hněvivost nikoli nespravedlivá.“ V obou případech následuje ona ostijská příhoda. Gravesova slova jsou slova ze Suetoniem zmíněného ediktu, který Graves pro účely románu napsal. Suetoniem z ediktu citovaná slova o krátkosti a spravedlivosti hněvu zapracoval Graves do ediktu též. GRAVES, R., *Claudius bůh a jeho žena Messalina*, str. 284-285. SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 227.

Robert Graves ze Suetonia čerpal i při sestavování dopisů. Suetoniovy výňatky ze tří dopisů Augusta své ženě Livii¹⁶⁸ Graves uzpůsobil, domyslel k nim kontext a zároveň k jednomu z nich domyslel Liviinu odpověď taktéž formou dopisu. Z Tacita a Cassia Diona zase použil několik řečí, které případně i rozšířil. V románě jsou místy k nalezení opisy celých ediktů tak, jak je zaznamenali starověcí autoři. Graves kupříkladu do románu opsal od Josepha Flavia edikt, kterým Claudius uděloval práva Židům.¹⁶⁹ Z tohoto důvodu je bez znalosti starověkých pramenů nemožné rozlišovat mezi tím, co je Gravesovou fikcí a tím, co je založeno na pramenech!

K dalším Gravesem použitým autorům patří beze sporu Tacitus, Cassius Dio a Josephus Flavius, použitím těchto tří autorů si jsem jist, poněvadž v románech se vyskytují skutečnosti, které jsou zmíněny pouze v díle jednoho z nich. Naopak se mně nepodařilo prokázat přímé použití Velleia Patercula. Nenašel jsem totiž nic, co by zmiňoval pouze on sám, to ale přesto nevyklučuje, že Graves z jeho *Římských dějin* při psaní románu čerpal. V románě je totiž možné nalézt skutečnosti, které Velleius Paterculus zmiňuje, jenže vždy se jedná o informace, které jsou známy i z podání jiných.

Robert Graves čerpal z antických pramenů nekriticky, tak jak se mu hodilo pro výstavbu literárního díla, lze nalézt i převzetí informací, které i sám antický autor označil za pochybné. Například použil Suetoniovu zmínku, že Caligula dal Claudia vhodit do řeky, u čehož sám Suetonius vyjadřuje určitou míru pochybnosti.¹⁷⁰ Některé informace načerpané od antických autorů zase zkreslil a jiným dal větší význam, v některých případech zase starověkým autorům odporuje kupříkladu tím, že románový Claudius není člověkem, který by byl obzvláště chtivý po ženách.¹⁷¹ Některé osoby Graves zmiňuje častěji než antičtí autoři a domyslel jim životní příběh, což je kupříkladu případ jedné jednou jedinkrát Tacitem zmíněné Claudiovy milenky Calpurnie, ze které Graves udělal prostitutku, kterou si Claudius po celá léta vydržoval a přátelil se s ní. (Mimochodem Calpurnia je jednou z mála kladných ženských postav v románě, což je možná dáno tím, že je zmíněna jen Tacitem, a navíc jen jednou). Toto vše je samozřejmě plné právo autora, neboť jde o dílo beletristické a nikoliv historické, a není proto možné vznášet vůči autorovi jakýchkoli výčitek.

¹⁶⁸ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 204-205.

¹⁶⁹ FLAVIUS, Josephus, *Jüdische Altertümer. II. Band Buch XI bis XX nebst Namenregister*, str. 620.

¹⁷⁰ SUETONIUS., *Životopisy dvanácti císařů*, str. 207

¹⁷¹ Podrobněji se o tom zmiňuji v kapitole *Claudius a ženy*.

V románu lze nalézt i zmínky o starověkých dílech, na jednom místě se například přímo uvádí, že je citován Senekův *Útěšný list Polybiovi*, z něhož Graves několik vět i opsál.¹⁷² Dalším přímo zmíněným pramenem jsou Caesarovy *Zápisky o válce galské*, podle románu jich Claudius užil při přípravě na tažení do Británie. V 16. kapitole románu *Claudius bůh* se Graves věnuje popisu Británie před jím podniknutým vpádem, nachází se zde několik informací, o kterých psal Caesar. Jako příklad uvedu shodné informace o druidech, Graves (románový Claudius) stejně jako Caesar uvádí, že druidská nauka přišla do Galie z Británie a že obyvatelé Galie, kteří se s ní chtějí více seznámit, kvůli tomu cestují do Británie, shodně s Caesarem také uvádí, že nic z tohoto učení se nesmí zapsat.¹⁷³ Graves udává o tomto učení i skutečnosti, o kterých Julius Caesar nepíše. Uvádí ale i informace, které jsou částečně s Caesarem v rozporu, Caesar například píše, že „měď se pouze dováží [do Británie],“¹⁷⁴ zatímco v románu je uvedeno, že jí tam je nemnoho. V téže kapitole románu jsou také stručně popsány Caesarovy dva vpády na ostrov, o kterých Caesar samozřejmě píše.¹⁷⁵ Caesarovy *Zápisky* nicméně nejsou v této kapitole přímo citovány ani jednou, naproti tomu ze *Zeměpisu* od řeckého geografa a historika Strabóna Graves opsál dvě pasáže a přímo v románovém textu (nikoliv tedy v poznámce pod čarou) uvedl, že jsou z jeho pera.¹⁷⁶ Shodně se Strabónem pak uvádí například to, že ostrov je deštivý a některé věci, které se na ostrově produkují například dobytek nebo kůži,¹⁷⁷ jinak Graves ze Strabóna nečerpá. U dalších podrobností o ostrově se Graves na nikoho konkrétního neodvolává, píše se tu o „některých odbornících“ nebo o „významných odpadlících.“ Jde tedy pravděpodobně o informace, které Graves znal ze soudobých zdrojů nebo si je prostě domyslel.

Další Gravesem využitou knihou je *Bible*, ta je v několika případech dokonce přímo citována. V románu je kupříkladu citována část 63. kapitoly knihy *Izajáš*. Na citace z *Bible* je v některých případech upozorněno formou poznámky pod čarou. Některé knihy *Bible* jako třeba kniha *Proroků* nebo kniha *Numeri* jsou v románu přímo zmíněny, avšak citováno z nich není. V jednom případě Graves píše: „Poslední rok, rok Neronovy svatby, byl poznamenán

¹⁷² GRAVES, R., *Claudius bůh a jeho žena Messalina*, str. 219-220. Citovanou pasáž lze nalézt v ANNAEUS SENECA, L., *Útěchy*, str. 108-109.

¹⁷³ IULIUS CAESAR, G., *Zápisky o válce galské* in *Válečné paměti*, str. 179.

¹⁷⁴ IULIUS CAESAR, G., *Zápisky o válce galské* in *Válečné paměti*, str. 142.

¹⁷⁵ IULIUS CAESAR, G., *Zápisky o válce galské* in *Válečné paměti*, str. 139-147.

¹⁷⁶ Citované pasáže lze nalézt v STRABO, *The Geography of Strabo, Vol. I.*, str. 298.

¹⁷⁷ STRABO, *The Geography of Strabo, Vol. I.*, str. 297.

neúrodou a tehdy se naše sýpky téměř vyprázdnily,“ a za slovo „neúrodou“ připojuje poznámku pod čarou, že vychází z 28. verše 11. kapitoly *Skutků apoštolských*.¹⁷⁸

Výjimečné je *Podobenství o milosrdném Samařanovi z Evangelia podle Lukáše*, které Graves v románu rovnou převyprávěl ústy Samařana Silase (jehož nejmenovaný bratranec je podle románu oním milosrdným Samařanem), aniž by jakkoliv uvedl, že jde o příběh z *Bible*. Některé informace Graves pozměnil, zatímco v *Písmu* je řečeno, že zbitého Samařana ignorovali dva lidé,¹⁷⁹ tak v Gravesově románu je uvedeno, že šlo o tři až čtyři osoby. Tohoto Samařana Silase, přítele Heroda Agrippy, zmiňuje Josephus Flavius,¹⁸⁰ a protože dle románu a Josepha Flavia byl Silas zabit těsně po Herodově smrti,¹⁸¹ který zemřel roku 44,¹⁸² není možné tohoto Silase ztotožňovat se Silasem, který byl jedním ze spolupracovníků Pavla z Tarsu, neboť jeho působení je datováno až na konec 40. let a do 50. let 1. století.¹⁸³

V románu je několikrát nepřímě naráženo na narození Ježíše Krista, který žil a působil v období, ve kterém se Gravesovo dílo odehrává. Samotný Ježíš je v románu přímo zmiňován jen zřídka. Některé románové postavy znají proroctví, podle kterého se má v jejich době narodit věčný bůh, věstec Thrasyllus dokonce řekl několik podrobností, podle nichž si například Livia, Caligula nebo Herodes Agrippa domyslí, že jím jsou oni. Ježíš je v románu zmíněn jen jako truhlář, který se zabýval řeckou filosofií a dále jsou uvedeny i některé podrobnosti o jeho životě vycházející z evangelií. Zmíněno není například ani údajné Ježíšovo narození z panny a za jeho otce je označen buď Josef, či nějaký řecký voják.

3.1.1 Claudiův život před vládou

Stejně jako Suetonius zmiňuje Robert Graves v románu to, že Claudius se narodil v 1. srpna roku 10 př. n. l., tedy v den, kdy byl Augustovi zasvěcen oltář.¹⁸⁴ Jak v románu, tak v

¹⁷⁸ GRAVES, R., *Claudius bůh a jeho žena Messalina*, str. 559. V použitém překladu románu je chybně uvedeno pořadí kapitoly, je zde uvedeno, že jde o kapitolu VI. a nikoliv o kapitolu XI. Jde o pouhopouhou záměnu písmena X za V v římské číslici. Šestá kapitola *Skutků apoštolských* 28. verš vůbec neobsahuje. Anglický originál románu *Claudius the God* odkazuje na správnou kapitolu *Bible*. GRAVES, R. *Claudius the God*, str. 469. Autoři českého studijního překladu *Bible* v poznámce k této pasáži ale dodávají, že Gravesem použitý biblický verš se vztahuje k hladu, který panoval v letech 44-48. Nero si ale Octavii, dceru Claudiovu, vzal až v roce 53. *Bible, Český studijní překlad*, str. 1319. CASSIUS DIO, *Roman history. Books LXI-LXX*, str. 27.

¹⁷⁹ *Bible. Český studijní překlad*, Lukáš 10:25-37, str. 1249-1250.

¹⁸⁰ FLAVIUS, Josephus., *Jüdische Altertümer. II. Band Buch XI bis XX nebst Namenregister*, str. 540.

¹⁸¹ FLAVIUS, Josephus., *Jüdische Altertümer. II. Band Buch XI bis XX nebst Namenregister*, str. 630.

¹⁸² FLAVIUS Josephus., *Válka židovská I.*, str. 169. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 231.

¹⁸³ *Bible. Český studijní překlad, Chronologický přehled*, str. 1546.

¹⁸⁴ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 203.

seriálu ke Claudiovi cítí většina jeho okolí odpor, hlavně pak babička Livia, ale i jeho matka Antonia. Tato skutečnost vychází právě ze Suetonia, který píše, že “matka Antonie ho nazývala ‚lidskou zrůdou‘ a tvrdila, že ‚od přírody nedodělán, nýbrž jenom započat“.¹⁸⁵ Odpor jeho matky není v seriálu tak silný, jak praví Suetonius, ani jednou nepadnou její údajná slova, která později zaznamenal Suetonius. V románu Claudius vysvětluje odpor své matky k němu náročným těhotenstvím a porodem, při kterém málem přišla o život. Největším výrazem odporu Antonie vůči němu v seriálu je situace, kdy v době po smrti svého prvního syna Germanika chce Antonia potrestat malého Caligulu a Claudius chlapce před ní brání, kvůli čemuž mu řekne: “Ó Claudie jsi blázen, řeknu ti to otevřeně. Ty jsi měl zemřít a ne Germanicus. Stejně nejsi nikomu užitečný.”¹⁸⁶ I přes toto všechno je nicméně v románu i v seriálu Claudius vylíčen jako syn, který je své matce velice oddán.

Claudius v románu i seriálu zdůrazňuje své republikánství, a to i v době, kdy je u moci, v tom prý následuje svého otce Drusa, který zemřel, když byl Claudius ještě velice malé dítě. Jak v románu, tak v seriálu je Claudius přesvědčen, že za smrt Drusa může jeho vlastní matka Livia, ale ta mu v okamžiku, kdy jen jemu přiznává své činy, sdělí, že jeho otec Drusus skutečně zemřel na následky svých zranění a ona tedy nemá na jeho smrti podíl ani nejmenší podíl (čemuž divák nebo čtenář musí věřit, poněvadž Livia se v daném okamžiku přiznává, že má prsty v zavraždění jiných lidí a ani nemá nejmenší důvod, proč Claudiovi v tomto případě lhát). O Drusově republikánství (tedy vlastně o tom, že se to o něm říkalo) se zmiňuje Tacitus¹⁸⁷ a Suetonius to bere jako fakt a uvádí, že někteří lidé říkají, že ho právě kvůli němu dal Augustus otrávit, avšak jako skutečnou příčinu smrti uvádí onemocnění,¹⁸⁸ které jako příčinu smrti uvádí i Cassius Dio.¹⁸⁹ Ani moderní badatelé otravu neuvádějí, Michael Grant pouze konstatuje, že zemřel¹⁹⁰ a *Encyklopedie antiky* uvádí, že „podlehl svým zraněním po pádu s koně.“¹⁹¹ Tady tedy Graves odporuje pramenům, když falešné podezření vrhá na Livii, což nečiní ani jeden ze starověkých autorů. Naopak jim neodporuje tím, že později se čtenář dozví, že nešlo o ničí úklad. Avšak to, že Claudius podezřívá právě Livii, zapadá do

¹⁸⁵ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 204.

¹⁸⁶ *Já, Claudius (Seriál)*. Režie: Herbert WISE. Velká Británie, 1976 (5. díl, Zlomek spravedlnosti 22:50 - 22:59).

¹⁸⁷ TACITUS, *Letopisy*, str. 43.

¹⁸⁸ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 202-203

¹⁸⁹ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LI-LV*, str. 381-385.

¹⁹⁰ GRANT, M., *Dějiny antického Říma*, str. 232.

¹⁹¹ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 158.

Gravesova díla jako celku, protože Livia je v něm jako úkladná vražedkyně vykreslena, a je tedy celkem logické, že ji Claudius podezřívá.

V knize i v seriálu je Claudius vychováván společně s Herodem Agrippou. Suetonius říká, že Augustus dával vychovávat potomky spojeneckých králů spolu s vlastními dětmi¹⁹² a Josephus Flavius výslovně uvádí, že Claudius byl s Herodem Agrippou vychováván.¹⁹³ Josephus Flavius navíc uvádí, že Herodes byl přítelem Drusa, syna Tiberia, a znal se s Claudiovou matkou Antonií.¹⁹⁴ V románu i v seriálu je vztah mezi Herodem a Antonií zachycen jako velice vřelý a přátelství s Drusem je v nich taktéž zachyceno.

Kromě toho je v seriálu i v knihách Claudius většinou svého okolí až do svého nástupu považován za slabomyslného hlupáka. To, že byl Claudius za slabomyslného považován, potvrzuje kupříkladu Suetonius, který dodává, že Claudius měl i v dospělosti nad sebou dohlážitěle.¹⁹⁵ Cassius Dio jasně neříká, jak to s Claudiovou slabomyslností bylo, na jednom místě totiž vylučuje, že by Claudius byl slabomyslný a zároveň říká, že sám Claudius v senátu přiznal, že svou hloupost jen hrál,¹⁹⁶ avšak na jiném místě naopak uvádí, že Claudius působil jako hlupák a částečně to bylo záměrné a částečně jím od přírody opravdu byl.¹⁹⁷ Podle Tacita uvažoval Tiberius, že by se Claudius stal jeho nástupcem, ale vadila mu Claudiova duševní omezenost, a proto si zvolil raději Caligulu.¹⁹⁸

V seriálu i v románech je Claudius vykreslován jako člověk, který trpí i několika tělesnými nedostatky. Nejviditelnější je trhání hlavou, kulhání a koktání, kterými trpí od již dětství, a postupem času se tyto projevy zlepšují. To je vidět i v seriálu, zatímco mladý Claudius sebou neustále škube, tak starý Claudius jen občas škubne hlavou. Totéž se dá říci i o koktání. To, že měl Claudius problém s koktáním, kulháním a těkavými pohyby, uvádí kupříkladu Suetonius.¹⁹⁹ Cassius Dio také píše, že Claudius měl problém s náhlým škubáním hlavou a rukou a koktáním, kvůli kterému některá svá opatření nechával raději před senátem

¹⁹² Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 92-93.

¹⁹³ Josephus Flavius, *Jüdische Altertümer. II. Band Buch XI bis XX nebst Namenregister*, str. 533.

¹⁹⁴ Josephus Flavius, *Jüdische Altertümer. II. Band Buch XI bis XX nebst Namenregister*, str. 529-530.

¹⁹⁵ Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 203.

¹⁹⁶ Cassius Dio, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 369.

¹⁹⁷ Cassius Dio, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 333.

¹⁹⁸ Tacitus, *Letopisy*, str. 261.

¹⁹⁹ Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 223.

předčítat kvestorem.²⁰⁰ Suetonius na druhou stranu ale dodává, že když Claudius stál nebo seděl, tak vypadal vážně a důstojně.²⁰¹ V satirickém díle *Jak byl božský Claudius proměněn v tykev* Claudiusův současník Seneca popisuje Claudia jako člověka, který kulhal a trhal hlavou,²⁰² a naráží i na jeho koktavost, když vkládá již dávno zbožštělému Augustovi do úst slova: „Zkrátka, ať [Claudius] řekne rychle za sebou tři slova, a odvede si mne jako svého otroka.“²⁰³

Claudius v románu uvádí, že v dětství býval často nemocen, dokonce vtipně píše: „[...]vydržel jsem to možná jenom proto, že se choroby nemohly dohodnout, která bude mít přednost, aby si mě odnesla.“²⁰⁴ Suetonius o Claudiovi uvádí, že měl chatrné zdraví, ale za jeho panování se výrazně zlepšilo.²⁰⁵ Cassius Dio také uvádí, že Claudius byl v dětství stále sužován chorobami.²⁰⁶ O Claudiově nezuživosti se zmiňuje i Seneca ve svém *Jak byl božský Claudius proměněn v tykev*, když personifikace horečky bohyně Horečka říká, že s Claudiem žila mnoho let.²⁰⁷ V románu a seriálu je toto zlepšení připisováno lékaři Xenofóntovi. Graves pravděpodobně myslí stejného lékaře Xenofóna, kterému Tacitus připisuje podíl na Claudiově smrti.²⁰⁸ Podle Gravesa to byl navíc právě Xenofón, kdo Claudiovi poradil, aby nezadržoval větry a nesmrkal, nýbrž si jen utíral hleny, protože to škodí zdraví. Graves zde nepochybně staví na dvou Suetoniových zmínkách, podle první měl neustále vlhký nos²⁰⁹ a podle druhé se jednou dozvěděl, že někdo kvůli zadržování větrů onemocněl, a proto uvažoval o vydání výnosu o tom, že si lidé při hostinách smějí ulevovat.²¹⁰ V seriálu je zachyceno pouze to, když Xenofón Claudiovi doporučuje druhou radu. Nabízí se otázka, proč se projevy Claudiových poruch zlepšily. Domnívám se, že Claudius dal na rady odborníků (o čemž svědčí i to, že se zajímal spíše o odbornost než původ, když část svých povinností při správě státu svěřoval propuštěncům, svědčí o tom i Claudiem uvažovaný výnos o ulevování si), proto

²⁰⁰ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 369-371.

²⁰¹ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 223.

²⁰² SENECA, *Jak byl božský Claudius proměněn v tykev* in *Dialog a satira*, str. 490.

²⁰³ SENECA, *Jak byl božský Claudius proměněn v tykev* in *Dialog a satira*, str. 495.

²⁰⁴ GRAVES, R., *Já, Claudius*, str. 50.

²⁰⁵ SUETONIUS TRANQUILLUS G., *Životopisy dvanácti císařů*, str. 224.

²⁰⁶ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 371.

²⁰⁷ SENECA, *Jak byl božský Claudius proměněn v tykev* in *Dialog a satira*, str. 491.

²⁰⁸ TACITUS, *Letopisy*, str. 327-328.

²⁰⁹ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 223.

²¹⁰ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 224.

se během své vlády svěřil do rukou lékařů (nebo přinejmenším Xenofóna), kteří mu pomohli jeho zdravotní stav zlepšit nebo přinejmenším Claudiovi pomohl pouhý pocit, že je v rukou dobrých lékařů.

Suetonius uvádí, že v několika svých řečech Claudius tvrdil, že za vlády Caliguly svou pošetilost předstíral.²¹¹ S tímto tvrzením pracuje Robert Graves (a bylo to zapracováno i do seriálového zpracování) a přidal i to, že Claudius dokonce i své škrubání a koktání z větší části jen předstírá kvůli tomu, aby byl považován za bezvýznamného, a nikdo se jej nepokoušel odstranit. Takové chování mu podle románu i seriálu poradil Gaius Asinius Pollio tři dny před svou smrtí. Vzhledem k tomu, že Asinius Pollio zemřel v roce 5 n. l.,²¹² pracuje Robert Graves s tím, že Claudius svou hloupost a tělesné nedostatky předstíral téměř celý svůj život, a nikoliv jen během vlády Caliguly, o čemž žádný ze starověkých autorů nepíše.

Lze se setkat s tím, že Robert Graves upravil nebo doplnil Suetoniovu zmínku natolik, že v románu a posléze v seriálu měla jinou podobu. Kupříkladu Suetonius píše: „Když uslyšela jeho sestra Livilla, že má jednou vládnout, veřejně a jasně politovala, jak nespravedlivý a jak nedůstojný osud má stihnout římský lid.“²¹³ Tato zmínka byla nejspíše inspirací pro příběh vyskytující se v románě a seriálu, který se odehrál v Claudiově dětství během návštěvy Augustovy dcery Julie na jejím venkovském sídle. Dva orli se prali o vlče a toto vlče jim spadlo a Claudius jej chytil. Přítomný augur tuto událost vyložil, ale v nepřítomnosti dětí, které byly poslány pryč. Zvědavá Livilla část věštby slyšela a vysmála se tomu, že by se Claudius měl stát ochráncem Říma. V seriálu je tato událost ztvárněna trochu odlišně. V románu bezejmenný augur dostal jméno Gnaeus Domitius²¹⁴ a neposlal děti pryč, nýbrž řekl, že znamení se dostalo všem, takže se Livilla věštbě vysmála bezprostředně po jejím vyřčení.

Claudiův obřad plnoletosti Graves líčí ve shodě se Suetoniem. Odehrál se tedy beze vsí slavnosti o půlnoci a Claudius byl na něj odnesen v nosítkách. V seriálu Claudiův obřad plnoletosti přítomen není. Spolu s obřadem plnoletosti zmiňuje Suetonius hry, které

²¹¹ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 227.

²¹² SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 81.

²¹³ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 204.

²¹⁴ Pravděpodobně jde o autory seriálu smyšlené jméno. V knize *Já, Claudius* žádný muž tohoto jména zmíněn není. Několik předků Claudiova adoptivního syna a budoucího císaře Neronu se jmenovalo Gnaeus Domitius Ahenobarbus. V knize *Claudius bůh* je zmíněn pouze Neronův otec, ale jen jako Domitius Ahenobarbus bez přenomina Gnaeus. TACITUS, *Letopisy*, str. 520. GRAVES, R., *Claudius bůh a jeho žena Messalina*, str. 559.

uspořádali Claudius a Germanicus na počest jejich otce Drusa, Cassius Dio tyto hry zařazuje do roku 6 n. l. a dodává, že Tiberius dal na chrám Castora a Polluka vepsat své a Drusovo jméno.²¹⁵ Tyto hry jsou v seriálu (nikoliv však v románu) časově zařazeny do doby neodpovídající skutečnosti, neboť v seriálu se odehrávají v době po Varově porážce v Teutoburském lese.

Claudiův zájem o historii byl v románu a potažmo v seriálu zaznamenán. Cassius Dio považuje skutečnost, že Claudius napsal nějaká historická pojednání, za důkaz toho, že nebyl slabomyslný.²¹⁶ Suetonius píše, že psal o dějinách po smrti Caesara, ale kvůli tomu, že se nemohl svobodně vyjadřovat, začal psát raději o starších dějinách. Dále zmiňuje, že jeho psaní se často setkávalo s odporem jeho matky a babičky.²¹⁷ Podle románu to, co Livii na Claudiově psaní vadilo, byla skutečnost, že na psaní životopisu svého dědy a otce dle jejího názoru nestačil a navrhla mu, aby napsal raději dílo o Augustových náboženských reformách, neboť to se nedalo nikterak zkreslit. V seriálu je její odpor vysvětlen odlišně. Livia v něm sdělila Augustovi, že se Claudiovi musí zatrnout ve psaní životopisu Claudiova otce Drusa (a Liviina syna), poněvadž je to podvratné, neboť vychvaluje dle jejího mínění jedinou špatnou vlastnost Claudiova otce a tou jest Drusův oddaný vztah k republice. O tom, že o Claudiově otci Drusovi panovalo domnění, že byl pro obnovení republiky, se zmiňuje třeba Suetonius,²¹⁸ ale to již bylo řečeno. Později je v seriálu zmíněno i už jednou zmíněné Claudiovo dílo o Augustových náboženských reformách, jedná se o scénu, ve které mu několik dní před smrtí Augustovou Livia zakazuje, aby uspořádal veřejné čtení, aby neudělal rodině ostudu.

Další Suetoniem zmíněná Claudiova díla Robert Graves v románu také zmiňuje. Claudioův vlastní životopis (dle Suetonia „spíše nevkusný nežli nepůvabný”)²¹⁹ je zmíněn hned v úvodu knihy a prý jej ani nenapsal sám, polovinu nadiktoval a druhou polovinu nechal napsat Polybiem a ani ho nechtěl psát, psal ho jen na žádost veřejnosti. Další dvě knihy zmíněné Suetoniem jsou také zmíněny v románu: *Tyrrhénika* a *Karchédonika*, kvůli kterým se

²¹⁵ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LI-LV*, str. 465.

²¹⁶ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 369.

²¹⁷ Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 229.

²¹⁸ Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 203.

²¹⁹ Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 229.

podle románu naučil cizí jazyky.²²⁰ Suetoniova zmínka, že tato dvě svá díla nechával každoročně předčítat v Alexandrii,²²¹ byla zapracována do románu také. Suetonius navíc zmiňuje i Claudiovu lásku k řečtině,²²² o které svědčí i to, že názvy jeho dvou výše zmíněných děl jsou v řečtině, z čehož usuzuji, že jsou celá napsána řecky. V románu se vyskytuje několikero citátů Homéra, které Claudius zná z paměti, a tato skutečnost mu dokonce za Caligulovy vlády zachránila život. O Claudiově lásce k řečtině a znalosti Homéra do takové míry, že byl s to z něj citovat, se zmiňuje i Seneca, když píše o Claudiově nadšení poté, co na něj Hercules (řecky Héraklés) promluvil homéřským veršem.²²³ Láska k řečtině románového Claudia byla už zmíněna, když jsem psal, že román je vlastně psán „řecky“.

Claudius je v románu za vzdělaného člověka, autora odborných knih, které jsou ale málo čteny, protože je Claudius považován za blázna. O Claudiově vzdělanosti se zmiňuje i Seneca (který jej jinak zesměšňuje), když Diespiter²²⁴, zastánce Claudiova přijetí mezi bohy, říká, že Claudius „moudrostí vyniká daleko nad všechny smrtelníky.“ Je ovšem nutné podotknout, že Diespiter se podle Seneky živí prodáváním občanských práv²²⁵ a již předtím Seneca zmínil, že Claudius uděloval často občanská práva Řekům a barbarům,²²⁶ takže je možné, že Seneca chce pouze poukázat na to, že prodejce občanských práv chce k sobě přijmout člověka, který občanská práva uděloval příliš často. A proto může být Diespiterova výpověď křivá. Konec prvního románu končí tím, že Claudius popisuje, nač myslel nesen prétoriány do tábora poté, co byl prohlášen císařem. Myslel na to, že konečně donutí lidi číst jeho knihy a na to, že bude mít konečně možnost zjistit z císařských archivů pravdu. Tím je v románu zdůvodněno Suetoniem zmiňované předčítání jeho děl v Alexandrii.

²²⁰ V seriálu je pouze zmíněna Claudiova znalost etruštiny. V románu Graves Claudiovi připisuje znalost dalších jazyků kromě řečtiny uvádí ještě jeho znalost: sabinštiny (kterou se naučil spolu s etruštinou během psaní díla o náboženství), feničtinu (punštinu - při psaní dějin Kartága), numidštinu, egyptštinu, oštinu a falištinu (poslední čtyři z nich Graves jenom zmiňuje, ale nezdůvodňuje, proč by se je Claudius učil).

²²¹ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 229-230.

²²² SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 229.

²²³ SENECA, *Jak byl božský Claudius proměněn v tykev* in *Dialog a satira*, str. 490.

²²⁴ Diespiter je jiné označení pro Jova, avšak v tomto Senekově díle jde podsvětního bohy, syna bohyně Viky Poty. S Jovem jej nelze v tomto díle ztotožňovat toho důvodu, že Jupiter je součástí děje též a jde o jinou postavu. CANCIK, H., SCHNEIDER, H., *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike. Band 3 Cl-Epi*, str. 556.

²²⁵ SENECA, *Jak byl božský Claudius proměněn v tykev* in *Dialog a satira*, str. 493-494.

²²⁶ SENECA, *Jak byl božský Claudius proměněn v tykev* in *Dialog a satira*, str. 488.

Podle Suetonia měl na Claudiově prvním veřejném vystoupení nějaký tloušťík svou vahou rozsednout několik židlí a Claudius kvůli smíchu toto předcítání pokazil.²²⁷ Tato příhoda je zapracována i do románu. Graves si k tomu ještě domyslel, že šlo dokonce o křesla určená pro samotného Augusta a Livii a mělo jít o část z kořisti z Kleopatřina paláce.

Suetonius zmiňuje i Claudiovu lásku ke hře v kostky, o které měl prý napsat i knihu.²²⁸ Toto dílo je zmíněno v románu a Claudius píše, že mělo jít o humoristické dílo, ale nebylo tak bohužel pochopeno, a proto se považovalo za důkaz Claudiovy duševní vyšinutosti. Dále Graves píše, že Caligula hrával jen se zatíženými kostkami. V seriálu je navíc přidáno to, že tyto kostky dostal od Claudia, protože Claudius chtěl Caligulu, který prohrál, uklidnit. Claudius zase měl tyto podvodné kostky dostat darem od Heroda Agrippy. O Claudiově nadšení pro hru v kostky píše i Seneca, podle něhož byl nakonec po smrti odsouzen k věčnému hraní kostek. Což by nejspíš pro milovníka kostek nebyl trest. Háček byl v tom, že vrhat musel s prázdným kalíškem a šlo tedy o marnou práci, poněvadž mu kostky propadaly. Tím Seneca řadí Claudia k Sisyfovi, Tantalovi a Ixióntovi, které zmiňuje.²²⁹

V románu je prvním úřadem, který Claudius zastával, členství ve sboru Augustových kněží (*Augustales*), v seriálu o této funkci není ani zmínka. Poté až do Caligulovy vlády žádného dalšího úřadu nedosáhl, vyjma čestných úřadů. Tak Claudiovo veřejné působení během Tiberiovy vlády popisuje i Suetonius, Robert Graves v románu použil i jeho zmínku, že když Claudius Tiberia žádal o nějaký opravdový úřad, tak ho Tiberius odbyl s tím, že mu poslal již 40 zlatáků k Saturnáliím,²³⁰ což byl několikadenní svátek (jehož délka se v různých obdobích lišila, například samotný Claudius nechal tento svátek prodloužit na 5 dní) k uctění Saturna začínající 17. prosince. Během tohoto svátku docházelo mimo jiné k výměně dárků, avšak to nejpozoruhodnější na tomto svátku je to, že během něho docházelo k obrácení vztahu mezi otroky a pány (otroci například jedli dřív než jejich páni).²³¹

V seriálu je zachyceno až to, když se Caligula stane konsulem a právě Claudia si vybere za svého kolegu v úřadě, později je však Caligulou zbaven tohoto úřadu, protože Claudius nedokázal zajistit včas sochy Caligulových bratrů Drusa a Nerona a v záchvatu

²²⁷ Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 228-229.

²²⁸ Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 224.

²²⁹ Seneca, *Jak byl božský Claudius proměněn v tykev* in *Dialog a satira*, str. 498-499.

²³⁰ Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 205-206.

²³¹ Cancik, H., Schneider, H., *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike. Band XI Sam-Tal*, str. 114.

zuřivosti jej Caligula málem zabil. Podle románu Caligula pouze Claudiovi hrozil, že ho kvůli nezajištění soch zbaví funkce, ale druhý den se sám Caligula vzdal úřadu a Claudia požádal, aby učinil totéž. Suetonius příhodu se sochami Drusa a Nerona zmiňuje a dodává, že mu hrozilo, že bude kvůli tomu zbaven konsulátu, avšak neuvádí, že by to bylo důvodem, proč o konsulát přišel, jen uvádí, že Caligula a Claudius byli konsuly po dva měsíce.²³² Cassius Dio jen zmiňuje, že Claudius se stal konsulem a tím i senátorem v jediný den.²³³

3.1.1 Claudius a ženy

Suetonius uvádí, že Claudius měl v dětství dvě snoubenky: Aemilii Lepidu a později Livii Medullinu Camillu, ke sňatku s první z nich nedošlo, protože její rodiče se něčím provinili proti Augustovi a ta druhá znenadání zemřela ve svatební den.²³⁴ Tady se Robert Graves od Suetonia odchyluje, podle románu *Já, Claudius* totiž Augustus nejdříve zabránil svatbě s Aemilií Lepidou, protože “nesnesl představu, že by si měla vzít takového mrzáka,”²³⁵ a teprve potom došlo k zasnoubení s Medullinou Camillou, která zemřela ve svatební den, poněvadž ji někdo otrávil. A teprve následně došlo ke skutečnému zasnoubení s Aemilií Lepidou, které bylo pro oni Suetoniem zmíněné spiknutí proti Augustovi zrušeno. V seriálu není o těchto dvou zasnoubeních zmínka. To se dá vysvětlit tím, že v prvních dílech nehraje Claudius až takovou roli, a snad proto se scenárista Pullman rozhodl tato dvě zasnoubení vynechat a věnovat prostor jiným záležitostem (situace po smrti Augustova vnuka, Juliina milostná aféra, situace po porážce v Teutoburském lese aj.)

První manželství uzavřel Claudius s Plautií Urgulanillou, kromě toho Suetonius už jen uvádí, že se s ní nechal rozvést kvůli nevěře a podezření z vraždy a skutečnost, že spolu měli syna Drusa.²³⁶ Robert Graves postavu Urgulanilly vylíčil jako vysokou a celkově obrovskou ženu, podobající se Tiberiovi (navíc dodává, že “dokonce se šušovalo, že je to ve skutečnosti jeho [Tiberiova] dcera”²³⁷) s homosexuálními sklony. V románu dává Plautii Urgulanille za vinu vraždu druhé ženy jejího bratra Plautia Silvana (Claudius je nepřímým svědkem, ale mlčí, aby se jej neptali, proč nezasáhl, když slyšel křik). Tato vražda se skutečně stala, je

²³² Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 206-207.

²³³ Cassius Dio, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 277-279.

²³⁴ Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 220-221.

²³⁵ Graves, R., *Já, Claudius*, str. 87.

²³⁶ Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 221.

²³⁷ Graves, R., *Já, Claudius*, str. 99.

zmíněna Tacitem, který ovšem Plautii Urgulanilla s touto vraždou nikterak nespojuje.²³⁸ Graves v románu domyslel i okolnosti jejich rozvodu. Seianus chtěl Claudia oženit se svou sestrou Aelií Paetinou a využil toho, že Urgulanilla měla náklonost k jisté Numantině (dle románu šlo o první manželku jejího bratra Plautia Silvana), a proto Urgulanille daroval otrocka podobného Numantině v naději, že se do něj Urgulanilla zamiluje. Tento plán Seianovi vyšel, a proto mohl Seianus Claudiovi sdělit, že je Urgulanilla těhotná, a tak mu poskytl záminku k rozvodu. Jedním dechem Seianus Claudiovi sdělil, že on to zařídil a nabídl mu rovnou svou sestru Aelii Paetinu za ženu. Claudius se neodvážil odmítnout ani záminku k rozvodu ani sňatek s Aelií Paetinou. Seriálové zpracování Claudiova rozvodu je oproti románu chudší, jelikož v něm není ani sebemenší náznak toho, že těhotenství Urgulanilly je jednou ze Seianových intrik a nedojde ani k výše zmíněné vraždě.

Druhou ženou mu tedy byla Aelia Paetina. Suetonius pouze uvádí, že se s ní rozvedl kvůli urážkám, že měli spolu dceru Antonii, a že po popravě Messaliny uvažoval, že si ji vezme znovu (uvažoval ještě Lollii Paullině, bývalé manželce Caliguly).²³⁹ Podle románu *Já, Claudius* Claudius s Aelií Paetinou téměř nežije a ona sama s ním počala dítě jen kvůli tomu, že „vypozorovala, že Seianova pozice se začíná viklat. Domnívala se, že si tím zajistí jakousi ochranu, jestli Seianus padne.”²⁴⁰ Již bylo zmíněno, že podle románu Claudius byl Seianem přinucen (respektive nedokázal mu odporovat) si vzít jeho sestru a po jeho pádu se s ní Claudius mohl rozvést. V seriálu vystupuje tato Claudiova manželka také a nikterak neodchyluje od románové předlohy.

Třetí Claudiovou manželkou se stala Valeria Messalina. Podle románu i seriálu si ji Claudius vzal, protože mu ji nabídl Caligula a Claudius mu nechtěl odporovat (v seriálu se Caligula navíc baví tím, že si tak mladé děvče bere starého hlupáka – v románu je jejich věkový odstup zmíněn, ale není zdrojem Caligulova posměchu). Messalina byla Claudiova příbuzná (Marcus Antonius a Octavia, Augustova sestra byli předky jak Claudia, tak Messaliny),²⁴¹ což je zmíněno v seriálu i v románu až Caligulou, který se Claudia nejdříve zeptal, ví-li, kdo to je. Vzali se někdy před rokem 40, neboť jejich dcera Octavia byla starší než jejich syn Britannicus, který se narodil těsně potom, co se Claudius ujal vlády, tedy v roce

²³⁸ TACITUS, *Letopisy*, str. 188.

²³⁹ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 221.

²⁴⁰ GRAVES, R., *Já, Claudius*, str. 310.

²⁴¹ TACITUS, *Letopisy*, příloha *Rodokmen rodu Julsko-Klaudijského*.

41.²⁴² Z mně neznámých důvodů se podle románu Antonia narodí až po Britannikovi a toto prohozené pořadí narození se promítlo i do seriálu, kde je pořadí obou potomků také opačné. V seriálu i v románu Messalina pomáhá Claudiovi vládnout a v románu je tato skutečnost přirovnávána k Liviině roli za Augustovy vlády. O tom, že některé Claudiovy činy byly učiněny z podnětu Messaliny píše například Cassius Dio, který dává její činy do kontrastu s Claudiovými následovně: „Ty skutky, které jsem nyní vyjmenoval, byly skutky Claudia samotného a byly velebeny každým; ale další určité činy, které byly toho času udělány, byly jiné povahy a byly určité učiněny jeho propuštěnci a ženou Valerií Messalinou.”²⁴³

Messalinu dal Claudius popravít kvůli nevěře, a dokonce sňatku s Gaiem Siliem. Suetonius ještě dodává, že prý zápis o věnu podepsal sám Claudius, ale to podle něj „bezpochyby přesahuje meze hodnověrnosti.”²⁴⁴ Po její smrti se jednou během hostiny měl kvůli své zapomnětlivosti zeptat, proč Messalina nepřichází k hostině,²⁴⁵ to, že Claudius zapomněl na popravu své manželky, se vyskytuje v románu a následně i v seriálovém zpracování. Podle Tacita byl tento Gaius Silius nejkrásnější muž v Římě a kvůli Messalině zapudil svou ženu a ke sňatku došlo právě ve chvíli, když Claudius obětoval v Ostii. O Messalininých činech Claudia informovala milenka Calpurnia. Claudius chtěl Messalinu nejdříve vyslechnout, ale Claudiov propuštěnec Narcissus poslal za ní vojáky, aby ji donutili spáchat sebevraždu ze strachu, aby ji neodpustil.²⁴⁶ Cassius Dio podává tento příběh podobně jako Tacitus, jeho podání je jen méně podrobné,²⁴⁷ předpokládám, že Cassius Dio toto vyprávění od Tacita převzal a zkrátil. S Tacitovým podáním této události pracoval i Robert Graves v románu. Do románu je přidáno to, že Messalina se s Claudiem rozvedla kvůli věštbě, že její manžel zemře, oba se proto domluvili, že si načas vezme někoho jiného, aby věštba zasáhla jejího nového manžela. Tato Gravesova fikce má menší trhlinu. Rozvedená římská žena musela po rozvodu 10 měsíců počkat, než mohla uzavřít sňatek nový, což se v románu nestalo. Toto omezení mělo čistě praktický důvod, šlo jen o to, aby nevznikaly

²⁴² SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 221-222. Předpokládám, že v tobě početí dcery byli již manželé.

²⁴³ „The acts I have named, now, were acts of Claudius himself, and they were praised by everybody ; but certain other things were done at this time of quite a different nature by his freedmen and by his wife Valeria Messalina.“ Překlad vlastní. CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 387.

²⁴⁴ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 221-223.

²⁴⁵ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 227.

²⁴⁶ TACITUS, *Letopisy*, str. 273-290.

²⁴⁷ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LXI-LXX*, str. 11-13.

spory o případné otcovství, proto se mužů podobné omezení netýkalo.²⁴⁸ Seriálové zpracování této události upustilo od věštby, a tedy i od rozvodu, který nikdo ze starověkých autorů nezmiňuje.

Čtvrtou a poslední Claudiovou manželkou byla jeho vlastní neteř Julia Agrippina (v románu ji Claudius označuje deminutivem Agripinilla a ostatní jako Agrippinu, v seriálu o ní všichni mluví jako o Agrippinille), dcera Claudiova bratra Germanika. Podle Suetonia se Claudius měl rozhodovat mezi ní, Lolií Paullinou, bývalou manželkou Caliguly, a svou bývalou manželkou Aelií Paetinou. Nakonec měl podlehnout svodům Agrippiny, a nechat proto dokonce schválit povolení příbuzenských sňatků.²⁴⁹ Ještě předtím, než si Claudius Agrippinu vzal, ji údajně v každé řeči chválit jako „dceru, schovanku, narozenou a vychovanou na jeho klíně.“²⁵⁰ Tacitus dodává, že za každou z možných manželek stál jiný z jeho propuštěnců: za Aelií Paetinou měl stát Narcissus; pro Lolií Paullinu byl Callistus; a Pallantovi se zdála nejvhodnější právě Julia Agrippina. Claudius svolal své rádce a vyslechl si argumenty každého z nich.²⁵¹ Toto rozhodování se mezi tím, kterou ženu by si měl Claudius vzít, zapracoval Robert Graves do románu a posléze se vyskytlo i v seriálu, i když ve velmi zjednodušené podobě. V románu je toto rozhodování přítomným Vitelliem přirovnáno k Paridovu rozhodování sporu mezi bohyněmi: Aelia představuje Junonu, protože se Jovovi (tzn. Claudiovi) zprotivila, ale má s ním dceru; Lollia Paullina je přirovnána k Venuši kvůli své kráse; a Agrippina je přirovnána k Minervě, protože je chytrá, ale navíc je i krásná, takže se klidně vyrovná Lolií Paullině. Vitellius se nakonec v románu postaví na stranu Agrippiny, protože „[...]Paris byl tehdy ještě mladičkový švihák, snadno podléhající okouzlení, ovšem krása bez inteligence rozhodně nemůže upoutat zralého panovníka [...].“²⁵² V románu i v seriálu se původně Claudius počtvrté ženit nechtěl, byl k tomu přesvědčen svými propuštěnci, což je v rozporu s Tacitem i Suetoniem, kteří se oba shodují, že Claudius zkrátka nedokázal žít bez ženy.²⁵³

Cassius Dio toto rozhodování mezi možnými manželkami nezmiňuje přímo, uvádí jen to, že Claudius si vzal Agrippinu pro její krásu a schopnost mu kdykoliv poradit (tady se

²⁴⁸ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 525.

²⁴⁹ SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 221.

²⁵⁰ SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 227.

²⁵¹ TACITUS, *Letopisy*, str. 291.

²⁵² GRAVES, R., *Claudius bůh a jeho žena Messalina*, str. 545.

²⁵³ TACITUS, *Letopisy*, str. 291.

zřejmě Graves inspiroval při psaní Vitelliova odůvodnění, proč je Agrippina nejvhodnější²⁵⁴ a dále ještě zmiňuje to, že Agrippina dala zabít Lollii Paulinu, protože měla naději stát se manželkou Claudia a po vykonání svého příkazu si nechala přinést její hlavu, která sice nebyla k poznání, jenže Agrippina ji dokázala rozpoznat podle určité zvláštnosti jejích zubů.²⁵⁵ Tacitus zmiňuje, že Agrippina dala zabít Lollii Paullinu poté, co bylo obviněna z čarodějnictví, protože se mohla stát Claudiovou manželkou a upřesňuje okolnosti její smrti: Byl k ní poslán tribun, aby ji donutil spáchat sebevraždu, avšak identifikaci podle zubů vůbec nezmiňuje.²⁵⁶ V románu si Graves domyslel, že ji poznala podle zlatých zubů, což čistě teoreticky možné je, jelikož Římané měli určité znalosti v oblasti stomatologické protetiky.²⁵⁷ Tyto znalosti neměli jen oni, náhrady zubů byly nalezeny i v Palestině, Etrurii a Řecku a předpokládá se, že tvorbu zubních náhrad zvládali i Egypťané, přestože žádná egyptská náhrada zatím nebyla nalezena.²⁵⁸ Tato Gravesova fikce opět potvrzuje Gravesovu skvělou znalost reálií antického Říma. V románu tedy Graves pracuje se sloučením obou těchto podání, pracuje totiž jak s čarodějnictvím, ze kterého byla obviněna podle Tacita, tak i s identifikací pomocí zubů, kterou zmiňuje Cassius Dio.

To, že Cassius Dio vůbec nezmiňuje Aelii Paetinu, si vysvětlují tím, že nebyla při rozhodování vůbec brána jako možná volba, i podle Tacita, který ji zmiňuje, se totiž rozhodovalo hlavně mezi Lollií Paullinou a Julií Agrippinou.²⁵⁹ Smrt Aelie Paetiny není na rozdíl od smrti Lolliie Paulliny ani Tacitem ani Dionem Cassiem vůbec zmíněna (ani jeden ji nezmiňuje v souvislosti s událostmi, které následovaly po volbě nové ženy pro Claudia), proto se domnívám, že ji Agrippina nedala zabít jako Lollii Paulinu právě kvůli tomu, že během volby nové manželky nebyla vnímána jako reálná volba. V románu se Claudius domnívá, že ji Agrippina nechala otrávit, přibližně ve stejné době, kdy nechala zabít Lollii Paulinu.

Agrippina nakonec Claudia přežila. V seriálu se vyskytuje jen v posledním díle, kde se víceméně jen snaží o to, aby se její syn Lucius Domitius stal adoptivním synem Claudia a

²⁵⁴ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LXI-LXX*, str. 13.

²⁵⁵ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LXI-LXX*, str. 11-13

²⁵⁶ TACITUS, *Letopisy*, str. 302. SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 221.

²⁵⁷ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 697-98. *Encyklopedie antiky* navíc dodává, že podle *Zákonů XII desek* nebylo povoleno, aby byl někdo pohřbíván se zlatými předměty, výjimku tvořilo právě upevnění náhradních zubů.

²⁵⁸ CANKI, H., SCHNEIDER, H., *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike. Band 12/2 Ven-Z*, str. 683-684.

²⁵⁹ TACITUS, *Letopisy*, str. 291.

upřednostnil jej před svým vlastním synem Britannikem. Podobně o ní smýšlel Tacitus, podle něž jí šlo jen o Neronovo nástupnictví.²⁶⁰ V románu má roli o něco větší. Seriál i román mají společné to, že Claudius jen trpně přihlíží jejím činům, protože zná věštbu, podle které má být jeho nástupcem Lucius Domitius (budoucí císař Nero) a snaží se svého syna Britannika zachránit. Claudius má plán, který mu vyličí před smrtí poté, co mu Britannicus vyčte, že upřednostňuje Nerona, jenž Britannicus Claudiusův plán odmítne, čímž si zpečetí svůj vlastní osud.

Tím, čím se Robert Graves rozchází s antickými prameny, je Claudiusův zájem o ženy vůbec. Suetonius píše, že Claudiova „chtivost po ženách byla bezmezná[...]“²⁶¹ Cassius Dio toto víceméně potvrzuje, ovšem použil mírnějších slov, když jen stroze napsal, že Claudius měl mnoho milenek.²⁶² V románech *Já, Claudius* a *Claudius bůh* (a tedy i v seriálu) je naopak Claudius popisován jako poměrně cudný člověk. Poněvadž Claudius podle knih s prvními dvěma manželkami prakticky nežije a ani nepovažuje za přirozené žít bez ženy, vydržuje si postupně dvě prostitutky, nejdříve si 15 let vydržuje jakousi Akté a poté Calpurnii, kterou mu Akté přivedla jako náhradu a s oběma prostitutkami se i víceméně spřátelil. Obě nechával žít na své vile na venkově a požadoval od nich to, že po dobu jejich soužití ani jeden z nich (prostitutka i on) „[...] nebude mít pletky s nikým jiným. Ne snad z citových důvodů, ale jako zdravotní opatření; v Římě se strašně rozmohly pohlavní nemoci.“²⁶³ Zatímco první z nich není zmíněna v pramenech,²⁶⁴ tak ta druhá z nich, to jest Calpurnia, má zřejmě základ v oné milence Calpurnii, která dle Tacita informovala Claudia o Messalininých činech.²⁶⁵ Toto je jediná zmínka o této ženě. Ovšem Graves si k ní domyslel i předchozí život, podle románů měla být tato Calpurnia Claudiovou vydržovanou prostitutkou, se kterou se přátelil a později mu finančně pomohla v době, kdy Caligula udělal z Claudia chudáka. Claudius ji v románu popsal takto: „Calpurnia, prostitutka a dcera prostitutky, byla inteligentnější a věrnější, hodnější a čestnější než kterákoli z těch čtyř urozených žen, s nimiž jsem se oženil. Brzy jsem se jí začal svěřovat se svými soukromými záležitostmi a mohu rovnou říci, že jsem toho nikdy

²⁶⁰ TACITUS, *Letopisy*, str. 327.

²⁶¹ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 224.

²⁶² CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 371.

²⁶³ GRAVES, R., *Já, Claudius*, str. 201.

²⁶⁴ Jistou Akté zmiňuje Tacitus, jde ale o prouštěnkyni, do které se zamiloval císař Nero. Je možné, že Graves její jméno použil, ale není jím určité myšlena tato Akté, usuzuji ze značného časového odstupu. TACITUS, *Letopisy*, str. 335.

²⁶⁵ TACITUS, *Letopisy*, str. 284.

nelitoval.²⁶⁶ Dle románu se Claudius po sňatku s Messalinou s Calpurnií už jen přátelil a byla právě ona, kdo mu v Ostii řekl o Messalině nevěře, poté se s ní Claudius nikdy nesešel, a nakonec ji nechala Agrippina podpálit dům a při požáru zemřela. Na troskách její vily měl dát Claudius zhotovit náhrobek s řeckým epigramem: „Nevěstka zná prý jenom klam a lež - však Calpurnia měla srdce ryzí. - Prohledej ctnostný Řím i země cizí, - druhé tak čisté nenajdeš.“²⁶⁷

Naproti tomu se Graves drží Suetoniovy zmínky o tom, že Claudius „po mužích nikdy nezatožil.“²⁶⁸ Proti pohlavnímu styku mezi muži se vyjadřuje Claudius v románu Já, Claudius takto: „[...]jsem nikdy, v žádném údobí svého života, nepěstoval homosexuální styky. Nevystupuji proti nim s Augustovými důvody, že totiž muži znemožňují mít děti a přispět tak státu, ale vždycky jsem považoval za trapné a nechutné, když jsem viděl nějakého dospělého muže, třeba významného magistráta, který měl svou vlastní rodinu, jak se celý rozplývá a slintá nad baculatým hejskem s namalovaným obličejem [...]“²⁶⁹ Claudius o homosexualitě mluví ještě v druhém díle Claudius bůh, kdy Messalina žádá Claudia o to, aby spali odděleně a argumentuje tím, že Platón považoval „sexus přímo za překážku lásky.“²⁷⁰ Načež ji Claudius opravil, že Platon tím myslel lásku homosexuální. Do seriálu nebyla ani jedna z těchto pasáží nikterak zapracována. Svou výlučnou heterosexualitou je Claudius mezi římskými císaři vzácností.²⁷¹

3.1.2 Claudiovi předchůdci

V románu ani v seriálu není líčen jen osud Claudiov, ale i osudy jeho předchůdců. Román i seriál mají začínají ještě před narozením Claudia samotného. V knize tuto skutečnost Claudius vysvětluje tím, že musí začít od své babičky, protože ta bude později hrát velkou roli, začíná proto svým dědem, jejím prvním manželem.

V knize se po okrajích vyskytují údaje o roce děje a nejstarším z nich je rok 41 př. n. l. Seriál začíná později kolem roku 23 př. n. l. před smrtí Marcella, prvního manžela Augustovy

²⁶⁶ GRAVES, R., *Já, Claudius*, str. 326. Tady není bez zajímavosti, že se Graves dopustil chyby v chronologii. Tato zmínka pochází z románu *Já, Claudius*, jehož napsání sám Graves datuje do roku 41, jenomže Agrippinu si Claudius vzal později. Samozřejmě je možné i to, že románový Claudius první část svého životopisu ještě upravil. Je třeba podotknout, že v románu je podáno několik protichůdných informací o tom, kdy byl sepsán.

²⁶⁷ GRAVES, R., *Claudius bůh a jeho žena Messalina*, str. 559.

²⁶⁸ Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 224.

²⁶⁹ GRAVES, R., *Já, Claudius*, str. 201.

²⁷⁰ GRAVES, R., *Claudius bůh a jeho žena Messalina*, str. 237.

²⁷¹ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 50.

dcery Julie. Postranní údaje o roce děje jsou dle románu psány samotným Claudiem. Jejich autenticita je nicméně snížena tím, že roky jsou číslovány dnešním způsobem př. n. l./n. l. (tedy i od stanoveného narození Ježíše Krista, o němž románový Claudius jen letmo slyšel) a nikoliv podle tehdy rozšířeného určování roku podle toho, kdo byl právě konsulem²⁷² (jak činí například Tacitus) nebo datováním „*ab urbe condita*“²⁷³ (jak činí například Livius).²⁷⁴ Na druhou stranu je zcela pochopitelné, že se Graves rozhodl pro použití dnešního datování totiž u čtenáře způsobilo, že by obtížně zjišťoval, kdy se daná událost odehrála.

3.1.2.1 Románový Augustus

Augustus je v knize i v seriálu vykreslen jako celkem kladná postava, avšak je ovlivňován svou manželkou Livií, která se snaží skrze něho vládnout Římu a zajistit následnictví svému vlastnímu synu Tiberiovi. V seriálu i v knize Claudius říká: “Augustus vládl světu, ale Livia vládla Augustovi,”²⁷⁵ čímž vyjadřuje Augustovu manipulovatelnost Livií, přestože jde o vládce říše. Románová Livia je přitom postavou zápornou, jež se neštítí dát někoho zabít (nejčastěji otrávit), pokud to poslouží jejím záměrům. Je zajímavé, že starověcí autoři jí posuzují odlišně. Suetonius ji sice zmiňuje, ale žádnou velkou roli jí nepřisuzuje, ale ani ji nikterak nevelebí. Mimo jiné píše, že ji Augustus miloval,²⁷⁶ což je z románu i seriálu více než patrné. Podobný obraz o Livii měl i Josephus Flavius, který ji neodsuzuje ale ani nevelebí. Když ji zmiňuje, nemívá Livia významnější roli, zmiňuje ji například, protože společně s Augustem někam poslala dary²⁷⁷ nebo protože Herodes dal obehnat hradbami město Betharamphtha, které se předtím rozrostlo, a přejmenoval jej na počest Livie.²⁷⁸ Jednoznačně kladně na Livii nahlíží Velleius Paterculus, podle nějž to byla “[...] vynikající Římanka původem, bezúhonnou pověstí a krásou [...]”²⁷⁹ Naopak Tacitus ji líčí jako intrikánku, která má možná prsty ve smrti Augustova vnuka Lucia i Augusta samotného. Podle Cassia Diona je možná zapletena do vraždy Marcella²⁸⁰ a dalších osob

²⁷² SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 133.

²⁷³ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 92.

²⁷⁴ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 92.

²⁷⁵ GRAVES, R., *Já, Claudius*, str. 22.

²⁷⁶ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 99.

²⁷⁷ JOSEPHUS FLAVIUS, *Jüdische Altertümer. II. Band Buch XI bis XX nebst Namenregister*, str. 389-390.

²⁷⁸ JOSEPHUS FLAVIUS, *Jüdische Altertümer. II. Band Buch XI bis XX nebst Namenregister*, str. 509.

²⁷⁹ VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny II in Dvojí pohled na římské dějiny*, str. 124.

²⁸⁰ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LI-LV*, str. 279.

včetně Augusta.²⁸¹ Avšak líčí ji i jako ženu, která Augustovi poradila, aby byl smířlivý ke spiklencům, kteří mu usilovali o život.²⁸² Pohled Cassia Diona je beze vší pochybnosti ovlivněn Tacitem, ze kterého čerpal, jak již bylo řečeno. Románová Livia není ale jenom schopnou intrikánkou, nýbrž i ženou, která Augustovi pomáhá efektivně spravovat říši. Dnešní pohled na Livii není tak negativní. Skutečnost, že měla vliv na Augusta a tím i určitý politický vliv, je uznávána,²⁸³ avšak to, že se postarala o odstranění ostatních Augustových nástupců, aby prosadila Tiberia, považují kupříkladu autoři encyklopedie *Der neue Pauly* za křivá obvinění. Dle nich spíš byla Augustovi oporou, protože mu radila a navazovala různá přátelství během cest, které s ním podnikala. Díky tomu, že jejich manželství bylo přinejmenším navenek stabilní, mohl na něm Augustus ukazovat, jak má spořádaná římská rodina vypadat.²⁸⁴

V románu i v seriálu se vyskytuje hned několik věštek, které Livia zná a některé své skutky Livia učinila, protože zná věštby a snaží se je vyplnit. Kvůli věštbě se snaží prosadit Tiberia (a ne například Drusa), a proto nechala odstranit ostatní možné nástupce. Z jistého úhlu pohledu by se dalo říci, že románová Livia nemůže konat jinak, než jak koná, neboť tak to zkrátka má být (v románu se snad vyskytují pouze věštby později naplněné). Livia z věštby například ví, že Claudius bude císařem, a proto před svou smrtí chce po Claudiovi slib, že ji nechá deifikovat, jelikož si je vědoma svých činů, za které nechce trpět, a právě proto chce být po smrti zbožštěna, jelikož „nesmrtelní bohové se žádného trestu nemusí bát, ať spáchali cokoliv.“²⁸⁵ Toto přání jí Claudius nakonec splní. O její deifikaci píše například Suetonius.²⁸⁶

Další věštbou, která je později v příběhu přítomna, je ta, že narodí vládce, který se stane po smrti bohem. Claudius předpokládá, že se Livia domnívala, že ona byla oním bohem, protože jí Thrasyllus řekl, že zemře ve stejném roce jako ona. Tím vládcem je míněn Ježíš Kristus, který je v románu i v seriálu letmo zmíněn jen jako někdo, kdo si také myslel, že tato věštba se týká jeho. Dalším z těch, kteří si v románu myslí, že se jej tato věštba týká, není nikdo jiný než Caligula.

²⁸¹ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 67-69.

²⁸² CASSIUS DIO, *Roman history. Books LI-LV*, str. 339-351

²⁸³ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 348.

²⁸⁴ CANCIK, H., SCHNEIDER, H., *Der neue Pauly, Enzyklopädie der Antike Band 7 Lef-Men*, str. 366-367.

²⁸⁵ GRAVES, R., *Já, Claudius*, str. 287.

²⁸⁶ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 209.

Seriálový a románový Augustus řeší otázku, kdo nastoupí po něm. Prvním předpokládaným následníkem mu byl synovec Marcellus a zároveň manžel jeho dcery Julie, kterého Augustus protežoval, kvůli tomu se Marcus Vipsanius Agrippa stáhl do ústraní. Avšak mladý Marcellus byl později otráven Livií. O možné Liviině vině na smrti Marcella píše kupříkladu Cassius Dio, dle něj Livia chtěla, aby se následníkem stal její syn Tiberius.²⁸⁷ Naopak Suetonius nebo Velleius Paterculus něco takového nezmiňují. O napětí mezi Agrippou a Marcellem a o tom, že to byl důvod Agrippova stáhnutí se, se zmiňuje například Velleius Paterculus.²⁸⁸

Dalšími potenciálními následníky Augusta se dle seriálu a románu měli stát Augustovi vnuci Gaius a Lucius, kteří byli zároveň syny Marka Agrippy, které měl s Augustovou dcerou a později vdovou po Agrippovi Julií. Avšak tyto dva mladíci umírají předčasně brzy po sobě. Třebaže v románu je pořadí jejich úmrtí správné (to znamená, že nejdříve zemřel Lucius a později Gaius), je v seriálu toto pořadí z neznámé příčiny prohozené. V seriálu i v románu se Livia před smrtí svěří Claudiovi, které lidi zabila nebo dala zabít, a právě oba tyto Augustovi vnuci patří mezi její oběti. Cassius Dio píše, že Gaius zemřel na následky zranění a Lucius na následky náhlé nemoci, ovšem zároveň dodává, že existuje podezření, že do obou úmrtí byla zapletena Livia.²⁸⁹ Velleius Paterculus ani Suetonius ji do souvislosti se smrtí obou mladíků nedávají. Podobné podezření uvádí i Tacitus, který navíc píše, že Lucius byl na cestě do Hispánie,²⁹⁰ podobně jsou okolnosti Luciovy smrti popsány v románu. V seriálu je navíc řečeno, že Lucius utonul poté, co se s ním převrhla loďka, když rybařil se svým přítelem při čekání na loď, která jej měla přepravit do Hispánie. Proč se autoři seriálu rozhodli prohodit pořadí jejich smrti, mi není zcela zřejmé vzhledem k tomu, že ani jeden v seriálu neudělal něco natolik významného, že by bylo třeba pořadí jejich smrti prohazovat. Jedinou významnější věc, kterou Lucius v seriálu učiní, je to, že Augustovi poví o neřestech své vlastní matky Julie, která je následně Augustem vyhnána. Jenže je třeba podotknout, že podle románové předlohy to učinili oba bratři najednou (teoreticky by to mohl klidně udělat jen seriálový Gaius). Za možné vysvětlení považuji to, že způsob Luciovy smrti připadal scenáristovi seriálu zajímavější, a proto se rozhodl nechat jej zemřít až k závěru dílu namísto

²⁸⁷ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LI-LV*, str. 279.

²⁸⁸ VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny II in Dvojí pohled na římské dějiny*, str. 138.

²⁸⁹ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LI-LV*, str. 419-421.

²⁹⁰ TACITUS, *Letopisy*, str. 22-24.

začátku (Gaius je již od začátku dílu mrtvý a v seriálu se vyskytuje jen v části předcházející, kde jsou oba ještě malí chlapci).

Dle Gravesova románu se po smrti Agrippových synů Gaia a Lucia Augustovým následníkem stane poslední syn Agrippy a Julie Postumus, kterého Augustus adoptuje, a spolu s ním adoptuje i Tiberia. Dle Velleia Patercula Augustus opravdu adoptoval oba ve stejný den.²⁹¹ V seriálu takový akt zachycen není, je v něm pouze zachyceno, jak se malý²⁹² Postumus na konci dílu, ve kterém zemře Lucius, dozví, že jej Augustus adoptoval, a udělal z něj tedy následovníka.

V románu i v seriálu byl Postumus nakonec vyhnán, protože byl obviněn ze znásilnění Livilly (Claudiova sestra a Tiberiova snacha). Avšak toto znásilnění byla jedna z Liviiných intrik, ta totiž Livillu navedla k tomu, aby Postuma k sobě v noci přivábila a následně si vymyslela pokus o znásilnění. Přesný důvod vyhnání Postuma Agrippy ve skutečnosti není znám. Podle Suetonia byl neustále choromyslnější a jeho chování se nezlepšovalo.²⁹³ Podobný důvod uvádí i současník Velleius Paterculus.²⁹⁴ Trochu přesnější důvod udává Dio Cassius, podle něhož byl Postumus vyhnán, protože se choval násilnický a pomlouval a urážel Livii.²⁹⁵ Jediný, kdo připisuje Livii přímý podíl na Postumově vyhnání, je jen Tacitus, který píše, že Livia “staříckého Augusta tak ovládla, že vypověděl na ostrov Plansii svého jediného vnuka Postuma Agrippu,” jedním dechem však připouští, že Postumus rozhodně neměl dobrý charakter, ale nebyl nikdy z čehokoliv usvědčen.²⁹⁶ V seriálu je Postumovo vyhnání zařazeno až do událostí po Varově porážce, nikoliv před ní, jak tomu bylo.

V seriálu i románu Augustus před svou smrtí navštíví vyhnaného Postuma a slíbí mu návrat zpět z vyhnanství (v románu dokonce Postumus odpluje s Augustem a místo Postuma na ostrově zůstane jakýsi Postumův propuštěnec Clemens, který je Postumovi podobný a možná jde i o nemanželské dítě Marka Vipsania Agrippy), protože se od Germanika dozvěděl pravdu o Liviiných intrikách. Ale ještě předtím, než tak Augustus učiní, je otráven Livii, která

²⁹¹ VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny II* in *Dvojí pohled na římské dějiny*, str. 144.

²⁹² V seriálu je v této scéně Postumus hrán přibližně deseti nanejvýš dvanáctiletým dětským hercem, přestože ve skutečnosti Postumovi tehdy bylo již přes 15 let, díky tomu scéna působí smutněji. V následujícím díle, odehrávajícím se o 1-3 roky později, je Postumus hrán již dospělým hercem. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 32.

²⁹³ TRANQUILLUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 101.

²⁹⁴ VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny II* in *Dvojí pohled na římské dějiny*, str. 153.

²⁹⁵ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LI-LV*, str. 475.

²⁹⁶ TACITUS, *Letopisy*, str. 22-23. Způsob psaní zachován.

má podezření, že se s Postumem setkal (v románu jí toto podezření potvrdí manželka Augustova důvěrníka Fabia Maxima, jenž byl u Postuma s Augustem). O této návštěvě se zmiňuje Tacitus, ale považuje ji za pověst.²⁹⁷ Cassius Dio tuto návštěvu považuje za důvod, proč Livia Augusta otráвила, měla se totiž bát toho, že Augustus stanoví svým nástupcem Postuma a nikoliv Tiberia.²⁹⁸

V seriálu (nikoli však v románu) je Postumus po Augustově smrti na Liviin příkaz probodnut Seianem. V tomto bodě se seriál od románu odchyluje, neboť podle románu se tak stalo na rozkaz jistého jezdce Crispa, který měl Tiberiovu pečeť. Ten tak učinil, protože se chtěl Postumovi pomstít za dávnou urážku. Zároveň ovšem románový Claudius připouští, že se tehdy věřilo, že to bylo na Augustův nebo Tiberiův příkaz, nikdo totiž nevěděl, že Augustus nechal vyměnit Clementa s Postumem. Podle Tacita dal Tiberius Postuma Agrippu zabít a poté předstíral, že šlo o Augustův rozkaz. Tacitus také zmiňuje Gravesem zmíněného Sallustinia Crispa, který měl Tiberiův rozkaz předat.²⁹⁹ Suetonius říká, že existoval Augustův rozkaz příkazující, aby byl Postumus po jeho smrti zabit, jedním dechem však dodává, že tento rozkaz Augustovým jménem vydala Livia (s, či bez Tiberiova vědomí). K tomu dodává, že když Tiberiovi bylo provedení rozkazu oznámeno, tak Tiberius oznámil, že takový rozkaz nevydal.³⁰⁰ Z tohoto Tiberiova popření asi pramení pochybnosti o tom, jestli o tom věděl. Podobně jako Suetonius tuto událost líčí i Cassius Dio,³⁰¹ je možné, že Cassius Dio toto vyprávění od Suetonia prostě jen převzal. V téže době je zabit i Fabius Maximus, který v románu o prohození Clementa s Postumem věděl, což je informace, kterou Graves převzal z Tacita, který ovšem neví, šlo-li, či nešlo o sebevraždu.³⁰² Seianův podíl na Postumově smrti je tedy jen čirou filmařskou fikcí.

Ani postavu Clementa, který nahradil Postuma, si Graves nevymyslel. Podle Tacita i Diona Cassia se v roce 16 n. l. jakýsi Agrippův bývalý otrok Clemens, který mu byl podobný, pokusil o spiknutí proti Tiberiovi a posléze byl popraven.³⁰³ Robert Graves tuto událost do románu taktéž zahrnul, pouze ji upravil tak, že povstání vedl skutečný Postumus, zatímco

²⁹⁷ TACITUS, *Letopisy*, str. 24.

²⁹⁸ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 65

²⁹⁹ TACITUS, *Letopisy*, str. 24-25.

³⁰⁰ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 139.

³⁰¹ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 119-121.

³⁰² TACITUS, *Letopisy*, str. 24.

³⁰³ TACITUS, *Letopisy*, str. 97-98. CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 155

Clemens byl zabit místo Postuma. V seriálu se tento Clemens nevyskytuje a povstání v něm není nikterak zmíněno.

Další událostí zachycenou v seriálu je vyhnání Augustova jediného vlastního dítěte Julie. Ta byla vyhnána pro svůj chtíč. Avšak i toto měla být jedna z Liviiných pletich, která se postarala o to, aby byl o tom Augustus informován. V románu je Liviina role ještě větší, poněvadž podle něj Livia dala Julii jakýsi nápoj, aby byla pro Tiberia přitažlivější, ale ve skutečnosti šlo o nějaké afrodisiakum (což Livia moc dobře věděla). Podle Cassia Diona byla Julia opravdu vyhnána kvůli neřestem, mezi kterým bylo i hýření a soutěžení v pití.³⁰⁴ Velleius Paternulus dokonce uvádí jména některých z těch, kteří „zneuctili dceru Caesarovu a manželku Neronovu.”³⁰⁵ V románu ještě Graves použil Suetoniovu zmínku o tom, že když jedna z Juliiných důvěrníc, jakási propuštěnkyně Foibé, spáchala sebevraždu, měl údajně Augustus prohlásit: „Raději bych byl otcem Foibiným.”³⁰⁶ Seriál se od románu a od skutečnosti odlišuje i časovým zasazením do děje. V něm bylo vyhnání Julie zařazeno do událostí mezi smrtí Gaia a Lucia (jejichž úmrtí byla v seriálu prohozena, jak již bylo zmíněno), avšak k vyhnání Julie došlo již v roce 2 př. n. l.³⁰⁷ zatímco ke smrti Gaia došlo až v roce 4 n. l.³⁰⁸

Podle Suetonia vyhnání Julie (a později i její dcery rovněž Julie) Augusta zasáhlo natolik, že při zmínce o nich říkal, že se neměl nikdy ženit a zůstat bezdětný. Zároveň o nich i Postumovi mluvil jako o svých nádorech.³⁰⁹ V seriálu Augustus jednou předstírá, že žádného vnuka nemá. Jenže šlo o rozhovor s Livií, kdy se jej ptá, jestli se při cestě na Korsiku nenavštíví Postuma, což chtěl Augustus zatajit. V knize poté, co byl Postumus chycen a vyslechnut Augustem, Augustus Postumovi řekne, že jen jeho „zvrácená dcera mu mohla porodit takového zvráceného vnuka.”³¹⁰ Suetoniem popsany Augustův odpor k oběma tedy není jak v knize, tak v seriálu často zmiňován.

³⁰⁴ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LI-LV*, str. 411.

³⁰⁵ VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny II in Dvojí pohled na římské dějiny*, str. 142-143. Caesarem je myšlen Augustus, což bylo jedno z jeho jmen, a Neronem Tiberius, jehož jméno před adopcí Augustem bylo Tiberius Claudius Nero. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 93 a 619.

³⁰⁶ TRANQUILLUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 101.

³⁰⁷ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LI-LV*, str. 411.

³⁰⁸ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LI-LV*, str. 421.

³⁰⁹ TRANQUILLUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 101.

³¹⁰ GRAVES, R., *Já, Claudius*, str. 136.

Jednou z událostí, která se za Augustovy vlády odehrála, byla římská porážka v Teutoburském lese. Tato událost je samozřejmě v románu i v seriálu zmíněna. V románu je Varovo tažení do Germánie dokonce popsáno.³¹¹ V seriálu je Augustus o této porážce informován a je z ní zdrcen. Zajímavé je zapojení Cassia Chaerey, jednoho z pozdějších spiklenců proti Caligulovi, do této události. V románu a v seriálu je řečeno, že Cassius je muž, kterému se podaří vyvést z Germánie a tím i zachránit 80 mužů.³¹² V románu je také řečeno, že Augustus poté, co se dozvěděl se o porážce, byl zdrcen a truchlil pro orly (odznaky legií) ukořistěné Germány. V seriálu je Augustus tak zdrcen, že několikrát vykřikne: „Kde jsou mí orlové?“ Suetonius píše, že se říkalo, že Augustus měl po této porážce občas vykřínout: “Kvintilie Váre, vrať legie!”³¹³ Tento Augustovi připisovaný výrok se ani v seriálu ani v románu nevyskytuje.

Podle seriálu i podle románu byl Augustus otráven Livií, která mu napustila jed do fíků, které si Augustus sám pěstoval na zahradě. O tomto způsobu otravy Augusta Livií zpravuje Dio Cassius, ale považuje to jen za domněnku.³¹⁴ V seriálu je právě zahradničení ukázáno jako koníček Augusta a ke konci života odmítal jíst cokoli jiného než to, co si sám vypěstoval na zahradě. Livií za možnou travičku považoval i Tacitus, jak již bylo řečeno, ale také to uvádí jen jako podezření, které někteří měli.³¹⁵ Suetonius neinformuje ani o podezření, že by Livia mohla být travičkou.

V souvislosti s Augustovou smrtí byla do románu (a z něj do seriálu) od Suetonia převzata zajímavá zmínka o tom, že 100 dní před Augustovou smrtí měl uhodit blesk do Augustovy sochy a urazit písmeno C, které znamená 100, ve slově „CAESAR“. Což bylo vyloženo tak, že Augustovi zbývá 100 dní života a zbývající „AESAR“ údajně etrusky znamená bůh. Tato příhoda se stala odůvodněním Augustovy posmrtné deifikace.³¹⁶ O tomto znamení zpravuje také Cassius Dio, podle něj se objevila před Augustovou smrtí i další

³¹¹ Popis Varova tažení Graves pravděpodobně převzal od Cassia Diona, neboť zmiňuje stejné podrobnosti jako například to, že Římané nemohli používat své štíty, protože jim nasákly vodou. CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 67-69.

³¹² Cassius Chaera se v románu vyskytuje na vícero místech. První zmínka o něm v románu byla již při hrách na počest Claudiova a Germanikova otce Drusa. Jediný, kdo Cassia Chaera zmiňuje dříve než v souvislosti se spiknutím proti Caligulovi, je snad jen Tacitus, který jej zmiňuje v souvislosti se vzpourou legií po smrti Augustově. TACITUS, *Letopisy*, str. 42.

³¹³ SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 75. Způsob psaní zachován.

³¹⁴ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 67-69.

³¹⁵ SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 124.

³¹⁶ SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 120.

znamení a bylo jich nemálo. Uvádí například to, že se událo úplné zatmění slunce, při kterém se většina oblohy zdála býti v plamenech.³¹⁷ Osobně ale považují takové úkazy za dodatečně vymyšlené, k čemuž mě vede prostá skutečnost, že se o nich nezmiňuje Suetoniův současník Tacitus, ale hlavně ani Velleius Paterculus, který žil v době, kdy Augustus zemřel. Nepochybují, že pokud by se taková znamení ukázala, napsal by o nich. Uražení písmena C se vyskytuje románu, kde výklad slova „*AESAR*“ použil Tiberius v senátě jako důkaz. K překladu slova „*AESAR*“ se v románu hlásí sám Claudius, který o tom pověděl své matce (a ta asi Tiberiovi). V seriálu Claudius tento výklad sdělí Livii, která se mu sice vysměje (neboť umí etrusky, a jelikož jí připadá jako nesmysl, aby Jupiter³¹⁸ mluvil k Římanům etrusky), ale řekne mu, aby to stejně pověděl Tiberiovi, poněvadž se to hodí.

Augustus je v seriálu ve dvou scénách ukázán jako milovník umění (nebo přinejmenším jako někdo, kdo si zve umělce, aby mu přednášeli svá díla). V jedné scéně mu přednáší báseň Horatius, kterému Augustus říká, že je lepší básník než Ovidius, jenž má mnoho nemravných veršů. Augustus se skutečně znal s literáty své doby hlavně přes svého přítele Gaia Cilnia Maecenata a Horatius patřil mezi umělce, které Maecenas podporoval.³¹⁹ Augustus si tak na svou stranu přiklonil literáty své doby, kteří mu svými díly zvyšovali legitimitu, protože to byl on, kdo ukončil občanské války.³²⁰ Augustus ale neomezoval jejich uměleckou svobodu ani svobodu myšlení, Augustus si prostě získal jejich přízeň svými činy.³²¹ Podle Conteho „šlo o politicko-kulturní kooperaci, v níž básníci často hráli aktivní a osobitou roli.“³²² O tom, že Augustus neomezoval uměleckou svobodu ani svobodu přesvědčení, svědčí například to, že v jeho době působil i Gaius Asinius Pollio, který během občanské války stál na Antoniově straně,³²³ po válce se stal spisovatelem nezávislým na Augustovi³²⁴ a jako spisovatel dával najevo své republikánské smýšlení.³²⁵ Pollio byl již zmíněn jako ten, kdo Claudiovi poradil, aby předstíral svou tělesnou a duševní zaostalost,

³¹⁷ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 67.

³¹⁸ Jupiter byl mimo jiné bohem blesku, proto seriálová Livia mluví o něm. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 282.

³¹⁹ STIEBITZ, F., *Stručné dějiny římské literatury*, str. 202 a 231.

³²⁰ CONTE, G. B., *Dějiny římské literatury*, str. 243.

³²¹ STIEBITZ, F., *Stručné dějiny římské literatury*, str. 202.

³²² CONTE, G. B., *Dějiny římské literatury*, str. 243.

³²³ CONTE, G. B., *Dějiny římské literatury*, str. 252.

³²⁴ CONTE, G. B., *Dějiny římské literatury*, str. 344.

³²⁵ STIEBITZ, F., *Stručné dějiny římské literatury*, str. 261.

protože jej to ochrání před intrikami. V románu je navíc zmíněno to, že Pollio založil v Římě první veřejnou knihovnu, což skutečný Pollio opravdu učinil.³²⁶

Ona zmíněná scéna, ve které Horatius přednáší báseň, je však nepřesná kvůli jejímu zařazení v ději, neboť se odehrává po smrti Augustových vnuků Gaia a Lucia a Claudius je v ní již mladý muž, jenže Horatius zemřel již roku 8 př. n. l.³²⁷ V románě je i jedna zmínka o již zmíněném Ovidiovi, který byl podle románu vyhnán, protože napsal *Umění milovat*, které Augustus označil jako knihu, která svedla jeho vnučku Julii k prostopášnostem. Co bylo pravým důvodem vyhnání Ovidia, je dodnes neznámo. Ovidius pouze uvádí, že šlo o báseň a omyl „*carmen et error*“. Zkaženost své vnučky Augustus připisoval Ovidiovu *Umění milovat*, což je pravděpodobně ona báseň.³²⁸

3.1.2.2 Románový Tiberius

Tiberius je v seriálu i románu vykreslován jako protiklad svého bratra Drusa, se kterým má i přesto dobré vztahy, což se promítlo i do seriálu. V románě je jeho charakter popsán takto: „Strýc Tiberius byl jeden z těch špatných Claudiů. Měl nevrlou, uzavřenou a krutou povahu, avšak do té doby na něho působili především tři lidé, jejichž vliv tyto rysy mírnil. Předně to byl můj otec, [...]; pak Augustus,[...]; a konečně Vipsania.“³²⁹ Jak v seriálu tak v románu se Tiberiův špatný charakter začne projevovat převážně až poté, co začne vládnout.

Tiberiova mravní zkaženost se v seriálu i v románu začne objevovat během jeho vlády, za příklad lze uvést scénu, ve které jistá Lolita (přítelkyně Agrippiny, Germanikovy ženy) při hostině před přáteli spáchá sebevraždu, protože se předtím nabídla Tiberiovi místo své dcery, což popsala slovy: „[...] a tam mě donutil k tak ohavnému, hnusnému svinstvu, ke zvířecím oplzlostem a s ním a s několika otroky obojího pohlaví, že i obyčejná prostituce by mi připadala jako vykoupení z pekla.“³³⁰ Podle starověkých pramenů Tiberius během své vlády cudně nežil. Suetonius na jednu stranu zmiňuje, že Tiberius dbal na cudnost a mravnost u jiných osob a dokonce poslal kvůli nemravnostem několik lidí do vyhnanství,³³¹ na druhou

³²⁶ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 81.

³²⁷ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 243.

³²⁸ STIEBITZ, F., *Stručné dějiny římské literatury*, str. 244.

³²⁹ GRAVES, R., *Já, Claudius*, str. 40.

³³⁰ *Já, Claudius* (Seriál). Režie: Herbert WISE. Velká Británie, 1976 (6. díl, *Královna nebes* 5:45 - 6:20).

³³¹ SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 145.

stranu připouští, že po svém odchodu na ostrov Capri dal průchod svým neřestem, to jest orgiím s osobami obojího pohlaví a vínu, dokonce uvádí, že v mládí dostal přezdívku Biberius Caldius Mero.³³² Suetonius v životopise císaře Vitellia uvádí, že mladý Vitellius byl jedním z těch mladíků, které měl Tiberius pro své choutky na Capri.³³³ Tacitus se domnívá, že se Tiberius na Capri usadil právě kvůli tomu, aby se tam mohl v klidu oddávat svým neřestem a krutostem.³³⁴ Tacitus se dokonce domnívá, že dokonce sám Tiberius se za ně styděl, a proto se už nechtěl vracet do Říma.³³⁵ Robert Graves převzal od Tacita i to, že Tiberiovy neřesti se naplno začaly projevovat až poté, co začal vládnout.³³⁶ Zcela očekávaně poskytuje Tiberiův současník Velleius Paterculus úplně opačný popis jeho charakteru, podle Velleia Patercula je třeba si Tiberia a všech ostatních mravně bezúhonných lidí vážit.³³⁷ Podle Gravesova románu byla smrt Tiberiovy první ženy Vipsanie tou příčinou, která způsobila to, že úplně popustil uzdu své nemravnosti, a i přestože s Vipsanií byl již asi 30 let rozvedený, stále ji miloval. To Graves založil na Suetoniově, jenž píše, že Tiberius se s Vipsanií rozvádět nechtěl, a dokonce i po rozvodu ji miloval, avšak už nepíše nic o tom, že Tiberovo srdce patřilo Vipsanii i po dalších 30 let.³³⁸ Podle Tacita Vipsania zemřela v roce 20 n. l.,³³⁹ což odpovídá době, kdy zemřela i podle románu. Čirou fikcí autorů seriálu je dojemná scéna, ve které již rozvedený Tiberius neúspěšně přesvědčuje Vipsanii, aby se znovu nevdávala a poté jí nabízí společnou sebevraždu.

Se svou první ženou Vipsanií, kterou velmi miloval, se románový Tiberius rozvedl pouze a jen z donucení, protože to po něm chtěl Augustus, který byl o tom přesvědčen Livii. Svou roli v tom hrála i románová a potažmo seriálová Julie, která byla do Tiberia zamilovaná. Podobné informace o okolnostech a důvodech Tiberiova rozvodu poskytuje Suetonius.³⁴⁰

³³² Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 147-149. Jde o narážku na jeho jméno Tiberius Claudius Nero. „Bibo“ je latinsky „piju“, „caldus“ znamená „horký“ a „merum“ je výraz pro neředěné víno („merus“ znamená „čistý“, „merum“ je neutrum tohoto adjektiva). Pítí neředěného vína nebylo u Římanů příliš obvyklé, a proto bylo upozorněno na to, že Tiberius upřednostňuje víno neředěné. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 675.

³³³ Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 290.

³³⁴ Tacitus, *Letopisy*, str. 213.

³³⁵ Cornelius Tacitus, P., *Letopisy*, str. 231-232.

³³⁶ Tacitus, *Letopisy*, str. 265.

³³⁷ Velleius Paterculus, *Římské dějiny II* in *Dvoji pohled na římské dějiny*, str. 167.

³³⁸ Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 129.

³³⁹ Cornelius Tacitus, P., *Letopisy*, str. 138.

³⁴⁰ Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 129.

Manželství s Julií je v románě a potažmo i v seriálu nešťastné kvůli Juliiným nestoudnostem, které již byly zmíněny. Právě kvůli těmto nestoudnostem již nemůže Julii snášet, a proto se nakonec raději odebere na Rhodos, kde stráví několik dalších let svého života. Opravdové důvody Tiberiova odchodu na Rhodos známy nejsou, Suetonius nabízí tři možné důvody, proč tak Tiberius učinil: Protože nemohl dál snášet Julii; jelikož nechtěl v Římě zevšednět a ukázat, že je pro Řím nepostradatelný; aby ustoupil Augustovým vnukům a nástupcům Gaiovi a Luciovi.³⁴¹ Nepřekvapí, že Velleius Paterculus uvádí pouze třetí důvod.³⁴² V seriálu i v románu je Tiberiův návrat z ostrova Rhodos zasazen v rozporu se starověkými prameny. Zatímco v románu je zařazen mezi smrt Gaia a Lucia, tak v seriálu je zařazen dokonce až do doby po smrti obou mladíků (byla to smrt obou mladíků, která seriálového Augusta přiměla Tiberia povolat zpět). Suetonius i Velleius Paterculus ale zařazují návrat Tiberiův ještě před smrt obou mládenců.³⁴³ Velleius Paterculus navíc udává i rok, kdy se tak stalo. Uvádí konsulát Publia Vinicia,³⁴⁴ což je dle Cassia Diona rok 2 n. l.³⁴⁵ Graves se pro posunutí návratu románového Tiberia pravděpodobně rozhodl z toho důvodu, aby nějak odůvodnil, proč se za Tiberia u Augusta přimlouval Gaius. Podle románu totiž potřeboval nějakého blízkého spolupracovníka, který by nahradil jeho zesnulého bratra.

Jak v románu, tak v seriálu Augustus nemá Tiberia příliš rád. Suetonius sice připouští, že mezi lidmi panovalo přesvědčení, že Augustus neměl Tiberia rád, ale dodává, že on sám tomu na základě přečtení Augustových dopisů nevěří a jako důkaz uvádí několik úryvků z nich.³⁴⁶ Velleius Paterculus píše, že Augustus měl při jeho adopci říci: „To činím v zájmu státu.”³⁴⁷ Suetonius ještě dodává, že ještě předtím, než jej Augustus adoptoval, byl Tiberius donucen adoptovat svého synovce Germanika (Claudiova bratra).³⁴⁸ Adopce Germanika patrně souvisí s již zmíněnou Augustovou snahou zajistit si dědice své krve, neboť Germanicus byl potomek jeho sestry. Krom toho byl jediný Tiberiův syn manželem Livilly,

³⁴¹ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 131.

³⁴² VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny II* in *Dvojí pohled na římské dějiny*, str. 141.

³⁴³ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 135.

³⁴⁴ VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny II* in *Dvojí pohled na římské dějiny*, str. 144.

³⁴⁵ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LI-LV*, str. 379.

³⁴⁶ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 138.

³⁴⁷ VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny II* in *Dvojí pohled na římské dějiny*, str. 145.

³⁴⁸ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 135

který byla Germanikovou sestrou. Z toho vyplývá, že ať už by se po Tiberiově smrti stal jeho dědicem kdokoliv z nich, jeho potomci by byli nejspíš Augustovi pokrevní příbuzní.

Tiberius je v románu vylíčen, podobně jako jeho bratr Drusus, jako úspěšný vojevůdce, což potvrzuje například Michael Grant.³⁴⁹ Avšak i podle Tacita se Tiberius osvědčil ve válce.³⁵⁰ V seriálu to příliš vidět není, protože seriál se spíše zabývá tím, co se děje ve městě Římě, přesto některé jeho vojenské činy zmíněny jsou. Například je zmíněno, že se Tiberius měl někdy mezi 7. výročí bitvy u Aktia a Marcellovou smrtí³⁵¹ vydat vést vojska do Germánie. Problémem této scény je to, že Tiberius se do Germánie sice vypravil, ale mnohem později až v roce 8 př. n. l.,³⁵² Tiberius byl v roce 25 př. n. l. přítomen v Hispánii³⁵³ a poté byl v roce 20 př. n. l. byl na východě říše.³⁵⁴ Dalším problémem této scény je ta skutečnost, že je v ní řečeno, že Tiberiův bratr Drusus měl být tou dobou v Illyrii a dobývat si válečnou slávu, jenomže Drusovi v té době mohlo být nanejvýš 15 let³⁵⁵ a jeho nejranější vojenská účast je tažení proti Raetům s Tiberiem v roce 15 př. n. l.³⁵⁶ Tato scéna je čistou fikcí autorů seriálu a nemá oporu ani v Gravesově románu.

Další v seriálu zmíněnou Tiberiovou vojenskou výpravou je ta do Germánie po Varově porážce v Teutoburském lese. V této scéně si Augustus nad zprávami z Germánie stěžuje, že Tiberius téměř nic nepodniká. Tuto výpravu Tiberius skutečně podnikl a opravdu si během ní počínal opatrně.³⁵⁷ Tato scéna je nepřesná tom, že Livia doporučuje Augustovi, aby do Germánie na pomoc Tiberiovi neposílal Postuma. Problém je v tom, že ten byl ve skutečnosti tou dobou již ve vyhnanství, takže by od ní bylo nesmyslné mu takovou věc říkat. Jenže Postumovo vyhánění se v seriálu odehrálo až po porážce v Teutoburském lese, takže v kontextu seriálu to smysl má. V románu je popsán i Tiberiův styl velení vycházející

³⁴⁹ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 33.

³⁵⁰ TACITUS, *Letopisy*, str. 23.

³⁵¹ To znamená mezi léty 24 a 23. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 45 a 243.

³⁵² CASSIUS DIO, *Roman history. Books LI-LV*, str. 393.

³⁵³ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LI-LV*, str. 261.

³⁵⁴ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LI-LV*, str. 303.

³⁵⁵ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 158.

³⁵⁶ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LI-LV*, str. 337. VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny II in Dvojí pohled na římské dějiny*, str. 139.

³⁵⁷ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 136,

pravděpodobně ze Suetonia popisu, který jej popsal jako vojevůdce vyžadujícího přísnou kázeň.³⁵⁸

V románě a potažmo v seriálu mají věštby důležitou roli (přinejmenším se naplňují) a s nimi je spojen Tiberiův astrolog Thrasyllus, jenž je v románu i v seriálu za osobu, jejíž předpovědi se vždy vyplní. V seriálu předpoví: loď, která přinesla Tiberiovi zprávu o tom, že se může vrátit do Říma; narození Ježíše Krista (což si ale někteří vyloží po svém); den smrti Livie (také stanovil, že v rok úmrtí Livie zemře i onen předpovídaný bůh na zemi, protože si Livia myslí, že jde o ní); a to, že Claudius pomstí Caligulovu smrt. V románu předpoví ještě několik dalších věcí, například uklidní Tiberia tím, že mu sdělí, že přežije Seiana. V pramenech existuje několik zmínek o tomto astrologovi. Například Suetonius a Cassius Dio zmiňují, že Thrasyllus Tiberiovi opravdu předpověděl, že se blíží loď vezoucí mu zprávu, že se může vrátit do Říma.³⁵⁹ Tacitus ještě zmiňuje, že Thrasyllus Galbovi předpověděl, že bude jednou vládnout (v románu ani v seriálu tato věštba zmíněna není), a také píše, že Thrasyllus byl jedním z Tiberiových přátel.³⁶⁰

Thrasyllus měl s největší pravděpodobností na Tiberia určitý vliv, což se dá usoudit z toho, že když Tiberius v roce 16 n. l. postavil astrology, čaroděje a věstce mimo zákon, tak se to netýkalo právě Thrasylla,³⁶¹ Suetonius navíc zmiňuje, že Thrasyllus přiměl Tiberia odložit popravu některých osob, čímž jim vlastně zachránil život, protože Tiberius mezitím zemřel,³⁶² to také svědčí o Thrasyllově vlivu na něj.

Jak bylo již řečeno, Germanika musel Tiberius adoptovat. Germanicus je v seriálu postavou kladnou a mezi ostatními seriálovými figurami oblíbenou (a oblíben je i lidem), což potvrzuje Tacitus.³⁶³ Germanicus je jedním z těch, kteří si o Claudiovi nemyslí, že je hlupák a Claudius to před ním ani nepředstírá (jejich vztah je zkrátka přátelský a bratrský). V románu je Germanicus vylíčen jako úspěšný vojevůdce. Naopak Germanikova činnost za Tiberiovy vlády není v seriálu zachycena, neboť 4. díl končí Augustovou smrtí a 5. díl začíná tou

³⁵⁸ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 135-137.

³⁵⁹ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LI-LV*, str. 421-423. SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 134.

³⁶⁰ TACITUS, *Letopisy*, str. 24.

³⁶¹ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 153.

³⁶² Thrasyllus zemřel v roce předcházejícím rok Tiberiovy smrti. SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 159. CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 253.

³⁶³ TACITUS, *Letopisy*, str. 26.

Germanikovou, proto se v seriálu vyskytují jen zmínky o Germanikových činech mezi Augustovou smrtí a jeho vlastním skonem. Například bylo řečeno, že po Augustově smrti Germanicus byl tehdy některými vojáky v Germánii prohlášen za vládce, což odmítl. V románu je toto Germanikovo počínání po smrti Augusta popsáno mnohem širěji a je založeno na pramenech. Robert Graves například použil zmínku Cassia Diona, že Germanicus sestavil dopis jakoby od Tiberia, ve kterém jim sliboval zdvojnásobení částky, kterou vojáci měli dostat po Augustově smrti.³⁶⁴

Jeden díl seriálu je věnován událostem po Germanikově smrti. Retrospektivně jsou v něm zachyceny podivná znamení předcházející jeho smrt. Tato znamení vycházejí z románu a ten vychází zase z pramenů, například Tacitus píše o tom, že v podlaze jeho domu byly nacházeny lidské ostatky.³⁶⁵ V seriálu i v románu se Claudius až o několik let později dozví, že kladení lidských ostatků do domu a jiné záhadné události měl na svědomí Germanikův syn Gaius (přezdívaný Caligula), který svému otci nakonec podal i jed, což je ovšem jen Gravesova fikce nezakládající se na pramenech.

Z Germanikovy údajné vraždy jsou v seriálu a románu obviněni Gnaeus Calpurnius Piso a jeho žena Plancina a v Římě se s nimi konal proces, který Robert Graves v románu popsal na Tacitově popisu událostí a víceméně je to tak zachyceno i v seriálu.³⁶⁶ Jisté rozpory s prameny tu jsou. Například ten, že podle Tacita obžalobu proti Pisonovi podal Fulcinius Trio,³⁶⁷ v seriálu tuto žalobu podává Tiberiův vlastní syn Drusus a v románu pro změnu není vůbec zmíněno, kdo onu žalobu podal. Další rozpor je ohledně travičky Martiny, která měla být do vraždy zapojena. Podle Tacita náhle zemřela cestou do Říma,³⁶⁸ v románu byla zabita někým ze Seianových lidí a v seriálu ji Liviini lidé odhalili dřív než Tiberiovi, čímž jí zachránila život a její další osudy jsou neznámé. Právě od Martiny se Livia v seriálu dozvěděla, jak to bylo s Germanikovou smrtí doopravdy. Martina totiž malého Caligulu naváděla.

³⁶⁴ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 123.

³⁶⁵ TACITUS, *Letopisy*, str. 115-116.

³⁶⁶ TACITUS, *Letopisy*, str. 127-137.

³⁶⁷ TACITUS, *Letopisy*, str. 131.

³⁶⁸ TACITUS, *Letopisy*, str. 130.

Zajímavá je postava Tiberiova syna Drusa (v románu i v seriálu je osloven spíše přezdívkou Castor, kterou podle Cassia Diona dostal kvůli svému násilnickému chování,³⁶⁹ podle románu i seriálu mu tak směli říkat pouze přátelé – na což například upozorní Seiana, který jej tak oslovil). Castorův charakter je v seriálu odlišný od charakteru v románu. V románu ho Graves popisuje jako „[...]krutého, prostopášného a hezkého mladíka[...],”³⁷⁰ na jiném místě o něm píše: „Castora jsem si nikdy nedokázal oblíbit. Byl to sprostý, krvelačný, surový prostopášník [...]”³⁷¹ Avšak vztah Drusa s Germanikem na druhou stranu Graves popisuje jako bratrský a ohleduplný. V seriálu Castor vůbec nepůsobí jako člověk špatného charakteru a je vykreslen jako jeden z Germanikových, ba i, v rozporu s románem, Claudiových přátel. Snad jedinými momenty, kdy seriálový Castor působí alespoň trochu negativně je, když v jedné scéně nazve nějakého vojáka z germánské gardy germánskou svíní a v jiné scéně mu Tiberius vyčítá hýření s Herodem Agrippou (hýření mu v seriálu bylo vyčteno i Augustem). Graves se při popisu Drusova charakteru opřel o Suetonia, který o něm píše, že vedl uvolněný, lehkomyšlný a neřestný život.³⁷² Podobně jej popisuje také Dio Cassius, který navíc píše, že byl tak krutý, že nejostřejší meče byly po něm nazývány drusovskými.³⁷³ Popis toho, co dělal Drusus při uklidňování legií po smrti Augustově zase Graves převzal nejspíše od Tacita,³⁷⁴ tato Drusova činnost ale v seriálu zachycena není (a ani není zmíněna), neboť v seriálu Drusus hraje jen vedlejší roli a seriál se, jak již bylo zmíněno, odehrává hlavně v Římě, a proto významnější roli má Castor pouze v díle odehrávajícím se po Germanikově smrti a v následujícím díle, ve kterém je otráven svou ženou.

Drusovu smrt má v románu i v seriálu na svědomí jeho žena Livilla, která je milenkou Seianovou, a otráví jej jedem. Podle Diona Cassia byl Drusus Livillou otráven, zároveň ovšem dodává, že tomu tak nemuselo být.³⁷⁵ Tacitus také píše, že Seianus s Livillou zosnovali otrávení Drusa, ale jed měl podat kleštěnc Lygdus (toho Graves v románě jednou jedinkrát zmíní, ale v naprosto jiném kontextu a jedná se jen o přirovnání; je ale nepochybné, že Graves

³⁶⁹ Podle poznámek překladatele Earnesta Caryho byl Castor slavný gladiátor. CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 148-149.

³⁷⁰ GRAVES, R., *Já, Claudius*, str. 93.

³⁷¹ GRAVES, R., *Já, Claudius*, str. 222.

³⁷² SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 152.

³⁷³ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 143.

³⁷⁴ TACITUS, *Letopisy*, str. 37-40.

³⁷⁵ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 175-177.

myslí tohoto Lygda), také uvádí, že mělo jít o pomalý jed, aby to vypadalo jako nemoc.³⁷⁶ V seriálu Livilla postupně podává Castorovi jed, ale kvůli tomu, aby usnul a ona se mohla věnovat Seianovi, otrávit se jej rozhodne až později po domluvě se Seianem. Z pramenů i z Gravesova díla vyplývá, že Drusus měl se Seianem spory. V seriálu se zase Drusus snaží Tiberia neúspěšně přesvědčit, že Seianus se ho snaží jen využít.

Vliv na Tiberia má v románu i v seriálu, ale i v antických historických dílech, prefekt prétoriánů a tím byl již několikrát zmíněný Seianus. Vedle Thrasylla (a v románu ještě Nervy³⁷⁷) je Seianus jedním z mála Tiberiových blízkých. Seianova role v seriálu je taková, že Tiberiovi hlásí činnost proti němu. Seianus má vlastní síť informátorů a udržuje Tiberia neustále ve strachu, že se jej snaží někdo zbavit moci a těchto lidí se Tiberius snaží zbavit. Ve skutečnosti Seianovi jde o to, aby Tiberia postupně zbavoval možných dědiců, aby se sám mohl dostat k moci. Zároveň odstraňuje ty, kteří jsou nepohodlní jemu. Povede se mu odstranit všechny dědice krom Tiberiova vlastního vnuka Gemella a Caliguly. Jedině Claudia se zbavit nesnaží, pravděpodobně kvůli tomu, že ho jako ostatní považuje za neškodného hlupáka.

Seianus se snaží zvyšovat si vliv ve městě například tím, že ožení Claudia se svou sestrou Aelií (stane se tak příbuzným císařské rodiny) a sám se snaží oženit se svou milenkou Livillou (vdovou po Drusovi a Claudiovou sestrou), čemuž Tiberius zabrání, protože si myslí, že Seianus má už víc vlivu, než se sluší a patří. V románu a potažmo v seriálu se pracuje s tím, co napsal Tacitus, tedy že Tiberius tuto žádost zamítl, neboť Livillini předchozí manželé byli urození lidé, a proto by se neslušelo, kdyby Seianus po sňatku zůstal bez vysokých funkcí a do těch jej dosadit by nepůsobilo dobře, jelikož mezi lidmi se i tak říkalo, že Seianus daleko překročil hranice toho, čeho může člověk původem z jezdeckého stavu dosáhnout.³⁷⁸ V seriálu je tato Seianova žádost časově posunuta, je totiž zařazena do událostí po smrti

³⁷⁶ TACITUS, *Letopisy*, str. 175-179.

³⁷⁷ Nejde o budoucího císaře Nerva, nýbrž o jeho děda. O jeho blízkosti k Tiberiovi se zmiňuje například Tacitus, Graves se u Tacita inspiroval i při líčení jeho smrti, Nerva totiž spáchal sebevraždu hladověním, Cassius Dio líčí okolnosti Nervovy smrti podobně a pravděpodobně to od Tacita převzal. Graves se ale přeci v něčem od obou dějepisců odchyluje, řadí Nervovu smrt do roku 36, jenže Nerva podle obou zemřel roku už 33. To se dá vysvětlit snad tím, že Graves nechtěl příliš přeskakovat v čase, a proto Nervovu smrt posunul, aby mohl napsat o jeho a Thrasyllově smrti najednou, po líčení Nervovy smrti totiž bezprostředně následuje smrt Thrasyllova, který dle Cassia Diona zemřel v roce 36, jak píše Graves. TACITUS, *Letopisy*, str. 247. CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 241 a 253.

³⁷⁸ TACITUS, *Letopisy*, str. 201-202.

Augustovy manželky Livie, která zemřela v roce 29 n. l.,³⁷⁹ nicméně podle Tacita měl Seianus Tiberia o povolení sňateku Livillou požádat v roce už 25 n. l.³⁸⁰ V románu je tato událost správně časově zařazena. Další rozdíl mezi seriálem a románem je ten, že v seriálu požádá Seianus Tiberia o svolení osobně, zatímco v románu (a dle Tacita) požádal Seianus Tiberia o svolení ke sňatku s Livillou dopisem. O tom, proč asi byla žádost seriálového Seiana posunuta, se zmiňuji níže.

Seianova důležitost byla ve své době tak velká, že měl vlastní sochu v divadle, podle které byly vyrobeny další jeho podobizny, k čemuž Cassio Dio dodává, že taková pocta byla hlavně pro mrtvé lidi.³⁸¹ Tato skutečnost je zachycena i v románu a posléze i seriálu, kde je i řečeno, že Seianovu tvář znají lidé lépe nežli svou vlastní, protože jeho sošky se vyskytují skoro všude. Seianus je představen jako osoba, která v podstatě vládne za Tiberia, který žije dlouhodobě na ostrově Capri. Tiberius v podstatě jen schvaluje Seianovy kroky. Jednou seriálový Tiberius pronese, že Seianovi nechává volnou ruku, protože lidé pak nenávidí Seiana a nikoliv jeho. Podle Cassia Diona byl Seianus na vrcholu své moci tak mocný, že se tehdy prý až zdálo, že Seianus je skutečným císařem a Tiberius jen nějakým ostrovním panovníkem.³⁸²

V seriálu i v románu Seianův pád způsobí koncept Livillina dopisu Seianovi, ve kterém mu připomíná, že oba způsobili smrt Drusa, a žádá ho, aby si pospíšil s odstraněním Tiberia. Tento náčrt dopisu najde Livillina a Claudiova matka Antonia, která pošle přes Claudia dopis Tiberiovi, ve kterém jej o všem informuje. Avšak přímo jej poslat nemůže, protože Seianus rozhoduje o tom, co nebo kdo se dostane k Tiberiovi. Lest spočívá v tom, že seriálový Claudius předstírá, že chce k Tiberiovi, aby se ho zeptal, zdali by mu mohl věnovat své *Dějiny Kartága (Karchédonika)*. Naopak v románu Claudius není do této věci zapleten přímo, místo něj Antonia Claudiova otroka Pallanta s Claudiovou knihou a dopisem, aniž by o tom Claudius věděl. Takto počátek Seianova pádu popisuje Josephus Flavius, jenž ale nezmiňuje to, že by dotyčný otrok nesl k Tiberiovi cokoli dalšího než onen Antoniin dopis a

³⁷⁹ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 348.

³⁸⁰ TACITUS, *Letopisy*, str. 201-202.

³⁸¹ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 173.

³⁸² CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 199. Josephus Flavius také píše, že ten otrok nepatřil Claudiovi, nýbrž Antonii. I to vzal Graves na vědomí a píše, že Pallas sice patřil Claudiovi, ale Antonia se chovala, jako kdyby patřil jí. Dokonce Claudiovi před svou smrtí řekla, že Pallantovi dává svobodu, což mu připadalo divné, ale přesto to Claudius udělal.

vlastně ani nezmiňuje, jaké důkazy Antonia proti Seianovi měla.³⁸³ Cassius Dio podobnou příhodu též zmiňuje, podle něho Antonia nechala napsat svou otrokyní dopis, ve kterém jej zpravovala o Seianovi, ale pak jí jej přikázala hned po napsání zničit. Cassius Dio pravděpodobně považoval tento dopis za ihned zničený, neboť tuto příhodu zmiňuje až v souvislosti se smrtí Vespasianovy milenky Caenis (která byla původně Antoniinou otrokyní a dopis jí byl diktován) o 45 let později, jako důkaz toho, že Caenis měla výbornou paměť, protože Antonii na příkaz ke zničení dopisu odpověděla, že dopis bude mít na vždy ve své paměti.³⁸⁴ Při vyprávění o událostech během Seianova pádu je tak Antonia Cassiem Dionem zmíněna jen kvůli tomu, že Dio Cassius slyšel, že Antonia měla svou dceru Livillu nechat za trest vyhladovět po Seianově zabití.³⁸⁵ O příčinách Seianova pádu a o pádu samotném nepochybně psal i Tacitus, předpokládá se, že jím zakončil V. knihu, jenže tato část jeho *Letopisů* se do dnešních dnů bohužel nedochovala.³⁸⁶

Samotný Seianův pád je v seriálu vylíčen jednoduše. Tiberius na Caligulovu radu jmenuje jednoho z prétoriánů Macrona velitelem, protože Seiana je třeba zbavit vlivu na gardu. Macro přinese Seianovi zprávu, že jej Tiberius nechá před senátem jmenovat protektorem města a tím i svým nástupcem. Ve skutečnosti tak Istí zbaví Seiana velení a pošle prétoriány do tábora. Dopis senátu od Tiberia neobsahuje Seianovo jmenování, nýbrž jej obviňuje, načež jsou Seianus a jeho rodina vyvražděni a Antonia Livillu nechává vyhladovět. Tady se seriál odchyluje od románu, protože seriál popisuje události náhle. V románu není Seianův pád tak náhlý (mezi přijetím Antoniina dopisu a samotným skončováním se Seianem uplyne asi rok, během kterého si Tiberius připravuje půdu pro Seianovo odstranění) a události zahrnují například vyslání Caliguly do města, aby se ujal funkce konsula. Caligula se mezitím v Římě vydával dokonce za nevěstku, aby našel potenciálního nástupce z gardy, který by byl ochoten Seiana zradit (a tak našel Macrona). Dalším rozporem je to, že funkce, do které údajně měl chtít Tiberius Seiana jmenovat, nebyla funkce jakéhosi protektora města, šlo o tribuna lidu. Gravesovo pojetí víceméně odpovídá Dionovi Cassiovi, podle něhož se Tiberius cítil více ohrožený a nechal Seiana zabít. Macro vyslaný se zprávou od Tiberia Seianovi oznámil, že se má stát tribunem lidu. Seianus odešel do senátu a mezitím Macro poslal prétoriány zpět do tábora. Tiberiův dopis, který měl Macro, ve skutečnosti obsahoval

³⁸³ FLAVIUS, J., *Jüdische Altertümer. II. Band Buch XI bis XX nebst Namenregister*, str. 536-537.

³⁸⁴ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LXI-LXX*, str. 199.

³⁸⁵ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 217.

³⁸⁶ TACITUS, *Letopisy*, str. 227-228.

obžalobu proti Seianovi a Seianus byl poté zabit a jeho rodina následovala po něm. Cassius Dio dále uvádí, že když bývalá Seianova manželka Apicata viděla své mrtvé děti, tak vypověděla, že Livilla a Seianus způsobili smrt Tiberiova syna Drusa, a poté spáchala sebevraždu. Livilla byla Tiberiem odsouzena k smrti, ale ji Tiberius možná ušetřil (tady Cassius Dio vyjadřuje pochybnost), ale její matka Antonia ji nechala vyhladovět.³⁸⁷ Příběh o vyhladovění Livilly použil i Robert Graves v románu, a pracuje se s ním i v seriálu. Graves se tedy při líčení Seianova pádu od Cassia Diona zásadně neodchyluje a opět se dá říci, že si spíš jen domýšlí to, o čem se v pramenech nepíše.

Tiberius v seriálu nenávidí vdovu po Germanikovi Agrippinu. Tiberius si totiž myslí, že jej chce připravit o moc, v čemž ho Seianus utvrzuje tím, že mu podává zprávy o jejích údajných řečech podřívajících jeho autoritu. Tiberiovi krom toho vadí i její angažovanost během soudu s Pisonem Calpurniem. Tiberius se proto snaží postupně zbavovat Agrippinu přátel, což se mu daří. V románě je zmínka o tom, že Agrippina jednou v Augustově chrámu vyčetla Tiberiovi, že se pokrytecky modlí k Augustovi, ale jeho potomky pronásleduje, tato zmínka byla zapracována i do seriálu a zakládá se to na Tacitovi, který podobnou příhodu zmiňuje.³⁸⁸ Později dal Tiberius Agrippinu společně s jejím synem Neronem vyhnat. Scéna vyhnání Agrippiny je v seriálu časově posunuta, protože k němu dochází ve stejné scéně jako Seianova žádost o sňatek s Livillou, k čemuž došlo dle Tacita už v roce 25 n. l.,³⁸⁹ avšak k Agrippininu vyhnání podle Tacitova vyprávění došlo až v roce 29 někdy po smrti Augustovy ženy Livie a důvodem měla být Neronova mravní zkaženost.³⁹⁰ Tento časový posun si vysvětlují tím, že je zkrátka jednodušší a pro diváka možná i přijatelnější vložit do seriálu jednu scénu se dvěma audiencemi u Tiberia, nežli do něj vkládat dvě kratší scény. V seriálu je Agrippina před vyhnáním ještě zmrskána Tiberiem, naopak v románě je zmlácena holí natolik, že na jedno oko oslepla, protože Tiberiovi nadávala. Toto se zakládá na Suetoniově zmínce o jejím vyhnání.³⁹¹ V románě je Agrippinino vyhnání správně časově zařazeno do doby po Liviině smrti, což je v souladu s Tacitem. Graves do románu navíc přidal i Tacitovu domněnku, že se Tiberius k jejímu vyhnání odvážil až po smrti své matky, která jej částečně

³⁸⁷ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 207-217.

³⁸⁸ TACITUS, *Letopisy*, str. 209-210.

³⁸⁹ TACITUS, *Letopisy*, str. 201-202.

³⁹⁰ TACITUS, *Letopisy*, str. 226-227.

³⁹¹ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 153.

držela na uzdě,³⁹² v románě Claudius kvůli tomu dokonce píše, že by jej nikdy nenapadlo, že bude Livii po její smrti postrádat.

V seriálu dá Tiberius odsouhlasit senátem i uvěznění druhého Germanikova a Agrippinina syna Drusa, kterého nechá vyhladovět. Obě skutečnosti jsou pravdivé, ovšem v seriálu k obojímu dojde najednou těsně před Seianovým pádem. Avšak podle Tacita došlo k uvěznění ještě za Seianova života a k Drusově vyhladovění až v roce 33.³⁹³ Cassius Dio uvádí, že Drusovo uvěznění bylo Seianovým spiknutím proti němu a k uvěznění došlo v roce 30.³⁹⁴ V románu se Drusův konec neodchyluje od podání Tacita, Robert Graves použil i zmínku, že se zoufalý Drusus snažil nasytit vycpávkou svého polštáře. Důvod, proč se filmaři rozhodli nechat Drusa vyhladovět ihned je zjevný. Podle románu k němu totiž došlo v době mezi Seianovým pádem (který je zachycena na konci 7. dílu) a Tiberiovou smrtí (kterou zachycuje začátek 8. dílu), což je zrovna období, které seriál nezachycuje. Události mezi pádem Seiana a Tiberiovou smrtí totiž nejsou v seriálu zachyceny. Důvodem je to, že ani v románu jim není věnováno příliš místa. Je jim věnována pouze 28. kapitola, v jejímž úvodu Claudius píše: „Čím méně se toho napíše o posledních letech Tiberiovy vlády, tím lépe.“³⁹⁵ Celá kapitola je proto spíše jen rychlý sled událostí, které se v daném období odehrály.

Tiberiovými následníky se v seriálu i románu stanou Tiberiův nedospělý vnuk Tiberius přezdívaný Gemellus, což znamená dvojče, a synovec Gaius přezdívaný Caligula (nejmladší a poslední zbývající syn Agrippiny a Germanika), kterého si podle románu i seriálu Tiberius vybere pro jeho mravní zkaženost. Dalším důvodem pro volbu Caliguly byla podle románu i seriálu i ona již zmíněná skutečnost, že to byl Caligula, kdo Tiberiovi doporučil jmenování Macrona, aby mohl odstranit Seiana. Svou roli tu tedy hraje i vděk románového Tiberia. Románový Tiberius chce Caligulu jako nástupce i kvůli tomu, že ví, že Caligula je mnohem zkaženější než on sám a chce být lidem milován alespoň po smrti. Pro Caligulu se rozhodne i kvůli několika Thrasylovým věštbám. I zde Graves staví na tom, co píší starověcí autoři, protože Thrasyllus skutečně prý předpověděl, že „Caligula se nemůže stát císařem o nic snáze, než by mohl přejet na koni přes tamhleten záliv z Baií do Puteol,“³⁹⁶

³⁹² TACITUS, *Letopisy*, str. 226.

³⁹³ TACITUS, *Letopisy*, str. 245-246.

³⁹⁴ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 195.

³⁹⁵ GRAVES, R., *Já, Claudius*, str. 313.

³⁹⁶ GRAVES, R., *Já, Claudius*, str. 315.

což se románovému i skutečnému Caligulovi skutečně podařilo tak, že dal shromáždit nákladní lodě a vytvořil z nich most přes záliv, což mu umožnilo přejet záliv na koni.³⁹⁷ Jak podle Suetonia, tak podle románu to Caligula učinil právě kvůli této Thrasyllově věštbě, kterou znal. Dalším důvodem podle románu bylo i to, že Thrasyllus předpověděl Tiberiovi, že Caligula zabije Gemella a Caligula bude později také zabit. Thrasyllus navíc Tiberiovi předpověděl, že za 10 let bude vládnout Tiberius Claudius, což si podle románu Tiberius vysvětlil tak, že oba své možné dědice přežije. Jenže vtip je v tom, že Tiberius nebyl jediným Tiberiem Claudiem, Tiberius je totiž praenomen i hlavního aktéra románu tedy Claudia. Podle Cassia Diona Tiberius opravdu předpokládal, že Caligula Gemella zabije, a dokonce mu to jednou i přímo řekl,³⁹⁸ zbytek je jen představivost Roberta Gravesa. Proč si vybral Tiberius Caligulu ke Gemellovi vysvětlují Cassius Dio a Tacitus shodně. Oba udávají, že Tiberius zkrátka neměl žádné jiné blízké příbuzné.³⁹⁹ Již bylo zmíněno, že Tiberius uvažoval i Claudiovi, ale vadila mu Claudiova duševní zaostalost. Tacitus dále uvádí, že adoptovat někoho jiného mimo rodinu nechtěl, a proto neměl jinou možnost.⁴⁰⁰ Tiberius se totiž nejspíše snažil udržet vládu ve své vlastní rodině a položit tak základ vládnoucí dynastii, o což se ostatně snažil i jeho předchůdce Augustus, jak již bylo zmíněno.⁴⁰¹

Ve shodě s antickými prameny Tiberius dle románu a nezemřel přirozeně, nýbrž byl udušen, což převzali i tvůrci seriálového zpracování. Stalo se to poté, co se zdálo, že je již mrtev a Caligula už slavil, že se stal vládcem říše, ale po chvíli Tiberius vstal, načež byl udušen Macronem za Caligulova přihlížení. Suetonius nabízí hned několikero možností, jak Tiberius mohl zemřít a vlastně v této věci neměl vůbec jasno. Smrt následkem nemoci však uvádí v Tiberiově životopisu jako nejpravděpodobnější možnost, zatímco otrávení Caligulou a udušení (neuveďeno kým) uvádí jen jako pouhé domněnky některých lidí.⁴⁰² Avšak zajímavé je to, že v Caligulově životopise naopak uvádí jako pravdivé to, že jej Caligula uskrtil.⁴⁰³ Podle Tacita i Cassia Diona byl Tiberius udušen. Oba se trochu neshodnou na tom, čí ruka jej

³⁹⁷ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 176.

³⁹⁸ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 245.

³⁹⁹ TACITUS, *Letopisy*, str. 261-262. CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 245.

⁴⁰⁰ TACITUS, *Letopisy*, str. 261.

⁴⁰¹ ECK, W., *Augustus in Životy císařů*, str. 44-48.

⁴⁰² SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 164.

⁴⁰³ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 171-172.

udusila. Zatímco podle Tacita byl Tiberius udušen Maronem za Caligulova nahlížení,⁴⁰⁴ tak podle Cassia Diona ho udusil Caligula osobně za pomoci Macrona.⁴⁰⁵ Při porovnání románového a Taciova podání je zřejmé, že Robert Graves se držel Tacitova pojetí Tiberiovy smrti. Na rozdíl od antických pramenů se Michael Grant domnívá, že Tiberius nejspíše zemřel přirozenou smrtí ve vysokém věku osmasedmdesáti let.⁴⁰⁶

3.1.2.3 Románový Caligula

Seriálové a románové zpracování okolností Caligulova nástupu bylo zmíněno a nastíněna byla i část Caligulovy osobnosti. Již bylo zmíněno, že v seriálu je Caligula mimo jiné i otcovrahem. V seriálu se již od jeho dětství projevují i jeho sklony ke krvesmilství, když chce spát v posteli se svými sestrami. Později se Caligula Claudiovi pochlubí, že spal se všemi třemi svými sestrami. Robert Graves do románu zapracoval i Suetoniovu zmínku, že Caligula byl jako mladík přistižen svou babičkou Antonií při pohlavním styku se svou sestrou Drusillou, což měla být sestra, kterou nejvíce miloval.⁴⁰⁷ Podle knihy Drusilla zemřela na nějakou nemoc, ale Claudius si myslí, že ji zabil Caligula. V seriálu byla Drusilla zabita velice brutálním způsobem Caligulou, jelikož byla těhotná a on se bál, aby neporodila boha, který by ho mohl svrhnout. Proto ji při milostných hrátkách svázal a pokusil se dítě z ní vyříznout (Caligula se pravděpodobně pokusil plod sníst nebo tak i učinil, protože v následující scéně vyjde z místnosti s ústy od krve; jde nejspíš o inspiraci v příběhu o tom, jak Zeus spolkl Métidu). Tento brutální způsob smrti Drusilly je jen fikcí filmařů, založený na znalosti mytologie. Ani Robert Graves s takovým způsobem nepracuje (pouze nechává o Drusillině smrti pochybnosti). Ani Suetonius ani Cassius Dio tak drastický způsob smrti nezmiňují. Autoři seriálu se rozhodli touto scénou diváka šokovat, tato scéna je navíc zařazena na konec dílu a následují už jen titulky. Dalším úmyslem může být i to, že tak dramaticky zakončený díl spíše přiměje diváka se podívat na díl následující. Obecně se ale dá říci, že většina částí seriálu končí něčí smrtí nebo v době po něčí smrti, z tohoto pravidla jen některé díly vybočují. Jak scénáristu Jacka Pulmana napadlo ukončit Drusillin život takovým způsobem, netuším. Je možné, že znal Gravesovy *Řecké mýty* a v nich našel inspiraci, poněvadž lze najít i další společné body. V *Řeckých mýtech* je zmíněno, že Zeus Métidu

⁴⁰⁴ TACITUS., *Letopisy*, str. 265.

⁴⁰⁵ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 257.

⁴⁰⁶ GRANT, M., *Římští císařové*, str. 40.

⁴⁰⁷ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 179.

spolkl poté, co ji přilákal na lůžko. Dalším společným bodem je to, že Dia po jisté době od spolknutí rozbolela hlava natolik, že měl pocit, že se mu hlava rozskočí⁴⁰⁸ a seriálový Caligula občas trpí bolestmi hlavy. Pulmanovu znalost *Řeckých mýtů* nemohu potvrdit, nicméně je zřejmé, že byl sečtělým člověkem, poněvadž krom románu *Já, Claudius* zadaptoval například Dostojevského *Zločin a trest* nebo *Buddenbrookovi* od Thomase Manna.⁴⁰⁹

Caligula v seriálu a v románu trpí představou, že je bohem. Dokonce bohem větším než Jupiter nebo Zeus. Své božství dokládá i porovnáním svého života s životem Jovovým: na rozdíl od Jova totiž spal se všemi svými sestrami, a nikoliv jenom s jednou; na rozdíl od Jova svého otce nevyhnal, nýbrž rovnou zabil a zabil i toho adoptivního. Jovem a jinými bohy navíc pohrdá a o Jovovi tvrdí, že je jen pouhou římskou kopií Dia. Suetonius píše, že Caligula opravdu trpěl představou, že je bohem,⁴¹⁰ zmiňuje i to, že Caligula se považoval za většího boha než Jupiter⁴¹¹ ale i to, že bohy pohrdal.⁴¹² Cassius Dio také zmiňuje, že trpěl i představami, že je vtělením některých bohů. Například to, že je vtělení Jova používal jako ospravedlnění pro svádění žen, někdy se zase cítil být Neptunem, a to kvůli již zmíněnému přemostění zálivu. Caligula se nevyhýbal ani cítění se býti bohyní například Junonou, Dianou nebo Venuší, a dokonce se za ně i převlékal.⁴¹³ Převlékání se za bohy je v seriálu také zachyceno, což vychází z románové předlohy. Seriálového Caligulu je možné spatřit převlečeného za Dia nebo za bohyni úsvitu.⁴¹⁴

V románu je zmíněno, že Caligula si založil svůj vlastní kult a nechal si zaplatit za kněžství v něm. Jako kněz tohoto kultu je uveden mimo jiné Claudia, kterého tím mimochodem ožebračil, Caligulovu manželku Caesonii nebo Caligulova koně Incitata.

⁴⁰⁸ GRAVES, R., *Řecké mýty I*, str. 43.

⁴⁰⁹ INTERNET MOVIE DATABASE, *Jack Pulman* [Citováno 15.5.2019]. Dostupné z: <https://www.imdb.com/name/nm0700474/>.

⁴¹⁰ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 177-178.

⁴¹¹ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 185.

⁴¹² SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 195

⁴¹³ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 347.

⁴¹⁴ Není výslovně vyřčeno, že jeho oděv představuje bohyni úsvitu, je to patrné z toho, že tančí na hudbu se zpěvem, přičemž se odehrává představení, do jehož děje zasahuje právě v roli bohyně úsvitu (je to patrné z textu písně). Takto podle románu a seriálu vystupoval pro Claudia a další dva muže, přičemž si všichni tři původně mysleli, že jdou na smrt. V románě je zachyceno pouze několik útržkovitých veršů této písně, zatímco autoři seriálu si domysleli zbytek. *Já, Claudius (Seriál)*. Režie: Herbert WISE. Velká Británie, 1976 (9. díl, *Sláva komu?* 29:50 - 33:05).

Cassius Dio uvádí, že Caligula si svůj kult opravdu založil, šlo ale o kult Jova Latiaris, za kterého se ostatně Caligula považoval. Cassius Dio uvádí Caesonii, Claudia a Caligulova koně jako kněze tohoto kultu.⁴¹⁵ Graves neuvádí pouze dedikaci Jovu Latiaris, podle románu šlo totiž o kult dedikovaný přímo Caligulovi. Ovšem je třeba podotknout, že Caligula v seriálu ani v románu není příliš stálý ve svých božských představách, což lze doložit na tom, že mu nedělá problém se hádat s Jovem, ale zároveň jím později být, nezaráží jej ani to, že si myslí, že je vyšší než Zeus, ale zároveň se nechává oslovovat „Die“. Caligula je zkrátka vyličen jako šílenec, který nemá vůbec jasno ve svých představách, není v nich žádný pevný systém pravidel (jediným pravidlem je snad jen to, že nejvyšším je vždy jen Caligula), to jediné, na čem záleží, je jeho nálada v daném okamžiku. Zpět k tomu, že Claudius byl ožebračen, o čemž píše Suetonius,⁴¹⁶ který ovšem nezmiňuje, o jaký kult šlo, ale troufám si tvrdit, že šlo určitě o kult zmiňovaný Cassiem Dionem. Graves tyto dvě zmínky skombinoval a dal je spolu do souvislosti. V románu i v seriálu Caligula považuje Claudia pro jeho kulhání za boha Vulkána. Pro považování Claudia za Vulkána Caligulou jsem nenalezl žádnou oporu v pramenech, a jde proto jen o Gravesovu představu toho, jak by se Caligula choval vůči kulhajícímu člověku. Vulkán totiž stejně jako Claudius kulhal.⁴¹⁷

Robert Graves se od pramenů mírně odchýlil v postavě Caligulovy manželky Caesonie. Románová Caesonie vůbec není prostopášná a marnotratná, což jsou vlastnosti, které jí přisuzuje Suetonius. Na druhou stranu se Graves drží toho, že již nebyla nejmladší a ani nebyla obzvláště krásná.⁴¹⁸ V seriálu a románu je to spíše skromná a rozumná žena ve středních letech, která se snaží Caligulu krotit, protože se bojí o svůj i jeho život. V románu zemře tak, jak její smrt popsal Josephus Flavius, tedy nad mrtvým tělem svého manžela, přičemž tribuna Lupa vybidne k tomu, aby ji zabil a nastaví svůj krk. V jedné okolnosti se Graves odchýlil, zatímco podle románu se Lupus přihlásí k tomuto úkolu dobrovolně, tak podle Josepha Flavia tím byl Cassiem Chaereou pověřen.⁴¹⁹ V seriálu je zabita v ložnici spolu se svou a Caligulovou dcerou.

⁴¹⁵ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 353-355.

⁴¹⁶ SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 207.

⁴¹⁷ SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 223.

⁴¹⁸ SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 180.

⁴¹⁹ FLAVIUS, Josephus., *Jüdische Altertümer. II. Band Buch XI bis XX nebst Namenregister*, str. 603-605.

Caligula krátce po svém nástupu onemocněl a po uzdravení se začal chovat šíleně. V seriálu není nikde ani náznakem řečeno, co bylo toho příčinou. Podle románu šlo o mozkovou horečku a je zmíněno, že někteří lidé za pravou příčinu onemocnění považují to, že Caesonia dala Caligulovi jakýsi nápoj lásky. Tuto příčinu považuje románový Claudius za nesmysl, neboť Caligula byl podle něj šílenec dávno předtím. Pověst o tom, že Caligulovu šílenost způsobil jakýsi Caesonin nápoj lásky, se tradovala již ve starověku, což lze jednoduše doložit tím, že Suetonius tuto pověst znal.⁴²⁰

Graves do románu zapracoval i zmínku Cassia Diona a Suetonia, že někteří muži nabídli svůj život za to, když se Caligula uzdraví. Což po svém uzdravení Caligula po nich vyžadoval.⁴²¹ V seriálu je sice zachycen pouze jeden takový muž, ale jeho role v seriálu je mírně tragikomická, neboť právě tento muž přesvědčoval ostatní srocené a zcela jistě ne nevýznamné muže, že Caligula se opravdu stal bohem, a že jim jejich potomci budou závidět, že mohli žít v takové době. Krátce nato vešel do místnosti Caligula a požadoval po něm splnění dříve dané přísahy. V románu Graves tuto příhodu pouze zmiňuje a nikterak ji nerozvádí na rozdíl od autorů seriálu.

V románu je často zmiňováno Caligulovo hýření, kvůli kterému mu dochází peníze, a proto si k nim musí dopomoci dědictvím nebo zabavováním majetku údajných zrádců. V seriálu se Caligulovo hýření tolik nevyskytuje a zabíjení lidí na jeho příkaz se děje spíš kvůli tomu, že Caligula je šílenec než kvůli tomu, že by lačnil po penězích svých obětí. Caligulu jako člověka utrácějícího peníze rychleji než získává líčí například Suetonius, který píše o tom, že několikrát dával pořádat hry a vytrvale pořádal divadlo.⁴²² Podle Cassia Diona Caligula zdědil po Tiberiovi 2,3 možná i 3,3 miliard sesterciů, které dokázal utratit tak rychle, že už ve druhém roce vlády měl o peníze nouzi.⁴²³ Robert Graves ale neparcoval se sumou udávanou Cassiem Dionem, nýbrž s částkou udávanou Suetoniem tedy 2,7 miliard.⁴²⁴ Toto

⁴²⁰ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 195.

⁴²¹ SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 182. CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 283-285.

⁴²² SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 175.

⁴²³ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 367.

⁴²⁴ Což je ovšem číslo, které je mezi částkami udávanými Cassiem Dionem. Je možné, že Cassis Dio měl z různých zdrojů různé částky a jím udávaný rozsah je nejnižší a nejvyšší suma, kterou udávaly jeho zdroje. SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 188.

číslo ale uvedl ve zlatých, a proto uvádí, že Caligula zdědil 27 milionů zlatých.⁴²⁵ Dle mého zjištění Graves snad všechny částky uvádí výhradně ve zlatých. K přepočtu na zlaté jej vedly pravděpodobně 2 důvody. Za prvé čtenář tak může částky mezi sebou porovnávat bez nutnosti je složitě přepočítávat (určitě ne každý čtenář románu se vyzná v římských mincích). A za druhé částky uváděné ve zlatých jsou ve výsledku v nižších řádech. Výhradní uvádění sum ve zlatých zkrátka vede k větší přehlednosti.

O tom, jak Caligula získával peníze, píše kupříkladu Suetonius, podle kterého šlo o různá dědictví nebo o vydražování bezcenností. Robert Graves použil Suetoniovu zmínku o tom, že jistý Aponius usnul při nějakém vydražování a každý bezděčný pohyb jeho hlavy Caligula považoval za příhoz, takže byl poté nucen koupit si 13 gladiátorů za 9 milionů sesterciu,⁴²⁶ Graves také tuto částku přepočítal na zlaté, a proto tedy uvádí, že šlo o 90 tisíc zlatých.

Suetonius praví, že Caligula nechal v císařském paláci zřídit nevěstinec, aby získal peníze a posléze dal jeho otevření veřejně rozhlásit, aby přilákal zákazníky.⁴²⁷ Caligulův nevěstinec je zachycen i v seriálu, jelikož se píše o něm také v románu. Na pasáži z nevěstince se dá ukázat, že Robert Graves z Caliguly udělal člověka, kterému není možné vyhovět k jeho naprosté spokojenosti, jelikož Caligula do nevěstince přišel a předstíral rozhořčení nad tím, co se tam odehrává. Takových momentů je možné nalézt v seriálu i v románu vícero. Nemožnost vyhovět románovému Caligulovi možná souvisí s jeho neustálým střídáním nálad, podle kterých střídá i své převleky. Například v nevěstinci je nejdříve převlečen za kuplíře a aktivně se účastní prodeje zdejších služeb, avšak po chvíli odejde a přijde jako Caligula a je rozhořčen nad tím, co vidí. Je zajímavé, že zatímco v seriálu je jasně vidět, že Caligula své rozhořčení pouze předstírá, tak v románové předloze není ani slůvkem naznačeno, že Caligulovo rozhořčení je v daném okamžiku pouze předstírané.

Graves v románu využil i zmínku o tom, že Caligula hodlal stanovit svého koně Incitata konsulem.⁴²⁸ V seriálu se Incitatus vyskytuje jen jednou, když přijde na svatbu Claudia a Messaliny, přičemž je uveden jako senátor. O Incitatuvi se toho příliš neví. Graves

⁴²⁵ Vycházím z přepočtu udávaném *Encyklopedii antiky*, podle které se 1 sestercius rovnal 2,5 assům, 10 assů byl 1 denarius a 25 denariů se rovnalo 1 zlatém. Zjednodušeně 1 zlatý byl roven 100 sesterciu. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 386-387.

⁴²⁶ SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 188-189.

⁴²⁷ SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 190.

⁴²⁸ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 303.

ještě do románu zapracoval zmínku Cassia Diona, že byl společně s Caesonií, Claudiem a dalšími majetnými lidmi Caligulovým knězem.⁴²⁹ Graves si k Incitativi domyslel i další skutečnosti, například že jej Caligula nechal zasnoubit s klisnou Pénélope, která společně s ním táhla vůz, na kterém Caligula přešel záliv, že se původně jmenoval Porcellus, což znamená prasátko, nebo že musel být utracen poté, co si při závodech zlomil nohy, někdy kolem roku 43.

Dalším v seriálu zachyceným Caligulovým činem je jeho výprava do Germánie. Po níž se vypravil k moři, kde moře nechal nasbírat mušle, které považoval za kořist uloupenou bohu moře, Neptunovi, kterého v seriálu považuje za svého nepřítele a následně za tuto výpravu požadoval triumf. Tuto Caligulovu výpravu i následný triumf zmiňuje Suetonius.⁴³⁰ Cassius Dio dodává, že se oslavy Caligulova „vítězství“ původně neměly konat, poněvadž senát neodsouhlasil žádné oslavy, jelikož nechtěl, aby Caligula vypadal směšně. Nekonání oslav Caligulu ovšem rozčílilo, takže se oslavy jeho „vítězství“ nakonec konat musely.⁴³¹ V seriálu a v románu je důvodem neuspořádání oslav to, že se Caligula dokonce výslovně vyjádřil tak, že si oslavy nepřeje, přestože si je přál, což je jeden z dalších okamžiků, kdy je Caligula vylíčen jako někdo, komu nelze vyhovět, protože říká opak toho, co chce.

Během Caligulovy výpravy do Germánie se senát rozhodl poslat blahopřání k odhalení údajného spiknutí a popravě viníků (v seriálu i v románě Claudius pochybuje, že šlo o skutečné zrádce). Caligula se ve stejnou dobu rozhodl rozprodat cennosti z pozůstalosti po Livii, a proto pro ně poslal, zdůraznil však, že musí být poslány po souši, protože se pohádal s Neptunem. Kromě několika bývalých konsulů jel Caligulovi poblahopřát i Claudius (který byl vlastně také bývalým konsulem). Členové delegace se rozhodli zkrátit si cestu po moři (cennosti však dle Caligulova příkazu putovaly po souši), což Caligulu rozčílilo a dospívá k názoru, se členové delegace spikli s Neptunem, protože se jim nic na moři nestalo. Další příčinou jeho hněvu je ta skutečnost, že mu senát poslal blahopřání po Claudiovi, kterého považuje za idiota. Caligula nechá proto Claudia vhodit do řeky. Tuto Claudiovu cestu do Germánie, aby poblahopřál Caligulovi zmiňují Cassius Dio i Suetonius, kteří se ovšem liší v příčině Caligulova hněvu. Podle Suetonia se Caligula rozhněval, „že k němu posílají právě strýce, jakoby k chlapcovi vychovatele“ a Claudiovo vhození do řeky uvádí, ale vyjadřuje o

⁴²⁹ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 355.

⁴³⁰ SÜTONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 193.

⁴³¹ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 339.

něm určitou pochybnost.⁴³² Dle Cassia Diona Caligulu rozhořčilo to, že delegace k němu vyslaná byla malá a chtěl pro sebe větší počtu, dále uvádí, že to možná bylo kvůli tomu, že delegaci považoval za špehy, uvádí také to, že málem dal zabít Claudia, kterého zachránilo to, že budil dojem, že je hlupák.⁴³³ Ani jeden ze starověkých autorů tedy neuvádí, že by je Caligula podezřívával ze spiknutí s Neptunem (za kterého se občas sám považoval, jak bylo řečeno výše). Tato pasáž je opět dalším příkladem toho, jak Graves o jedné události spojil několik zmínek dohromady a vytvořil jednu scénu s prvky obou podání. Ani jeden starověký autor nicméně neuvádí rozprodávání majetku po Livii. Cassius Dio jen uvádí, že Caligula rozprodával majetek zabavený spiklencům, a protože chtěl navýšit jeho hodnotu, tak uváděl, že některé kusy jsou po jeho příbuzných,⁴³⁴ tato příhoda je zmíněna v románu, v seriálu je jen zmíněno, že Caligula v sobě objevil talent pro prodej.

V seriálu i v románu je i zmínka o tom, že Caligula neměl rád, když někdo zmiňoval, že jeho předkem byl Marcus Vipsanius Agrippa, protože byl neurozený. A rozčílil se kvůli tomu, že se slavilo výročí bitvy u Aktia, kde byl poražen další z jeho předků Marcus Antonius, načež sám dodá, že na druhou stranu, kdyby se neslavilo, tak by to urazilo Augusta a z celé scény vlastně opět vyplývá to, že Caligulovi nelze za žádných okolností vyhovět (v seriálu se toto odehraje během stejné scény, kdy se rozčiluje nad nekonáním oslav po návratu z Germánie, v románu je toto zmíněno před Caligulovým odjezdem do Germánie). Tato vychází ze Suetonia, který píše to, že Caligula kvůli tomu, aby nebyl považován za potomka Agrippy, dokonce prohlašoval veřejně, že Augustus se dopustil incestu se svou dcerou Julií a poté dal zakázat oslavy bitvy u Aktia.⁴³⁵ Robert Graves si v tomto případě domyslel souvislosti Caligulova jednání, Suetonius totiž nikterak nezmiňuje v této souvislosti Marka Antonia. V románu (a potažmo v seriálu) je tato příhoda navíc podána tak, že šlo jen o Caligulův exces, při kterém mu šlo jen o to, aby mohl konsuly za oslavení, či neoslavení bitvy potrestat (buď urazí jeho předka Augusta, nebo předka Marka Antonia).

Proti Caligulovi se nakonec vytvoří skupinka spiklenců, které vede jeden z prětoriánů Cassius Chaerea, kterého Caligula dlouhodobě ponižoval. V seriálu je ponižování Cassia Caligulou znázorněno například dáváním nesmyslných hesel jako třeba „*líbej mě*“, „*sáhni si*,

⁴³² SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 207.

⁴³³ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 331-333.

⁴³⁴ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 325-327.

⁴³⁵ SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 178-179.

Tite“ nebo „*nožky nahoru*“. Caligulovo ponižování Cassia je vysvětleno tím, že se Cassius jednou při mučení jakési osoby rozplakal, a proto jej od té doby považuje za změkčilce. Románový Caligula měl dokonce původně v úmyslu Cassiovi svěřit funkci prefekta prětorianů, ale neučinil tak právě kvůli onomu projevu lítosti nad mučenou osobou. O ponižování Cassia Chaerey Caligulou se zmiňují Suetonius i Cassius Dio. Suetonius uvádí, že mu Caligula vyčítal změkčilost a zženštilost,⁴³⁶ přičemž Cassius Dio dokonce píše, že Cassius byl naopak jedním z nejtvrďších mužů, ale i přesto jej Caligula nazýval holkou.⁴³⁷ Oba shodně uvádějí potupná hesla jako „*Venuše*,“ „*láska*“ nebo „*Priapus*.“⁴³⁸

V seriálu je Caligula zabit během her, ze kterých odejde dřív zadním vchodem, protože jeden ze spiklenců mu namluvil, že zrovna přijeli tanečníci z Řecka (což byla lež). Caligula se je vydá pozdravit, jenže při cestě k nim spiklenci zavřou za ním dveře, čímž jej oddělí od gardy a zabijí. Následně se vydají vyvraždit i Caligulovu rodinu, hlavně pak jeho ženu a dceru. Mezitím se část gardy vydává loupit do císařského paláce, přičemž část gardistů najde za závěsem schovávajícího se a vystrašeného Claudia, kterého provolají Claudia císařem i přes jeho nesouhlas. K tomu je vedou obavy ze zrušení gardy a ztráty práce. Podobné vyprávění tohoto příběhu je i v románu, jen je podrobnější a důležitou roli tam hraje i to, že je třeba uklidnit germánskou gardu, která se rozhodla vražděním ve městě pomstít Caligulovu smrt. V románu jsou Germáni Caligulovi velice oddáni, kterým imponují jeho excesy. Hlavní rozdíl oproti seriálu je v tom, že oznámený příjezd tanečníků z Řecka nebyl podle románu jen lstí, nýbrž pravdou. V románu nejde o tanečníky z Řecka, nýbrž o tanečníky z řeckých měst v Malé Asii.⁴³⁹ V seriálu je řečeno, že mezi tanečníky byly i dívky nebo si to Caligula přinejmenším myslel, zatímco podle románu šlo výlučně o chlapce.

Podání Suetonia a Cassia Diona se v určitých detailech liší. Podle Suetonia šlo divadelníky a Caligula se s nimi dokonce sešel. Navíc oni nebyli důvodem jeho odchodu z hlediště, tím pravým měla být naprosto přirozená věc, tedy hlad.⁴⁴⁰ Gravesovo vyprávění je podobnější Cassiu Dionovi, podle kterého se Caligula vydal podívat se na chlapce z Řecka a

⁴³⁶ Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 198.

⁴³⁷ Cassius Dio, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 359.

⁴³⁸ Priápos je maloasijské božstvo, které bylo zobrazované se vztyčeným fallem. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 502.

⁴³⁹ Je ovšem pravdou, že slovo Řecko mělo kromě užšího pojetí i širší pojetí zahrnující mimo jiné řecké kolonie v Malé Asii. SVOBODA, L. a kolektiv, *Encyklopedie antiky*, str. 528.

⁴⁴⁰ Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 200.

Iónie, kteří mu měli na počest zazpívat. Avšak k nim se už nedostal, neboť byl oddělen v úzké chodbě od zbytku doprovodu a zabit. Cassius Dio také zmiňuje i výtržnosti, kterých se germánští vojáci dopouštěli,⁴⁴¹ tyto nepokoje Germánů zmiňuje i Graves. Do románu byla také přejata zmínka Josepha Flavia, že Herodes Agrippa Caligulovo tělo vzal, odnesl na postel a vojáky uklidnil tím, když jim nalhal, že Caligula je sice zraněn, ale žije a potřebuje lékaře.⁴⁴²

Jak Cassius Dio, tak Suetonius se shodují na tom, že Claudius byl provolán císařem vojáky loupícími v paláci. Oba se shodují na tom, že Claudius byl s Caligulou těsně před tím, než byl zabit (tak je to i v seriálu i v románu). Neshodují se jen v tom, kde se Claudius ukrýval. Zatímco podle Cassia Diona se ukryl v nějakém temném zákoutí paláce,⁴⁴³ tak podle Suetonia se Claudius skrýval za závěsem, jak je uvedeno v románu a seriálu,⁴⁴⁴ a podle Josepha Flavia se Claudius ukrýval v nějaké úzké chodbě a voják, který Claudia objevil se jmenoval Gratus,⁴⁴⁵ toto jméno je pak Gravesem použito pro vojáka, který objevil Claudia jak v románu, tak i v seriálu. Tato románová pasáž je opět dalším příkladem Gravesova umění spojovat dohromady různé zmínky.

3.1.2.4 Vláda románového Claudia

Seriálového Claudia poté, co byl prétoriány prohlášen císařem, odvedli do tábora, kde jej střežili. Mezitím se senátoři pokusili znovu vyhlásit republiku, avšak když se dozvěděli o tom, kterého císaře si prétoriáni vybrali, tak jim to připadalo směšné kvůli Claudiově pověsti hlupáka. V táboře se zatím vojáci snažili přesvědčit Claudia, aby se ujmul jemu nabízené vlády, ale ten, komu se jej nakonec podaří přesvědčit, je jeho přítel Herodes Agrippa. Na Claudia nejvíce zapůsobí Herodův argument, že kdyby byla vyhlášena republika, znamenalo by to určitě vyvraždění zbytku císařské rodiny (včetně jeho samého a jeho těhotné ženy Messaliny, o kterou měl románový Claudius přirozeně strach). Navíc poznamenal, že pokud by se neujal vlády, vedlo by to pravděpodobně k nové občanské válce. Claudius se později setká s několika senátory v paláci, kde jim oznámí, že se proti své vůli ujímá vlády, protože je k tomu nucen prétoriány a dodá, že vytvoření prétoriánské gardy schválil kdysi senát. O

⁴⁴¹ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 361.

⁴⁴² JOSEPHUS FLAVIUS, *Jüdische Altertümer. II. Band Buch XI bis XX nebst Namenregister*, str. 611-612.

⁴⁴³ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 367.

⁴⁴⁴ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 208.

⁴⁴⁵ JOSEPHUS FLAVIUS, *Jüdische Altertümer. II. Band Buch XI bis XX nebst Namenregister*, str. 607-608

Claudiově nevoli stát se císařem, informuje Suetonius, který píše, že Claudius prohlásil: „Násilí a nezbytnost mne drží ve svých spárech,“ dále Suetonius dodává, že senát a konsulové se v té době opravdu pokusili znovu nastolit republiku.⁴⁴⁶ Románové zpracování této události je samozřejmě podrobnější oproti tomu seriálovému, při jeho porovnání s vyprávěním o této události z pera Josepha Flavia je zřejmé, že Robert Graves čerpal hlavně z jeho vyprávění, neboť píše stejně jako Josephus Flavius o tom, jak ke Claudiovi přišli tribunové lidu, kteří se jej nejdříve snažili přesvědčit, ať nic nepodniká a slibovali mu odhlasování poct senátem, když se podřídí senátu. Avšak poté, co viděli, že to neučiní, mu navrhli, aby moc alespoň přijal z rukou senátu. Robert Graves z Josepha Flavia použil i to, že mezi oběma nabídkami vojáci obklíčili přítomné tribuny a zjevně se jim jejich nabídka nelíbila. Graves stejně jako Flavius píše, že tribuni před Claudiem chvíli i klečeli. Tím nejpádnějším důkazem o tom, že Graves čerpal hlavně z Josepha Flavia při psaní o událostech kolem Claudiova nástupu k vládě je to, že je to jen Josephus Flavius, kdo zmiňuje, že Herodes Agrippa v těchto okamžicích radil Claudiovi, aby získanou moc nepouštěl z rukou.⁴⁴⁷

Podle seriálu a románu Claudius potrestal Caligulovy vrahy, ne však za vraždu Caliguly, nýbrž kvůli zavraždění Caesonie a její dcery a za to, že měli v úmyslu zabít i jeho i s jeho rodinou. Toto je v souladu s tím, co píše Cassius Dio, který píše, že Claudius neodsoudil Cassia Chaereu jako odplatu za Caligulovu smrt, ale protože plánoval zabít i jeho samotného.⁴⁴⁸ Suetonius také píše, že Claudius dal popravit jen několik mužů jednak pro výstrahu, ale i právě kvůli tomu, že i jemu usilovali o život.⁴⁴⁹ Jeden ze spiklenců Cornelius Sabinus spáchal sebevraždu. V seriálu je jeho sebevražda jinak časově zařazena, neboť Claudiovi je zpráva o jeho sebevraždě oznámena ještě před odsouzením Cassia Chaerea, v románu ji spáchá až po Chaerově popravě, přestože on sám byl i s jinými omilostněn. To odpovídá tomu, co o konci jeho života napsali Cassius Dio⁴⁵⁰ a Josephus Flavius, který navíc dodává mu Claudius dokonce dovolil, aby se vrátil do svého původního úřadu,⁴⁵¹ což Graves zmiňuje v románu. Soudím, že posunutí Sabinovy sebevraždy před odsouzení Cassia v seriálu bylo učiněno kvůli tomu, aby se další osudy Caligulových vrahů v seriálu vyjasnily během

⁴⁴⁶ SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 208.

⁴⁴⁷ JOSEPHUS FLAVIUS, *Jüdische Altertümer. II. Band Buch XI bis XX nebst Namenregister*, str. 609-612.

⁴⁴⁸ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 373.

⁴⁴⁹ SÜETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 209.

⁴⁵⁰ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 373.

⁴⁵¹ JOSEPHUS FLAVIUS, *Jüdische Altertümer. II. Band Buch XI bis XX nebst Namenregister*, str. 617.

jedné scény a děj se mohl posunout dál. Seriálový Sabinus je zajímavý tím, že nese praenomen Gaius, přestože v románové předloze zmíněn není. V obou románech nese přezdívku Tygr, kterou zase nezmiňuje ani Josephus Flavius ani Cassius Dio a jde tedy patrně jen o Gravesovu představu. Gravesovi patrně šlo o to, aby neměl zvířecí přezdívku jen již zmíněný spoluspiklenec Lupus, což latinsky znamená vlk.

Již bylo zmíněno, že podle románu i dle seriálu Claudiovi do vládnutí zasahuje jeho žena Messalina. V seriálu je zachyceno například to, jak dohodla svatbu mezi svou matkou a Appiem Silanem, kterého nechala povolat z Hispánie. Ve skutečnosti jí však šlo jen o to, aby se dostal do její blízkosti a stal se jejím milencem, což odmítl. Messalina mu navíc nalhala, že je to přání Claudia, aby se stal jejím milencem. Proto Silanus považuje Claudia za zkažence o nic lepšího než Caligula a pokusí se jej zabít, což se mu nepovede a je odsouzen k smrti. O této události informuje Cassius Dio, který píše, že se Messalina spolčila proti Appiovi s Narcissem, Claudiovým propuštěncem, a jelikož nemohli proti němu najít nic kompromitujícího, tak si vymysleli to, že Narcissus Claudiovi řekne, že měl sen, ve kterém jej Silanus zabije, a proto jej Claudius dal popravit. Románové líčení vychází z Cassia Diona a bylo doplněno o další Gravesem domyšlené detaily, avšak Graves v románu vypustil to, že by Narcissus byl s Messalinou domluven a sen nebyl v románu smyšlený. Narcisse jako člověka, který zajistil Silanovu popravu, zmiňuje i Tacitus,⁴⁵² jeho líčení tohoto příběhu bohužel chybí, poněvadž knihy pojednávající o Caligulově vládě a počátku Claudiovy vlády nejsou dochovány a ona Tacitova zmínka se týká jiné události.

V románu i v seriálu je Claudius slepý vůči Messalininu skandálnímu chování, o kterém se mu dokonce jeho okolí bojí říci a někteří se dokonce domnívají, že o něm ví. Jedním z jejích milenců byl herec Mnéster, který navázal poměr s Messalinou jen kvůli tomu, že Messalina donutila Claudia mu říci, aby jí ve všem vyhověl. Tacitus píše, že když Claudius odsoudil k smrti Messalininy milence, tak mu Mnéster připomněl jeho příkaz, aby se Messalině podřídil a na rozdíl od jiných s ní měl poměr jen z donucení,⁴⁵³ tak je to i v Gravesově románu. Naopak seriálový Mnéster měl milostný poměr s Messalinou ještě předtím, než mu Claudius nakázal, aby jí ve všem vyhověl. Podle románu i seriálu měla Messalina mnoho milenců, ale pořád jí to bylo málo, proto dokonce jednou uspořádala s prostitutkou Scyllou soutěž o to, která z nich zvládne obšťastnit víc mužů. V této soutěži

⁴⁵² TACITUS, *Letopisy*, str. 283.

⁴⁵³ TACITUS, *Letopisy*, str. 287.

nakonec Messalina vyhrála. Této soutěži je v seriálu věnováno mnohem víc prostoru (více jak 3 minuty ve dvou scénách) než v románu, kde je této události věnován jeden odstavec. To, že se soutěži scenárista Pulman rozhodl věnovat tolik prostoru, si vysvětlují snahou zaujmout diváka skandálním chováním.

V seriálu je zmíněn také jeden z Claudiových největších úspěchů, a tím je dobytí části Británie, za což se mu později dostalo triumfu.⁴⁵⁴ V seriálu je dobytí jen zmíněno, naopak v románu je i popsáno a při porovnání románového vyprávění s Cassiem Dionem je zřejmé, odkud Graves čerpal informace o tažení.⁴⁵⁵ V románu i v seriálu je později zmíněno, že v dobyté Británii se obyvatelé rozhodli zasvětit Claudiovi nově postavený chrám v Camulodunu (dnešní Colchester; díl seriálu, ve kterém se o tom Claudius dozví se dokonce jmenuje *Bůh v Colchesteru*). Podle románu a seriálu se tak mělo stát ještě za Claudiova života. Dnes není známo, kdy přesně byl tento chrám postaven a zasvěcen Claudiovi, dá se pouze říci, že se tak stalo kolem roku 55,⁴⁵⁶ což je pouhý rok po Claudiově smrti. Není tedy doložené, avšak ani vyvrácené, že se tak opravdu stalo za Claudiova života. Teoreticky to možné je a dokonce se tu nabízí paralela s Augustem, jenž už za svého života povolil svůj kult ve spojení s bohyní Romou v provinciích,⁴⁵⁷ jak již bylo řečeno výše.

Později je v seriálu zmíněno i zajetí jednoho z britských králů Caractaca, který je převeden před senát, kde projeví svou hrdost a odvahu. Je zmíněno, že byl ušetřen a zůstal s rodinou v Římě. Do románu Robert Graves zapracoval i Caractakovu řeč, která je postavena na jeho řeči, kterou zaznamenal Tacitus.⁴⁵⁸ Graves ovšem tuto řeč značně rozšířil podle svých představ. Graves do románu zakomponoval i slova, která Caractakovi přisuzuje Cassius Dio: „A můžete vy, kteří máte takový majetek [myšlena velkolepost římských domů] a máte jej tak mnoho, bažít po našich ubohých stanech?“⁴⁵⁹ Tato slova Graves Caractakovi vložil do úst během večere, která se konala po jeho omilostnění. Robert Graves, jak je jeho zvykem, tento Caractakův výrok rozšířil, ale podstatně méně než onu řeč pronesenou v senátě. V seriálu je

⁴⁵⁴ Suetonius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 213-214.

⁴⁵⁵ Cassius Dio, *Roman history. Books LVI-LX*, str. 415-423.

⁴⁵⁶ Cancik, H., Schneider, H., *Der neue Pauly, Enzyklopädie der Antike Band 2 Ark-Ci*, str. 959.

⁴⁵⁷ Grant, M., *Dějiny antického Říma*, str. 228-229.

⁴⁵⁸ Tacitus, *Letopisy*, str. 387.

⁴⁵⁹ „And can you, then, who have got such possessions and so many of them, covet out poor tents?“ Překlad vlastní. Cassius Dio, *Roman history. Books LXI-LXX*, str. 23.

moment Caractakova zajetí považován za ukončení války v Británii a odehraje se až na začátku posledního dílu.

V románu se Claudius obklopil svými propuštěnci, kterým svěřoval různé úkoly při řízení státu. V seriálu jejich role není tolik viditelná, ale někteří v něm přítomni jsou. V románu se hlavně jedná o již výše zmíněné propuštěnce Pallanta a Narcisse a dále pak o Polybia a Callista (poslední dva z nich v seriálu ani nevystupují). Všichni tito propuštěnci skutečně existovali a vyskytují se v antických pramenech. Robert Graves samozřejmě ke zmíncekám o nich přidal i vlastní představivost.

Pallas je otrok, kterého poslala Antonia se zprávou k Tiberiovi, o čemž píše Josephus Flavius,⁴⁶⁰ v románu má Pallas na starosti císařskou pokladnu, o čemž zpravuje Suetonius.⁴⁶¹ Graves dále z Tacita čerpá to, že Pallas doporučoval Claudiovi, aby si vzal Agrippinu, protože by tím přivedl do rodiny Germanikova vnuka.⁴⁶² Graves Tacitovi i odporuje, například uvádí, že Agrippina byla milenkou Pallanta ještě předtím, než si ji Claudius vzal (v seriálu je to dokonce uvedeno i jako důvod toho, proč ji doporučoval), avšak podle Tacita se Pallas stal jejím milencem až později.⁴⁶³

Narcissus je podle románu Claudiovým dvorním tajemníkem, což je funkce, kterou mu přisuzuje Suetonius.⁴⁶⁴ Později se dostane do sporů s Agrippinou, například se s ní pohádá po neštěstí na Fucinském jezeře, o čemž píše Tacitus.⁴⁶⁵ Jejich vzájemná nevraživost byla velká natolik, že jej Agrippina dala po Claudiově smrti zabít.⁴⁶⁶

O třetím z nich tolik informací v pramenech není, Suetonius uvádí, že Polybios byl učený,⁴⁶⁷ což se v románu projevuje tak, že Claudiovi pomáhá v náboženských a uměleckých záležitostech a navíc mu pomáhal při psaní historických děl. Cassius Dio o něm píše, že byl Messalinou falešně obviněn a popraven krátce před její smrtí, a to i přesto, že byl jejím

⁴⁶⁰ JOSEPHUS FLAVIUS, *Jüdische Altertümer. II. Band Buch XI bis XX nebst Namenregister*, str. 584.

⁴⁶¹ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 222.

⁴⁶² TACITUS, *Letopisy*, str. 291.

⁴⁶³ TACITUS, *Letopisy*, str. 303.

⁴⁶⁴ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 222.

⁴⁶⁵ TACITUS, *Letopisy*, str. 321-322.

⁴⁶⁶ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LXI-LXX*, str. 31.

⁴⁶⁷ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 222.

milencem.⁴⁶⁸ V románu Graves uvádí, že Polybios byl obviněn z toho, že za úplatu zařizoval udělení římského občanství, nicméně nešlo o obvinění falešné. Graves zmínil i jeho milostný poměr s Messalinou a podržel se toho, že Polybios a Messalina zemřeli krátce po sobě. Polybios měl bratra, po jehož smrti napsal Seneca *Útěšný list Polybiovi*, který zde byl již zmíněn.

Poslední z propuštěnců, Callistus, měl vliv na chod státu již za Caliguly,⁴⁶⁹ což je zmíněno i v románu. V románu je také zmíněno, že Callistus měl později poznamenat, že dostal od Caliguly příkaz otrávit Claudia, ale neudělal to. Josephus Flavius tuto Callistovu poznámku považuje jen za pokus získat si Claudiovu přízeň,⁴⁷⁰ což je i názor románového Claudia. Callistus zemřel někdy za Claudiova života poté, co Claudius uzavřel svůj poslední sňatek. Podle Cassia Diona byl Callistus před svou smrtí ohromně vlivný muž a vůbec nenaznačuje, že by mělo jít o nepřirozenou smrt.⁴⁷¹ Toho se podržel i Robert Graves a románový Callistus též skonal přirozeně.

V seriálu Claudius zemřel v důsledku otravy z hub, které mu podala Agrippina. Ta to udělala šikovně, otrávila totiž své jídlo, vědouc, že Claudius má rád houby, takže mohla předpokládat, že Claudius od ní smrtelné sousto přijme, což jí opravdu vyšlo. Toto podání vychází z Cassia Diona.⁴⁷² V seriálu je dokonce naznačeno, že Claudius věděl, že to ono sousto je otrávené, ale přijal jej s klidem, poněvadž už chtěl konečně ukončit svůj život. V seriálu o otrávení Claudia vypráví Britannikovi Narcissus, který říká, že byl očitým svědkem, to nicméně odporuje Cassiu Dionovi, podle kterého byl Narcissus v té době v Campanii, což mělo Agrippině usnadnit provedení jejího plánu.⁴⁷³ V románu Claudiova smrt popsána není, je to logické, neb román se tváří, jako kdyby byl Claudiem napsán. Namísto toho jsou připojena podání líčení Claudiovy smrti od Cassia Diona, Tacita a Suetonia, kteří se na otravě

⁴⁶⁸ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LXI-LXX*, str. 11.

⁴⁶⁹ JOSEPHUS FLAVIUS, *Jüdische Altertümer. II. Band Buch XI bis XX nebst Namenregister*, str. 584.

⁴⁷⁰ JOSEPHUS FLAVIUS, *Jüdische Altertümer. II. Band Buch XI bis XX nebst Namenregister*, str. 584-585.

⁴⁷¹ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LXI-LXX*, str. 21.

⁴⁷² CASSIUS DIO, *Roman history. Books LXI-LXX*, str. 29-31.

⁴⁷³ CASSIUS DIO, *Roman history. Books LXI-LXX*, str. 31.

Agrippinou shodují⁴⁷⁴ a liší se jen v některých podrobnostech. Například Tacitus uvádí, že jed byl neúčinný, a proto ho musel dodatečně otrávit ještě jeho lékař Xenofón.⁴⁷⁵

Graves v románu použil a rozšířil Suetoniovi zmínku o tom, že se před Claudiovou smrtí objevila kometa.⁴⁷⁶ Tuto zmínku Graves rozšířil o údajné spatření fénixe a narození kentaura, čemuž románový Claudius věří. Naopak nepoužil Suetoniovu zmínku tom, že náhrobek Claudiova otce Drusa byl zasažen bleskem.

Robert Graves nepochybně z estetických důvodů chybně nepřímou uvedl, kdy se Claudius narodil, neboť píše: “Thrasyllus mi kdysi předpověděl přesné totéž; budu prý žít třiašedesát let, třiašedesát dní, třiašedesát nocí a třiašedesát hodin. To znamená do třináctého příštího měsíce, [...]”⁴⁷⁷ Claudius se ale narodil 1. srpna 10 př. n. l.,⁴⁷⁸ aby uvedená čísla seděla, musel by se narodit o několik dní později nebo zemřít o několik dní dřív. Vedle toho datum Claudiova narození je v románu zmíněno též a je stanoveno právě na 1. srpen roku 10 př. n. l.,⁴⁷⁹ což odpovídá tomu, co napsal Suetonius. Považuji to nicméně za chybu úmyslně učiněnou jen kvůli tomu, aby mohlo být uvedeno takové množství třiašedesátek.

⁴⁷⁴ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 230.

⁴⁷⁵ TACITUS, *Letopisy*, str. 327.

⁴⁷⁶ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 231.

⁴⁷⁷ GRAVES, R., *Claudius bůh a jeho žena Messalina*, str. 572.

⁴⁷⁸ SUETONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 202.

⁴⁷⁹ GRAVES, R., *Já, Claudius*, str. 49.

4 Využití seriálu *Já, Claudius* ve výuce

4.1 Ke smyslu výuky dějepisu obecně

Výuka dějepisu je součástí společenskovedního vzdělávání na školách, které je důležité, jelikož obsahuje mimo jiné i hodnotovou část, jež je velice podstatná pro rozvoj osobnosti žáka. Právě tím je opodstatněna přítomnost dějepisu potažmo společenských věd na školách.⁴⁸⁰ Kromě toho je dějepis propojen s ostatními předměty, a to nejen s těmi společenskovedními, to znamená, že dějepis má společné metodologické, hodnotové nebo obsahové vazby s jinými předměty.⁴⁸¹ Nejvíce je dějepis propojen s českým jazykem a literaturou, cizím jazykem, občanskou naukou a pochopitelně se zeměpisem.⁴⁸²

Cílem výuky dějepisu je seznamování žáků s vývojem dějin úměrně jejich věku, přičemž by měly být zdůrazňovány hlavně kladné a etické momenty (jedna z vybraných scén slouží jako příklad toho, že i lidé s tělesným postižením, zde Claudius, mohou být úspěšní), což přispívá k rozvoji osobnosti žáků. Výuka dějepisu by dále měla vést k osvojování si některých metod historické práce, což vede k poměrně samostatnému osvojování si historických poznatků žáky. Dále by se žák měl během dějepisu naučit pracovat s mapou, textem, obrazem a dalšími symbolickými pomůckami.⁴⁸³ Cíle se dělí na cíle etapové (cíle jedné hodiny, jednoho tématu nebo jednoho roku) a na cíle rámcové. Rámcové cíle odpovídají vzdělávacím, výchovným, schopnostním a dovednostním cílům.⁴⁸⁴

Výuka dějepisu má čtyři hlavní úkoly. Za prvé objasňuje historické jevy a zařazuje je místně i časově. Za druhé je třeba tyto jevy zobecňovat, aby je žáci mohli pochopit. Za třetí má dějepis žáka vést k pochopením vztahů mezi historickými událostmi, což vede k pochopení zákonitostí historického vývoje. A za čtvrté má žáka naučit základům metodologických postupů při získávání znalostí o vývoji lidstva, které posléze mohou žáci sami využít.⁴⁸⁵ Tyto čtyři úkoly výuky dějepisu jsou navzájem spojeny a není možné je oddělit.

⁴⁸⁰ JULÍNEK, S. a kolektiv, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, str. 75

⁴⁸¹ PARKAN, F., *Didaktika dějepisu*, str. 36-38. Zde je možné nalézt i tabulku s konkrétními příklady takových vazeb.

⁴⁸² JULÍNEK, S. a kolektiv, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, str. 78.

⁴⁸³ JULÍNEK, S. a kolektiv, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, str. 88.

⁴⁸⁴ JULÍNEK, S. a kolektiv, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, str. 88.

⁴⁸⁵ JULÍNEK, S. a kolektiv, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, str. 93.

Výuka dějepisu v sobě obsahuje i několik výchovných složek. Tou první je složka rozumová, která žákům pomocí osvětlení vyučovací látky umožňuje pochopit historický vývoj,⁴⁸⁶ což jim zároveň zpřístupňuje metody historické práce.⁴⁸⁷ Druhou je složka mravní, dějepis by měl vést žáka k rozpoznávání kladných a záporných hodnot.⁴⁸⁸ Třetí složkou je složka estetická, která vede žáka k vnímání a hodnocení krásy.⁴⁸⁹ Další složkou je složka právní, která má jedince vést k důslednému zachovávání zákonitostí a dodržování kodexu práv a svobod. Výuka dějepisu dále obsahuje složku polytechnickou, která žákovi ukazuje rozvoj techniky jakožto významnou část rozvoje lidské společnosti. Jazyková složka přispívá ke zvýšení kultivovanosti projevu žáka. A sportovně branná složka vede žáka k tělesnému a mravnímu rozvoji. Úplně poslední je složka ekologická, která vede žáka k ochraně životního prostředí, je ale pravdou, že ta je v dějepisu často zužována jen na ochranu památek.⁴⁹⁰

Výuka dějepisu rozšiřuje historické vzdělání a historické myšlení u žáků. Historické vzdělání je „soubor historických znalostí, dovedností a návyků, z nichž se přímo odvíjí úroveň historického myšlení“.⁴⁹¹ Existují různé modely rozdělení historického myšlení, dnes je považován za prosazený ten model, podle něhož se historické myšlení dělí na historické poznání, historické vědomí a historické povědomí.⁴⁹²

Historické poznání předpokládá vysoké historické vzdělání jedince a schopnost jeho vlastní historické práce, během něhož používá vědecké metody za účelem dosažení co největší objektivity. Dosažení naprosté objektivity je nemožné, poněvadž práce jedince je vždy ovlivňována jeho vlastním přesvědčením, a proto je možné jednu událost interpretovat různými způsoby.⁴⁹³

Historické vědomí má tři části. Za prvé jde o schopnost rozlišit, který jev předcházet jinému, tedy jde o časové vědomí. Dále do něj zahrnuto vědomí identity, tedy identifikace jedince se svým okolím a určitou společenskou skupinou (a to jak dobrovolně, tak vynuceně). A na základě těchto dvou částí se vytváří vědomí historicity, tedy „vědomí

⁴⁸⁶ JANOVSÝ, J. a kolektiv, *Základy didaktiky dějepisu*, str. 63.

⁴⁸⁷ JULÍNEK, S. a kolektiv, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, str. 89.

⁴⁸⁸ JANOVSÝ, J. a kolektiv, *Základy didaktiky dějepisu*, str. 63.

⁴⁸⁹ JULÍNEK, S. a kolektiv, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, str. 89.

⁴⁹⁰ JULÍNEK, S. a kolektiv, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, str. 89-90.

⁴⁹¹ JULÍNEK, S. a kolektiv, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, str. 93-94.

⁴⁹² JULÍNEK, S. a kolektiv, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, str. 94.

⁴⁹³ JULÍNEK, S. a kolektiv, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, str. 94-95.

neustálého prolínání trvání a proměn v dějinném čase.⁴⁹⁴ Historické vědomí konfrontuje současnost s minulostí, k čemuž dochází v hodinách dějepisu, kde dochází k načerpávání vědeckých poznatků ve zjednodušené podobě. Ale nejen tam dochází k vytváření historického vědomí, k tomu dochází i z mimovědeckých zdrojů, například z beletrie nebo právě z filmu.⁴⁹⁵ A dnes je to film, který se dnes značnou měrou podílí na tvorbě historického vědomí a stalo se z něj místo paměti! Film je totiž velmi sugestivní médium, se kterým může škola těžko soupeřit, ale může a měla by jej využít ve výuce, protože tak lze vytvořit kultivované historické vědomí.⁴⁹⁶

Neexistuje přesná a ostrá hranice mezi historickým vědomím a povědomím. Lze pouze říci, že historické povědomí se vyskytuje absencí jakékoliv kritické reflexe. Do historického povědomí patří různé pověsti, které jsou mezi lidmi stále živé, a to i přes skutečnost, že jsou vědou již vyvráceny. Jde o směsici školních znalostí spojených s tím, co se člověk dozví z filmu, beletrie aj. Některé z nich byly přiživovány propagandou, aby se tak lépe manipulovalo lidmi.⁴⁹⁷ Učitel dějepisu by se sám měl historickému povědomí bránit a vytvářet u žáků správné historické vědomí.⁴⁹⁸ Osobně vidím zde největší úskalí filmu, protože tvůrcům jde samozřejmě o to, aby byl film sledován, a to i na úkor fakticity (což je i místy případ seriálu *Já, Claudius*). Jenže běžný divák si většinou neověřuje, jestli to, co se odehrává na obrazovce nebo plátně, je historicky přesné. Přesto film utváří u diváka jeho představu o historii, a proto by měli být žáci upozorněni na tento problém.

4.2 Film ve výuce dějepisu

Obrazové materiály mají důležitou roli ve výuce dějepisu, poněvadž umožňují, aby si žáci utvořili konkrétní představu u o minulosti na základě názorného příkladu. Většinou se

⁴⁹⁴ JULÍNEK, S. a kolektiv, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, str. 95-96.

⁴⁹⁵ JULÍNEK, S. a kolektiv, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, str. 96-97.

⁴⁹⁶ ČINÁTL, K., PINKAS, J. a kolektiv, *Dějiny ve filmu, Film ve výuce dějepisu*, str. 13-14.

⁴⁹⁷ Jako příklad mýtu, který byl zneužit v propagandě, uvedu ten, který vznikl v polském Krakově po II. světové válce. Podle něj měli Němci v úmyslu vyhodit jednu z nejcennějších částí města Vavel do povětří, čemuž měla sovětská armáda chytře zabránit útokem na Krakov ze severozápadu. Ve skutečnosti Němci neměli v plánu město vyhodit do povětří a skutečnost, že sovětská vojska nepřišla z východu, byla dána tím, že hlavním cílem v té době nebyl Krakov, nýbrž průmyslově významné Horní Slezsko. Tento mýtus byl tak silný, že o něm vznikaly i knihy. A v roce 1976 byl natočen dokonce i film pod názvem *Ocalić miasto (Zachránit město)*, na motivy románu *Rozkaz: ocalić miasto* Mýtus byl živý ještě v roce 2005, kdy v Krakově nějaká ruská televize natáčela reportáž o osvobození Krakova a hledala ve městě místa, kam Němci umístili dynamit. GODULA-WĘCŁAWOWICZ, R., *Kształowanie socjalistycznego oblicza Krakowa in Mýtus – „realita” – Identita, Socialistické metropole v zápasech o novou přítomnost a vizi Šťastné budoucnosti*, str. 113-116.

⁴⁹⁸ JULÍNEK, S. a kolektiv, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, str. 97-98.

žáci seznamují pouze s reprodukcemi a ilustracemi děl, poněvadž bezprostředně mohou originály vidět jen v galeriích atd. Mezi obrazové pomůcky jsou řazeny: reprodukce a ilustrace v učebnicích; školní a nástěnné historické obrazy; obrazové soubory a reprodukce tisku; a konečně filmy.⁴⁹⁹

K filmovým materiálům patří mimo jiné dokumenty, které bývají při výuce účinné, protože zpravidla obsahují i autentické materiály, *Já, Claudius* není přirozeně dokumentem, což ale v žádném případě nebrání jeho využití ve výuce! Při výuce je možné využít i hraný film (v tomto případě tedy seriál). Je ovšem nezbytné, aby použitý film splňoval určité požadavky. Musí kupříkladu být v souladu s historickou vědou. Což do značné míry tento seriál splňuje, díky tomu, že románová předloha je postavena na starověkých pramenech. Je logické, že musí souviset s probíraným učivem, doplňovat jej a musí být pochopitelně žákům srozumitelný.⁵⁰⁰ Kromě dokumentu a filmu je ale možné použít soukromé nebo rodinné video.⁵⁰¹ I přes svůj didaktický potenciál byl dříve film využíván spíše jako doplněk k vyučování bez toho, aniž by byl nějak hlouběji didakticky použit. Toto v poslední době přestává platit a film začíná být využíván při výuce promyšleněji.⁵⁰²

Z didaktického hlediska existuje několik způsobů, jak dělit filmy. Jedním z nich je dělení podle Zwölfera, který rozlišuje mezi filmovou fikcí, filmovou rekonstrukcí a archivním a dokumentárním filmem. Filmová fikce je film, který převáří historickou látku s ohledem na dramatickост a scéničnost. Takové filmy bývají působivé a žáci se s nimi snadno ztotožňují, a proto je třeba kritická reflexe. Filmová rekonstrukce se snaží o věrné zachycení historické látky, a proto jsou využívána historicky věrná místa, nástroje, situace nebo oblečení. Filmová rekonstrukce vyžaduje od učitele komentář a zasazení do kontextu. Archivní a dokumentární film je bezprostředně spojen s danou událostí. Umožňují žákům prožít zachycenou dobu a postoje. Nikdy nejsou úplně objektivní, a proto vyžadují kritickou reflexi.⁵⁰³ Podle tohoto dělení je seriál *Já, Claudius* je pochopitelně filmovou fikcí.

⁴⁹⁹ JANOVSÝ, J. a kolektiv, *Základy didaktiky dějepisu*, str. 192-193. Vzhledem k roku vydání publikace 1984 nejsou v ní uvedeny nové možnosti získání obrazového materiálu kupříkladu z internetu. Záměrně jsem pak vynechal v ní uvedené soubory diapositivů, který si já osobně pamatuji jen z mateřské školky, kde nám byly občas promítány při vypravování pohádek.

⁵⁰⁰ JANOVSÝ, J. a kolektiv, *Základy didaktiky dějepisu*, str. 197-198.

⁵⁰¹ STUHLÍKOVÁ, I., JANÍK, T. et al., *Oborové didaktiky: vývoj – stav – perspektivy*, str. 304-305.

⁵⁰² LABISCHOVÁ, D., GRACOVÁ, B., *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, str. 122.

⁵⁰³ ČINÁTL, K., PINKAS, J. a kolektiv, *Dějiny ve filmu, Film ve výuce dějepisu*, str. 25.

Existuje několik obecných důvodů, proč využívat film ve výuce dějepisu. Jedním z nich ta skutečnost, že film je pro žáky atraktivní a žáci při něm nemusí zapojovat tolik představivosti jako u výkladu učitele, film je navíc něco, co žáci znají ze své každodennosti, a proto využití filmu ve výuce spojuje výuku dějepisu s běžným životem žactva.⁵⁰⁴ Dnešní žáci jsou v podstatě i zvyklí na to, že pomocí filmových záběrů jsou informováni o tom, co se děje (reportáže ve zprávách, které mnohdy ukazují i autentické záběry z dané události). V dnešní době navíc existuje spousta historických filmů a seriálů, kterých je možné při výuce využít.⁵⁰⁵ Film jako pomůcka při výuce jsou tak účinný, jelikož celkově zasahuje lidské vědomí, tedy oblast kognitivní, racionální, emocionální i volní. Film je totiž vnímán zraky a sluchem a v samotném filmu na diváka působí několik výrazových prostředků, mezi něž patří gestikulace a mimika, hudba, pohyb, dramaturgie, měnící se scény. Spojení toho všeho je nazýváno kumulativní efekt.⁵⁰⁶

Z pedagogického hlediska existují tři důvody, proč použít film ve výuce. První důvod je didaktický. Film podněcuje představivost a podněcuje k interpretaci viděného, a tedy i k diskusi o viděném. Druhý důvod je motivační, film totiž může v žácích probudit emoce a ti se mohou bez obavy z chybného názoru vyjádřit k viděnému. Třetí důvod je pedagogicko-psychologický, tím, že se film dotýká emocí, posiluje zapamatování si. Je nicméně nezbytné, aby bylo s žáky probráno to, co viděli a žáci nesmí být zahlceni informacemi, proto by ukázky neměly být moc dlouhé.⁵⁰⁷

Účinnost filmu si uvědomovali i nacisti a komunisti, kteří využívali film jako nástroj propagandy a mnoho propagandistických snímků je dodnes zachováno. Z toho důvodu se film využít jako pramen při výuce o propagandě. Žák má tak možnost srovnat fakta s propagandou. Popřípadě srovnat fakta s tím, jak směla být daná událost oficiálně ve filmu interpretována. Tím si žák vybuduje určitou obranu proti ideologické manipulaci a zároveň se tím posiluje schopnost kriticky uvažovat.⁵⁰⁸

⁵⁰⁴ ČINÁTL, K., PINKAS, J. a kolektiv, *Dějiny ve filmu, Film ve výuce dějepisu*, str. 9.

⁵⁰⁵ ČINÁTL, K., PINKAS, J. a kolektiv, *Dějiny ve filmu, Film ve výuce dějepisu*, str. 9-12.

⁵⁰⁶ JÍLEK, T., *Moderní technické prostředky ve výuce dějepisu* in *Vybrané kapitoly z didaktiky dějepisu II*, str. 129.

⁵⁰⁷ ČINÁTL, K., PINKAS, J. a kolektiv, *Dějiny ve filmu, Film ve výuce dějepisu*, str. 12.

⁵⁰⁸ ČINÁTL, K., PINKAS, J. a kolektiv, *Dějiny ve filmu, Film ve výuce dějepisu*, str. 49-52.

Výhodou použití filmu ve výuce je to, že umí žákům ukázat atmosféru doby. Ve filmech jsou vidět detaily jako třeba to, jak se lidé oblékali. Je možné na něm ukázat postavení etnických nebo sociálních skupin.⁵⁰⁹

Nic nemá jen kladné stránky a film může mít svá úskalí. Film totiž může být obtížné dekódovat po stránce symbolické. Ve filmu se mohou objevovat chyby po stránce historické, to se týká například nedobového oblečení atd. Ve filmu jsou jen těžko zachycovány myšlenky nebo pocity postav. Film je s to ukázat jen výřez ze zobrazené skutečnosti, který je navíc podán jen z jedné perspektivy. Filmy se většinou zajímají jen o velké události a osobnosti a nevěnují se příliš každodennosti. A nakonec filmy bývají sugestivní nebo směšné, a to ztěžuje kritický odstup vůči nim.⁵¹⁰ Nekritičnost vůči filmu je silnější, pokud se s ním divák ztotožní, čím silnější je divácký zážitek, tím víc je divákem vnímán jako objektivní, proto je třeba ukázkou rozebrat.⁵¹¹ To, co pomáhá udržovat kritický odstup k filmu, je fragmentace filmu, tedy užívání pouze několikaminutových (nanejvýš 10 minut dlouhých ukázek). Pouštění celých filmů je nevhodné přinejmenším z toho důvodu, že sledování celého snímku zabere celou hodinu (ale spíš hodiny dvě).⁵¹² Ještě větší problém je to samozřejmě u seriálů, například promítání zkoumaného seriálu *Já, Claudius* by zabralo více jak 10 hodin čistého času.

Film nabízí mnoho interpretací a nebývá jednoznačný, a proto je třeba jej se žáky probrat, navzdory tomu je dnes film v praxi brán jen jako ilustrace a vnímán jen jako zvukový a obrazový vjem.⁵¹³ Filmové ukázky jsou spíše „skládačky stavebnice“ a učitel by je měl používat podle potřeb vyučování a možností svých žáků. Při jejich použití by žáci neměli být pasivní, nýbrž by se měli snažit o tvůrčí a kritický dialog o tom, co viděli. Měly by být doplněny výkladem učitele.⁵¹⁴

⁵⁰⁹ LABISCHOVÁ, D., GRACOVÁ, B., *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, str. 122.

⁵¹⁰ LABISCHOVÁ, D., GRACOVÁ, B., *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, str. 123.

⁵¹¹ ČINÁTL, K., PINKAS, J. a kolektiv, *Dějiny ve filmu, Film ve výuce dějepisu*, str. 16-17.

⁵¹² ČINÁTL, K., PINKAS, J. a kolektiv, *Dějiny ve filmu, Film ve výuce dějepisu*, str. 23.

⁵¹³ STUHLÍKOVÁ, I., JANÍK, T. et al., *Oborové didaktiky: vývoj – stav – perspektivy*, str. 305.

⁵¹⁴ ČINÁTL, K., PINKAS, J. a kolektiv, *Dějiny ve filmu, Film ve výuce dějepisu*, str. 43.

Použití filmu při výuce činí žáky aktivnější. Při použití filmu si žák více pamatuje, což je dáno tím, že žák zapojuje i zrak, na zapojení zraku založil například Komenský své *Orbis sensualium pictus* a nejde tedy o nové zjištění.⁵¹⁵

Před samotným nasazením filmu do hodiny musí učitel daný snímek sám posoudit několika aspektech. Musí zvážit již zmiňovanou délku ukázky. Je třeba, aby zvážil vhodnost filmu pro žáky. Vhodný film musí být žáci s to pochopit a neměl by obsahovat drastické scény. Kupříkladu *Já, Claudius* obsahuje drastické scény, například již zmíněné vyříznutí dítěte z lůna Drusillina Caligulou, ale jinak jsou v něm drastické scény výjimečné. Dále by neměl obsahovat ani scény erotické,⁵¹⁶ což může být v případě *Já, Claudius* také problém, neboť obsahuje jednu scénu s nahou Messalinou, ale jedná se o scénu, u které se domnívám, že se ve výuce příliš využít nedá. V seriálu se ještě vyskytují dvě scény zabývající se Messalininou soutěží s prostitutkou Scyllou, nicméně explicitní nahota se v nich nevyskytuje, i přesto však tuto scénu považuji za nevhodnou pro použití ve výuce (a vlastně i za nepoužitelnou ve výuce vůbec). V seriálu jako celku nejsou drastické scény častým jevem a erotické scény jsou velmi ojedinělé a žádnou takovou jsem ani do navrhované hodiny nevybral.

Film jako názorná pomůcka může být během výuce zařazen do kterékoliv části hodiny, jen je třeba při použití zachovat následující strukturu. Před použitím filmu ve výuce by měli být žáci předem seznámeni s tím, o jaký film se jedná, učitel by jim měl podat stručnou charakteristiku filmu, z něhož kousek uvidí. Měl by je seznámit s tím, čeho si mají všimnout a měly by jim být zadány otázky. Až poté dochází promítnutí vybrané filmové ukázky. Po promítnutí by měl následovat rozhovor s žáky o tom, co viděli (v tuto chvíli tedy probíhá vlastní myšlenková činnost žáků), a po rozhovoru by mělo proběhnout shrnutí, při kterém by mělo dojít ke kontrole odpovědí na předem učitelem zadané otázky a zahrnutí nové získaných poznatků do znalostí žactva. To celé by nakonec mělo být zakončeno shrnujícím zápisem.⁵¹⁷

⁵¹⁵ ČINÁTL, K., PINKAS, J. a kolektiv, *Dějiny ve filmu, Film ve výuce dějepisu*, str. 47-48.

⁵¹⁶ LABISCHOVÁ, D., GRACOVÁ, B., *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, str. 123.

⁵¹⁷ JÍLEK, T., *Moderní technické prostředky ve výuce dějepisu* in *Vybrané kapitoly z didaktiky dějepisu II*, str. 132.

4.3 Návrh hodiny

Hodina je připravena pro studenty gymnázia, použitou učebnicí je *Dějepis I pro gymnázia a střední školy* od Miroslava Popelky a Veroniky Válkové. K výuce budou použity ukázky ze seriálu *Já, Claudius*. Předpokládám, že tématem minulé hodiny byly občanské války v Římě. Při výuce krom mapy a seriálu využiji i níže připojený pracovní list. Během hodiny bych postupoval následovně.

Nejdříve bych podal výklad o tom, že Octavianus se poučil z chyby Caesara (diktatura) a snažil se vypadat jako obnovitel republiky a mírotvůrce. Snažil se proto, aby republika byla alespoň zdánlivě zachována, ale ve skutečnosti rozhodoval on. Nevládl tedy díky tomu, že by on byl oficiálně vládcem, nýbrž díky pravomocem, které mu senát poskytl, díky některým úřadům, které zastával, a hlavně díky vlivu, který na senát měl. Tak činil, protože si nechtěl poštvat proti sobě senát, aby nedopadl jako jeho prastrýc Gaius Julius Caesar, který byl senátory zabit. Tento systém se nazývá principát, protože on byl principem, tedy prvním mezi rovnými. Roku 27 př. n. l. dostal Octavianus od senátu jméno Augustus - vznešený, což jen zdůraznilo jeho postavení ve státě.

Dále bych žákům podal výklad o tom, že zahraniční politice byl Augustus úspěšný, dobyl již zmíněný Egypt. A mimo jiné podnikal výboje do Germánie, rozšiřování říše do Germánie se zastavilo v roce 9 n. l. po bitvě v Teutoburském lese. K čemuž se vztahuje první ukázka.

Nejprve bude žákům sděleno, že uvidí ukázku z britského seriálu *Já, Claudius* ze 70. let. Dále jim bude sděleno, že je to na motivy románů od Roberta Gravesa, který je vyprávěn z pohledu císaře Claudia. Bude jim sděleno, že Robert Graves pracoval s antickými prameny, avšak jejich vyznění různě upravoval. Zeptám se nich, zda vlastně takové dílo může být objektivní a zda mohli být starověcí autoři objektivní.

Žáci obdrží pracovní list a následně jim bude puštěna ukázka č. 1 ze seriálu *Já, Claudius* ze 3. dílu *Jak naložit s Claudiem (6:25-10:10)*, ve které za Augustem přijde posel z Germánie, který mu oznámí zničení vojsk při bitvě. Následně se žáků zeptám, jaký se jim Augustus zdál, poté co se zprávu dozvěděl a kontrole. Následně se jich zeptám, které kroky proti Germánům mohl poté učinit. (Vyslal trestnou výpravu? Snažil se s větší vehemencí o jejich podřízení? Přestal s rozšiřováním území? Přestal-li, tak jakou stanovil hranici, jak se nejlépe tvoří hranice?) Následně by jim bylo řečeno, že po této bitvě říše nepokračovala ve

snahách o rozšíření a hranice se ustálily na třech řekách – Rýn, Dunaj a Eufkrat. Zeptám se, jestli by někdo z nich byl schopen tyto řeky ukázat na mapě.

Následně by žákům byla puštěna ukázka č. 2 ze seriálu, konkrétně z 2. dílu *Vyčkávat v závětrí* (18:25-20:15), na které Augustus vyčítá zástupcům jezdeckého stavu, že zůstávají svobodní, kvůli čemuž se nerodí tolik dětí a vyhrožuje jim, že jestli se situace nezlepší, tak vyhlásí tvrdší zákony proti tomu. (V této ukázce má Augustus vedle sebe malého Claudia jako vzor římského dítěte, Augustus netušil, že jde o Claudia a nejdříve si nevšiml, že chlapec sebou trhá a kulhá. Je nebytné žákům říci, že tento chlapec se později stane úspěšným císařem. To má v sobě i výchovný prvek říkající, že tělesně postižení lidé mohou být úspěšní). Poté se jich zeptám, co Augusta štvalo na jejich chování a tím i ke kontrole, poté bude žákům řečeno, že Augustus se snažil bojovat proti nemravnosti a rozpadu římských rodin.

Dále žákům bude sděleno, že Augustus se zasloužil i o kulturu, dal postavit mnoho budov a podporoval literáty (je možné, že některá jména budou znát z hodin literatury, takže se jich mohu zeptat, jestli některé neznají, aniž bych je předem jmenoval) své doby přímo nebo nepřímo přes přátele a konkrétně uvedu Gaia Cilnia Maecenata a zeptám se jich (zdůrazním jeho cognomen), jestli v jeho jménu neslyší základ pro jedno slovo, popřípadě je zkusím navést tím, že se jich zeptám, jak se říká podporovateli umění.

Poté bude následovat výklad o Tiberiově vládě, ke které nebudou použity záběry ze seriálu. Budou zmíněny jeho neshody se senátem a množící se procesy za velezradu.

Poté bude zmíněna Caligulova vláda, z té bude zmíněno to, že žil velice nákladně, takže začalo docházet k procesům se zrádci, aby získal peníze, dále to, že byl pravděpodobně šílený a považoval se za boha. Kvůli tomu si vysloužil mezi aristokracií nepopularitu, a nakonec byl zabit při spiknutí příslušníky pretoriánské gardy, která je vlastně měla chránit.

Žákům bude puštěna ukázka č. 3 z 9. dílu *Sláva komu* (49:53-53:00), kde se Claudius nejdříve schovává před vojáky, ale je jimi nalezen a namísto smrti jej čeká provolání císařem. Dojde k diskusi o tom, jak se Claudius stavěl ke svému provolání (pro porovnání jsou připraveny i dvě pozdější malířská zpracování, kterými se je budu snažit dovést k tomu, že antika se později stala námětem pro umění, čehož je vlastně i seriál důkazem). Následuje výklad o Claudiově vládě a budou zmíněny jeho zásluhy při budování města, jeho největší úspěch, kterým je dobytí jihu Británie a snaha o vybudování fungující státní správy.

Následuje výklad o vládě Nerona. Zmíněn bude požár v Římě a pronásledování křesťanů, budou zmíněny jeho umělecké sklony a jeho pád.

Na závěr hodiny dojde k vyplnění zbytku pracovního listu, který poslouží i jako zápis a kontrole doplněných slov.

Římský principát za vlády juliovsko-claudiovské dynastie

1a Jaký byl osud vojáků tří legií pod velením Quinctilia Vara?

1b Jaké byly příčiny porážky?

1c Jaké měla tato porážka dopady na Augusta?

2a Co Augustovi vadilo na chování římské aristokracie a proč mu to vadilo?

2b Co proti tomu předtím podnikl?

3a Kdo povolal Claudia císařem a proč vlastně? Mohlo to mít vliv na to, o koho opíral svou moc?

3b Jaký je rozdíl mezi způsobem nástupu na trůn Claudia a jeho předchůdců?

3c Jaký je rozdíl mezi skupinami vojáků? Šlo o obyčejné vojáky, nebo byli něčím zvláštní?

3d Která událost je zachyceno na obrazech? Vznikly v období, které je na nic zachyceno? Proč to tedy autor maloval?

Augustus se chtěl vyhnout osudu svého prastrýce Gaia Julia C....., a proto začal budovat takový systém, který se tvářil být republikou, ve skutečnosti měl ale hlavní slovo on. Formálně nestál nad ostatními občany, byl pouze první mezi r..... a byl osloven princeps, od čehož je odvozen název tohoto zřízení p..... Augustus měl od s..... schválené různé pravomoce a zastával i některé úřady, ale stát řídil hlavně pomocí svého v..... na své okolí.

Augustus Římskou říši rozšířil o mnohá území například o E..... a pronikal do G....., tam přestal pronikat po roce 9 n. l., kdy byla římská vojska poražena v bitvě v Teutoburském lese. Na konci jeho panování měla říše přírodní hranice na třech velkých tocích, konkrétně na Dunaji, R..... a v Asii na E..... Jinak byly hranice tvořeny moři a pouštěmi.

Augustus se snažil o m....., znovu povznesení římské společnosti, neboť jej trápily četná rozpadající se manželství a sám se snažil jít příkladem. Také zvýhodňoval manželství s vícero d..... a znevýhodňoval muže, který zůstávali s.....

Augustus nechal ve městě Římě postavit četné stavby. Například dal vybudovat po dlouhé době nové akvadukty, čímž zlepšil zásobování města v..... Dal postavit četné chrámy a celkově se snažil o povznesení římského n..... a kultury, proto přímo či nepřímo podporoval četné spisovatele, kteří Augusta oslavovali jako člověka, který člověku dal římskému lidu m.....

Po Augustově smrti se jeho roku 14 n. l. nástupcem stal jeho nevlastní syn T..... Bylo mu již přes 50 let a měl za sebou úspěšnou v..... kariéru. Tušil, že kdyby pokračoval v Augustově stavební politice, tak by přivedl pokladnu na m....., a proto spíše šetřil penězi. Za jeho vlády se množily procesy pro v....., které způsobili, že byl T..... spíše neoblíbený.

Po Tiberiově smrti roku 37 nastoupil jeho synovec Gaius přezdívaný C..... Ten během své čtyřleté vlády trpěl představou, že je bohem, marnivě utrácel peníze, a proto dával popravovat bohaté lidi, aby získal jejich m..... Posléze byl zabit spiklenci z pretoriánské gardy, což bylo vojsko mající za úkol ch..... císaře.

Prétoriánská garda dosadila Caligulova strýce Claudia roku 41. Senát se sice pokusil znovu vyhlásit r....., ale došlo mu, že prétoriáni mají větší moc. Claudius začal budovat fungující státní s....., nezávislou na senátu, kam dosazoval své p....., což jsou bývalí otroci. Jeho největším úspěchem je dobytí jihu ostrova B.....

Po Claudiově smrti roku 54 nastoupil jeho adoptivní syn N..... (ten byl i potomek Augusta). Měl umělecké sklony. Za jeho vlády vypukl roku 63 v Římě požár, za jehož viníky označil k....., a proto byli jím pronásledováni. Nero spáchal roku 68 sebevraždu, protože proti němu vypukla vzpoura a octl se v bezvýchodné situaci.

4.4 Obsah použitých ukázek

4.4.1 Ukázka č. 1⁵¹⁸

V první ukázce přijde za Augustem v noci posel z Germánie a zpraví jej o porážce v Teutoburském lese.

Je noc. Augustus dává dobrou noc Livii poté, co s ní mluvil o Claudiovi. A pravděpodobně se chystá jít spát, najednou ale za ním přiběhne Praxis.

Praxis: „*Caesare, Caesare, odpusť mi, právě dorazil posel z Germánie.*“

Augustus: (Rozčileně) „*Zbláznil ses. Myslíš, že tak pozdě v noci budu číst depeše?*“

Praxis: „*Je to naléhavé, Caesare. Došlo k hroznému katastrofě.*“

Augustus: „*Ať jde dál.*“

Praxis: (Mává rukou na vojáka, který celou dobu stál ve dveřích) „*Pojď dál, pojď.*“

Voják předstoupí před Augusta, je špinavý.

Augustus: (Rozčileně) „*Takhle předstupuješ přede mě? Nechtěl by ses dřív vykoupat?*“

Voják: „*Odpusť, Caesare. Jsem čtyři dny v sedle, jindy bych si nedovolil, abych...*“

Augustus: „*Z které jsi legie?*“

Voják: „*Byl jsem u devatenácté.*“

Augustus: (Překvapeně) „*Byl? Odveleli tě?*“

Voják: „*Ne, Caesare. Devatenáctá legie přestala existovat. Sedmnáctá taky. I osmnáctá. Celá armáda Quinctilia Vara byla rozdracena v Teutoburském lese. Už nic nestojí mezi Germány a provinciemi v Galii.*“

Tiberius: (Celou dobu seděl v místnosti. Vstane. Překvapeně) „*Rozdracena?*“

Augustus: (Tiše a zoufale) „*Co to vykládáš?*“

Voják: „*Už nemáme vojsko na druhém břehu Rýna. Jízda, všechny zálohy, velitelé, hlavní stan, pobiti do jednoho. Ty, co přežili, povraždili dodatečně.*“

Tiberius: „*Kde je Varus?*“

⁵¹⁸ Já, Claudius (Seriál). Režie: Herbert WISE. Velká Británie, 1976 (3. díl, Jak naložiti s Claudiem 6:25-10:10).

Voják: „*Je mrtev. Když viděl tu zkázu, zabil se.*“

Augustus: (Stále nemůže uvěřit) „*Tři legie?*“

Voják: „*Tři legie, Caesare, nezbyl nikdo.*“

Augustus: (Chvíli přechází z místa na místo) „*Zavolejte Germanika a Postuma, rychle!*“

Praxis: „*Ano, Caesare.*“ (Odejde)

Augustus: (K Tiberiovi) „*Pojď se mnou do pracovny.*“ (Zakřičí na vojáka) „*A ty také!*“

Změna scény. Augustova pracovna. Augustus sedí za stolem, na kterém je nějaký list (pravděpodobně mapa nebo nákres). U stolu stojí voják s Tiberiem.

Voják: (Ukazuje na list) „*Napadli nás odtud a odtud. Podnikli jsme trestnou výpravu, protože Germáni pobili naše výběrčí dani.*“

Augustus: „*To vyslal na trestnou výpravu celé tři legie?*“

Voják: „*Ne, nejdřív jednu, ale byla poražena, tak přivolal na pomoc zbytek armády.*“

Tiberius: „*A co naši loajální Germáni?*“

Voják: „*Zradili nás. Připravili pro nás léčku.*“

Augustus: „*Nic vás nevarovalo?*“

Voják: „*Myslím, že ano.*“

Augustus: (Po chvíli ticha) „*Tak mluv.*“

Voják: „*Totíž. Zvědové informovali o řadě nepokojů na venkově.*“

Augustus: „*No a?*“

Voják: „*Velitel to ignoroval.*“

Augustus: (Rozzuřeně) „*Ten zatracený blázen. Jakživ jsem ho neměl jmenovat.*“ (Klidným hlasem) „*Pokračuj.*“

Voják: „*Postupovali jsme lesem, neměli jsme ani boční záštitu ani předvoj, šlo to pomalu museli jsme porážet stromy, Germáni se zatím zformovali. Pak začalo pršet. Lučištníkům namokly tětivy, štíty nasákly vodou a hrozně ztěžkly. Vozba uvázla v bahně. Když zaútočili, neměli jsme naději.*“

Germanicus: (Vejde do místnosti) „*Co se stalo?*“

Tiberius: „*Armáda na Rýně byla zničena. Úplně. Germáni mají volnou cestu k provinciím v Galii.*“

4.4.2 Ukázka č. 2⁵¹⁹

Augustus je s Praxem v místnosti. Za nimi je několik dobře oblečených mužů.

Praxis: „*Caesare, jsou tady zástupci vznešeného jezdeckého stavu.*“

Augustus: (Nechápavě) „*Hmmm?*“

Praxis: „*Žádal jsi mě, abych je pozval. Chceš je seznámit se zákonem o manželství.*“

Augustus: (Vzpomene si. Nadšeně) „*Ó, ano. Ano. Ano, prosím, pojďte za mnou.*“

Změna scény. Augustus vychází ven na zahradu následován oněmi muži, kteří se seřadí do řady. V zahradě si hraje jeden chlapec (Claudius).

Augustus: (Spatří Claudia) „*Hej chlapče, ano ty, pojd' sem, jen pojd', pojd' ke mne.*“ (Claudius v rychlosti dokulhá k Augustovi) „*Tak.*“ (Chytne Claudia za ruku a otočí se k mužům, kteří přišli s ním). „*Zavolal jsem vás, protože*“ (rozčilí se) „*mám už po krk toho...*“ (Přeruší řeč a vystoupí s Claudiem na vyvýšené místo. Claudius sebou po celou dubu škube) „*Pojd', pojd' sem nahoru.*“ (Opět rozčileným hlasem, ale méně) „*Po krk těch věčných stížností,*“ (opět klidným hlasem) „*že na vás neberu žádné ohledy a vydávám zákony proti vám starým mládencům.*“ (Důrazněji) „*Tady je má odpověď. Zanechte zbytečných nářků a ožeňte se.*“ (Opět klidně) „*Protože ty nářky*“ (zasměje se) „*na mne v nejmenším nepůsobí.*“ „*Kdo si myslíte, že jste? Vestálky snad? Mám vás všech po krk, slyšíte?*“ (ukáže rukou na Claudia) „*Podívejte! Víte, co to je? Tohle je dítě!*“ (Důrazně) „*Římské dítě! Jak si myslíte, že přišlo na svět? Tak že římský muž a římská žena spojili své síly v manželském svazku.*“ (Důrazněji) „*Tohle nejkrásnější výsledek spořádaného občanství.*“ (Ke Claudiovi klidně) „*Přestaň už sebou škubat.*“

Claudius: (Koktavě) „*Já ne, ne*“ (asi se snaží říci: „*nemůžu.*“)

Muži se zasmějí.

Augustus: „*Copak? Je vám tu něco k smíchu? Snažte se alespoň trochu, vy vrahové vlastních potomků. Zachraňte ještě, co můžete.*“ (Důrazně) „*Hned! Běžte a pusťte se do toho a rychle. Nebo vyhlásím ještě daleko horší zákony a tím jsem s vámi skončil.*“

⁵¹⁹ *Já, Claudius (Seriál)*. Režie: Herbert WISE. Velká Británie, 1976 (2. díl, Vyčkávat v závětrí (18:25-20:15).

4.4.3 Ukázka č. 3⁵²⁰

Vystrašený Claudius vstoupí do opuštěné místnosti. Jsou za ním slyšet vojáci, chtějící loupit v nastalém zmatku. Claudius kamsi mimo scénu odběhne. Vchází vojáci.

Velitel: „*Tady to taky všechno prohledejte. Vemte všechno, co se dá, ať zmizíme, než přijdou Germáni. Všechno dobře prohledat, každé věci je škoda.*“

Různí vojáci: (V ruchu) „*Tohle je dobrý.*“ „*Ber!*“ „*Jo, dobrý*“ „*Mám.*“ „*Ano, důkladně.*“ A jiné výroky.

Gratus: (Všimne si, že za závěsem něco nebo někdo je a zkoumá to mečem přes závěs) „*Hej, veliteli.*“

Velitel: „*Co je?*“

Gratus: „*Někdo se tu skrývá.*“ (Odhrne závěs, objeví Claudia a popadne jej) „*Je to jeden z těch vrahů!*“

Claudius: (Vystrašený) Ne, ne, ne. Nezapíjejte mě. Ne, ne, ne. Ne mě. Nemám s tím nic společného.

Gratus: „*Ty mizero, zabil jsi nám milovaného císaře.*“ (Zvedá meč nad hlavu, chtěje Claudia zasáhnout) „*Zradili jste ho.*“

Velitel: „*Nedělej hlouposti, Grate, tohle není vrah. To je císařův strýc, Germanikův kulhavý bratr. Je neškodný. Nevidíš, že je mrzák?* (Společně s Gratem zvedá Claudia) „*Pojď pane, vstávej, neublížím ti.*“

Claudius: „*Děkuju.*“

Velitel: „*Nediv se. Chlapci jsou dost rozčilení, po smrti císaře bude prétoriánská garda zrušena. Budou se muset vrátit k vojsku.*“

Claudius: (Pomalou odchází. Kocká) „*Ale já musím najít svou ženu.*“

Velitel: „*Jistě pane. Grate, doprovodte pána domů.*“

Gratus: (Vstane z židle a ukazuje na Claudia) „*A proč by nemohl být císařem on?*“

Velitel: (Udiveně) „*Cože? Starý Claudius? Neblázni, chlape, má to v hlavě pomotaný?*“

Claudius se zalekne a snaží se odejít. Velitel mu zabrání. Vojáci se začnou usmívat.

⁵²⁰ *Já, Claudius (Seriál)*. Režie: Herbert WISE. Velká Británie, 1976 (9. díl, Sláva komu (49:53-53:00).

Velitel: „*To je nápad!*“

Gratus: „*Lepší něco než nic!*“

Vojáci strkají do Claudia, až je dostrkán do jejich středu. Je jimi obklopen.

Claudius: „*Ne to ne. Já nechci být císařem.* (Na něco si stoupne a má tak hlavu výš než vojáci) *Já jsem republikán!*“

Velitel: (Pobaveně) „*Ty? Syn císařské rodiny? Já prasknu smíchy. Poslyšte hoši, našli jsme si císaře.*“

Vojáci: „*Sláva!*“

Do místnosti vstupuje germánská garda. Přijdou k hloučku vojáků, uprostřed něhož je Claudius, který stále stojí nějakém vyvýšeném místě.

Germán: (Ukazuje na Claudia. Rozčileně) „*To je jeden z nich! Zabte ho!*“ (Vytasí meč a snaží se dostat ke Claudiovi)

Gratus: (Brání Germánovi a snaží se jej uklidnit) „*Počkat! Stůj!*“

Germán: „*Co je?*“

Gratus: „*Okamžik, Germáne.*“ (Ukazuje dozadu na Claudia) „*To je náš nový císař.*“ (Germán mu patrně nerozumí, a proto německy slabikuje) „*Kai-ser.* (Česky a plynule) *Náš nový panovník!*“

Germán: (Německy překvapeně) „*Ja?*“

Gratus: (Německy s úsměvem) „*Ja!*“ (Otočí se ke Claudiovi) „*Zvedněte ho, chlapci. Ať žije císař Claudius.*“

Claudius: (Je zvedán vojáky, snaží se tomu bránit). „*Ne. Ne. Sundejte mě! Pustě mě.*“

Velitel: „*To nic pane. Však si zvykneš, rozhodně se nebudeš mít zle.*“

Gratus: „*Nandejte mu věnec.*“ (Jeden z vojáků za Claudioem mu dá na hlavu zlatý věnec)

Claudius: „*Sundejte mě, já nechci být císařem. Byl jsem odjakživa republik...*“

Velitel: (Přerušuje Claudia) „*Tohle pane raději neříkej. Hlavně ne před Germány nebo tě podřežou. Směle do toho a usmívej se. Tak je to správně. Ty to dokážeš.*“ (Zvedne hlas) „*Usmívej se!*“ (Směje se nahlas) „*Ať žije císař!*“

Vojáci: (Odnáší Claudia) „*Ať žije císař, ať žije císař. Sláva císaři, sláva císaři, sláva císaři, sláva císaři, sláva císaři...*“

Závěr

Cílem práce bylo na základě prostudování antických pramenů provést rozbor romány Roberta Gravesa *Já, Claudius* a *Claudius bůh* a jejich seriálovou adaptaci. Důraz byl kladen především na to, shoduje-li se Gravesem podávaný popis událostí se starověkými prameny.

Bylo zjištěno, že Robert Graves během psaní čerpal z děl Suetonia, Cassia Diona, Tacita a Josepha Flavia. Tito čtyři autoři mu byli hlavním zdrojem informací. Kromě těchto čtyř hlavních zdrojů informací je možné nalézt i informace od jiných autorů, ze kterých Robert Graves převzal jen několik dílčích informací. Mezi ty patří Seneca, Strabón a Julius Caesar. Zcela zjevné je i využití *Bible*. Naopak se nepodařilo prokázat přebírání informací od Velleia Patercula, což nejspíš souvisí s jeho kladným pohledem na císaře Tiberia, kterým se od ostatních liší.

Při samotném rozboru jsem začal osobností románového Claudia, neboť ten je vypravěčem celého díla, avšak jeho vládě jsem se věnoval až po rozboru vlád jeho románových předchůdců Augusta, Tiberia a Caliguly. Postupoval jsem tedy víceméně chronologicky. V kapitolách jim věnovaných jsem se nevěnoval pouze jim, nýbrž i osobám a událostem s jejich vládou spjatým. U Augusta jde například o jeho ženu Livii a u Tiberia o Seiana. Opření se o starověké prameny přineslo i převzetí celkového obrazu jednotlivých osob od starověkých autorů. Proto je kupříkladu románová a potažmo seriálová Livia vyličena jako mocichtivá intrikánka a vražedkyně, přestože dnešní historikové o ní tak nesoudí. Je třeba si stále uvědomovat, že *Já, Claudius* patří mezi díla beletristická a v žádném případě nebylo záměrem autora napsat odbornou knihu, o čemž svědčí to, že v díle je možné nalézt i převzetí informací, které sami starověcí autoři pokládali za klevety, ale i to, že v díle je dokonce možné nalézt informace, které jsou dokonce v rozporu se starověkými autory.

Robert Graves velice umně propojoval jednotlivé zmínky, které dával dohromady a domýšlel si další okolnosti a motivaci postav. Tam, kde prameny mlčely, zapojil svou představivost. Díky jeho skvělé znalosti reálií starověkého Říma je bez znalostí starověkých pramenů dokonce nemožné rozeznat, co převzal z antických pramenů a co je jeho fikcí.

Porovnáním seriálové adaptace s románovými předlohami vyšlo najevo, že seriál neobsahuje tolik podrobností jako román, což jsem i očekával. Kromě toho vyšlo najevo, že scenárista na mnoha místech upravil průběh děje tak, že neodpovídá předloze. Velmi častý je i výskyt scén, které by časově měly být zařazeny jinde. Což je zcela pochopitelné, protože

autoři se snaží diváka zaujmout. Většina scén v seriálu je převzata z knižní předlohy, ale najdou se i výjimky. Nejlepším příkladem je scéna, ve které Caligula velmi brutálně zabije svou sestru Drusillu. Na této scéně je vidět, že scenárista Pullman měl i znalosti řecké mytologie, protože inspirace v příběhu o Diově a Métidě je zjevná.

Poslední část je věnována filmu ve výuce, přičemž jsem se snažil objasnit, proč využívat film ve výuce a jak by měl být využívám. Na základě teoretických znalostí jsem navrhl hodinu, ve které bych seriál využil.

Seznam použitých informačních zdrojů

Zkoumané filmové zpracování

Já, Claudius [I, Claudius] [seriál]. Režie Herbert WISE. Velká Británie, BBC, 1976. Adaptace románů Roberta GRAVESE *Já, Claudius* a *Claudius bůh*, 12 dílů.

Zkoumané literární zpracování

GRAVES, Robert. *Claudius bůh a jeho žena Messalina*. O strastiplném panování TIBERIA CLAUDIA CAESARA, římského císaře narozeného r. 10 př. n. l., zesnulého r. 54. n. l., jak je vylíčil sám, jakož i o jeho zavraždění, zosnovaném neblaze proslulou AGRIPPINOU (matkou císaře Nerona), a jeho posmrtné deifikaci, jak je vylíčili jiní. Přeložila A. Jindrová-Špilarová. Vydání 5., v Argu 1. Praha: Argo, 2016. ISBN 978-80-257-1756-1

GRAVES, Robert. *Claudius the God*. Bez pořadí vydání. Leipzig, Paris, Bologna: The Albatross, 1936.

GRAVES, Robert. *Já, Claudius*. Přeložila A. Jindrová-Špilarová. 2. vydání. Praha: Odeon, 1984.

Elektronické zdroje

BURTON, Philip., *Satirical Elements in Robert Graves's Claudius Novels* in *The Review of English Studies*. Vol. 46, No. 182 (May, 1995). Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/518554>.

INTERNET MOVIE DATABASE. *Jack Pulman* [online]. Dostupné z: <https://www.imdb.com/name/nm0700474/>.

LEON, Ernestine F. *The Imbecillitas of the Emperor Claudius* in *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*. Vol. 79 (1948). Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/283354>.

PARKAN, František. *Didaktika dějepisu*. Bez pořadí vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2014. ISBN 978-80-7290-644-4. Dostupné online z: https://uprps.pedf.cuni.cz/UPRPS-353-version1-didaktika_dejepisu.pdf.

PRESLEY, John Woodrow, *Claudius, The Script*, in *Literature Film Quarterly*. 1999, Vol. 27 Issue 3 [online]. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=2405714&site=ehost-live>.

Starověké prameny

Bible. Český studijní překlad. 1. souborné vydání. Praha: Nakladatelství KMS, 2009. ISBN 978-80-86449-61-6

CAESAR, Gaius Iulius, *Válečné paměti*. O válce galské, o válce občanské, alexandrijské, africké a hispánské. Přeložili I. Bureš, V. Dědina, M. Husáková a V. Marek. 1. vydání. Praha: Svoboda, 1972. Antická knihovna, svazek 16.

CASSIUS DIO, Lucius. *Roman history*. Books I-X. Přeložil E. Cary. Bez pořadí vydání, dotisk. Cambridge: Harvard university press, bez roku vydání. The Loeb classical library. ISBN 0-674-99036-6

CASSIUS DIO, Lucius. *Roman history*. Books LI-LV. Přeložil E. Cary. Bez pořadí vydání, dotisk. Cambridge: Harvard university press, bez roku vydání. The Loeb classical library. ISBN 978-0-674-99092-0.

CASSIUS DIO, Lucius. *Roman history*. Books LXI-LXX. Přeložil E. Cary. Bez pořadí vydání, dotisk. Cambridge: Harvard university press, bez roku vydání. The Loeb classical library. ISBN 0-674-99195-8

CASSIUS DIO, Lucius. *Roman history*. Books LVI-LX. Přeložil E. Cary. Bez pořadí vydání, dotisk. Cambridge: Harvard university press, bez roku vydání. The Loeb classical library. ISBN 0-674-99193-1

FLAVIUS, Josephus. *Jüdische Altertümer*. I. Band Buch I bis X. Přeložil H. Clementz. Bez pořadí vydání. Berlin a Wien: Benjamin Harz, 1923.

FLAVIUS, Josephus. *Jüdische Altertümer*. II. Band Buch XI bis XX nebst Namenregister. Přeložil H. Clementz. Bez pořadí vydání. Berlin a Wien: Benjamin Harz, 1923.

FLAVIUS, Josephus. *Válka židovská I*. Přeložili J. Havelka a J. Šonka. 3. vydání, v Akademii 1. Praha: Akademia, 2004. ISBN 80-200-1172-2.

SENECA, Lucius Annaeus. *Jak byl božský Claudius proměněn v tykev* in *Dialog a satira*. Přeložil F. Stiebitz. 1. vydání. Praha: Odeon, 1977. Antická próza, svazek 8.

SENECA, Lucius Annaeus. *Útěchy*. Přeložil V. Bahník 1. vydání. Praha: Odeon, 1977.

STRABO. *The Geography of Strabo*, In three volumes, Vol. I. Přeložil H. C. Hamilton. Bez pořadí vydání. London: Henry G. Bohn, 1854. Dostupné z The Project Gutenberg: <http://www.gutenberg.org/ebooks/44884>.

SUETONIUS TRANQUILLUS, Gajus. *Životopisy 12 císařů*. Přeložil B. Ryba. 3. vydání, v SNKL 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1966. Živá díla minulosti, svazek 44.

TACITUS, Publius CORNELIUS. *Letopisy*. Přeložili A. Minařík a A. Hartmann. 3. vydání. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1975. Antická knihovna, svazek 27.

VELLEIUS PATERCULUS, Marcus, FLORUS. *Dvoji pohled na římské dějiny*. Přeložila B. Muchová 1. vydání. Praha: Arista a Baset, 2013. Antická knihovna, svazek 82. ISBN 978-80-86410-69-2 (Arista) a 978-80-7340-140-5 (Baset)

Sekundární literatura

BARRETT, Anthony A., *Životy císařů*. Přeložili M. Prchalová a I. Prchlík. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2082-6.

BARTLOVÁ, Milena. *Pop History*. O historické věrohodnosti románů, filmů, komiksů a počítačových her. Bez pořadí vydání. Praha: NLN, 2003. Knižnice Dějin a současnosti, 21. svazek. ISBN 80-7106-345-2

BENNETT, Andrew. *It's readable all right, but it's not history in Robert Graves and the Classical Tradition*. 1. vydání. Oxford: Oxford university press, 2015. ISBN 978-0-19-873805-3.

BOATWRIGHT, Marry T., GARGOLA, Daniel J., TALBERT, Richard J. A. *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina velkého*. Přeložili L. Stančo a J. Kysela. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3168-1.

CANCIK, Hubert, SCHNEIDER, Helmuth. *Der neue Pauly, Enzyklopädie der Antike*. Band 2 Ark-Ci. Bez pořadí vydání, nezkrácené zvláštní vydání. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 2012. ISBN 978-3-534-26764-4.

CANCIK, Hubert, SCHNEIDER, Helmuth. *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*. Band 3 Cl-Epi. Bez pořadí vydání. Stuttgart a Weimar: Verlag J. B. Metzler, 1997. ISBN 3-476-01473-8.

CANCIK, Hubert., SCHNEIDER, Helmuth. *Der neue Pauly, Enzyklopädie der Antike Band 7 Lef-Men*

CANCIK, Hubert, SCHNEIDER, Helmuth. *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*. Band 11 Sam-Tal. Bez pořadí vydání. Stuttgart a Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2001. ISBN 3-476-01481-9.

CANCIK, Hubert, SCHNEIDER, Helmut. *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*. Band 12/2 Ven-Z. Bez pořadí vydání. Stuttgart a Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2003. ISBN 3-476-01477-8.

CANFORA, Luciano. *Dějiny řecké literatury*. Přeložila D. Bartoňková a kolektiv. 1. vydání. Praha: Koniasch Latin Press, 2001. ISBN 80-85917-69-6.

CONTE, Gian Biagio. *Dějiny římské literatury*. Přeložila D. Bartoňková a kolektiv. 1. vydání. Praha: Koniasch Latin Press, 2003. ISBN 80-85917-87-4

ČINÁTL, Kamil, PINKAS, Jaroslav a kolektiv. *Dějiny ve filmu. Film ve výuce dějepisu*

JANOVSKÝ, Julius a kolektiv. *Základy didaktiky dějepisu*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

JULÍNEK, Stanislav a kolektiv. *Základ oborové didaktiky dějepisu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3495-5.

GODULA-WEŃCŁAWOWICZ Róża. *Kształtowanie socjalistycznego oblicza Krakowa in Mýtus – „realita“ – Identita*, Socialistické metropole v zápasech o novou přítomnost a vizi šťastné budoucnosti. 1. vydání. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2014. ISBN 978-80-87398-69-2.

GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*. Přeložila A. Jindrová-Špilarová. 1. vydání. Praha: BB art, 1999. ISBN 80-7257-009-9.

GRANT, Michael. *Římsští císařové*. Přeložila A. Jindrová-Špilarová 1. vydání. Praha: Jiří Buchal a BB art, 2002. ISBN 80-7257-131-X

GRAVES, Robert. *Řecké mýty I*. Přeložil J. Hanuš. 2. vydání (v Mustangu 1. vydání). Plzeň: Mustang, 1996. Beletrie, svazek 52. ISBN: 80-7191-156-9

JÍLEK, Tomáš a kolektiv. *Vybrané kapitoly z didaktiky dějepisu II*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství ZČU, 1996 nebo 1997. ISBN 80-7082-289-9.

LABISCHOVÁ, Denisa, GRACOVÁ, Blažena. *Příručka ke studiu dějepisu*. 1. vydání, dotisk. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009. ISBN 978-80-7368-584-3

STIEBITZ, Ferdinand. *Stručné dějiny římské literatury*. 3. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.

STUHLÍKOVÁ, Iva, JANÍK, Tomáš et alii. *Oborové didaktiky: vývoj – stav – perspektivy*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Syntézy výzkumu vzdělávání, svazek 2. ISBN 978-80-210-7769-0.

SVOBODA, Ludvík a kolektiv. *Encyklopedie antiky*. 1. vydání. Praha: Academia, 1973.

ŠUBRT, Jiří. *Římská literatura*. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, 2005. Sborníky, slovníky, učební texty, svazek 26. ISBN 80-7298-095-5.

Učebnice použité při výuce

POPELKA, Miroslav, VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis 1. Pro gymnázia a střední školy. Pravěk a starověk*. 3. vydání. Praha: SNP, 2016. ISBN 978-80-7235-582-2

Zdroje obrazů použitých v pracovním listě

<https://www.ancient-origins.net/history-famous-people/praetorian-guards-serve-and-protect-roman-emperors-most-time-004230>

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b5/A_Roman_Emperor_AD41_detail.jpg